

ZBOROVANJE
SLOVENSKEGA
MUZEJSKEGA
DRUŠTVA

BOVEC, 1. – 3. 10. 2009

MUZEJSKA KNJIŽNICA

3

Zbornik izdalo:
SLOVENSKO MUZEJSKO DRUŠTVO

Uredniški odbor:
dr. Andrej Smrekar, mag. Estera Cerar, Ivana Leskovec, mag. Darko Knez, Marija Počivavšek, Verena Štekar Vidic, Janja Rebolj, Karla Kofol

Uredil:
mag. Darko Knez

Tehnična sodelavka:
Dušica N. Orešnik

Lektorica:
Eva Blumauer

Oblikovanje:
Borko Tepina

© 2009 Slovensko muzejsko društvo

Naklada:
300 izvodov

Tisk:
VIR ART d.o.o.

Za vsebino v celoti odgovarjajo avtorji prispevkov.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

069(497.4)(082)

SLOVENSKO muzejsko društvo. Zborovanje (2009 ; Bovec)
Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Bovec, 1.-3. 10. 2009
/ [uredil Darko Knez]. - Ljubljana : Slovensko muzejsko društvo,
2009. - (Muzejska knjižnica ; 3)

ISBN 978-961-91675-3-3

1. Knez, Darko, 1966-

247382528

KAZALO

Andrej Smrekar PREGOVOR	5
ZAKONODAJA	7
Verena Štekar-Vidic UVOD V SKLOP O ZAKONODAJI	8
Verena Štekar-Vidic POLDRUGO LETO VELJAVE ZAKONA O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE (ZVKD-1)	9
Metka Fujs NEKAJ O PRAVILNIKU ... IN ŠE NEKAJ OB TEM ...	17
Urban Mate PROBLEMATIKA NOVEGA ZVKD-1 IN NJEGOVEGA IZVAJANJA S STALIŠČA ZBIRALCEV IN MUZEJSKIH DELAVCEV	21
Janka Istenič, Peter Turk PRED VRATI POSTAVE: OB NOVEM ZAKONU O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE	30
Vita Vidic Damjanovič KULTURNA DEDIŠČINA KOT DEL JAVNE LASTNINE	32
Ivana Leskovec NEPREMIČNA IN PREMIČNA DEDIŠČINA PARTIZANSKE BOLNICE FRANJE V LUČI NOVEGA ZAKONA O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE	35
Mojca Jenko JAVNA UPORABA PODOBE MUZEJSKEGA PREDMETA V LUČI AKTUALNE "MUZEJSKE" IN "AVTORSKE" ZAKONODAJE	40
PROSTOVOLJCI	47
Janja Rebolj UVOD V SKLOP O PROSTOVOLJCIH	48
Tina Ponebšek PROSTOVOLJCI V NARODNI GALERIJ	49
Andreja Breznik MODEL PROSTOVOLJNEGA DELA V NARODNEM MUZEJU SLOVENIJE	52
Staša Tome NEKAJ IZKUŠENJ S PROSTOVOLJSTVOM V PRIRODOSLOVNEM MUZEJU SLOVENIJE	57
Katja Praprotnik PROSTOVOLJCI V MUZEJIH RADOVLJIŠKE OBČINE	62
Mira Kalan, Borjana Koželj PROSTOVOLJNI KULTURNI MEDIATORJI V LOŠKEM MUZEJU ŠKOFJA LOKA	67
Janja Rebolj PROSTOVOLJSTVO V MESTNEM MUZEJU LJUBLJANA	69

Darja Jan PROSTOVOLJSTVO – VIZIJA ALI RESNIČNOST	72
Janja Rebolj VOCH PROSTOVOLJCI ZA KULTURNO DEDIŠČINO	75
Dušana Findeisen STAREJŠI PROSTOVOLJNI KULTURNI MEDIATORJI: KONCEPTUALNI TEMELJI PROSTOVOLJSTVA STAREJŠIH IN RAZVOJ MODELA SODELOVANJA MED SLOVENSKO UNIVERZO ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE IN MUZEJI	79
Rajka Bračun Sova, Maja Furlan, Andreja Breznik, Sonja Kogej Rus SMO PRIPRAVLJENI NA STAREJŠE PROSTOVOLJCE? RAZISKAVA MED SLOVENSKIMI MUZEJSKIMI DELAVCI	86
ODPRTI FORUM	97
Orest Jarh DVA PROJEKTA TEHNIŠKEGA MUZEJA SLOVENIJE USPEŠNA NA EVROPSKEM RAZPISU	98
Stane Okoliš IZOBRAŽEVALNA ZGODOVINSKO-ZEMLJEPISNA IGRA: Z RAČUNALNIKOM ODKRIVAMO SVET. ORBIS LUSUS. PREDSTAVITEV PROJEKTA V SLOVENSKEM ŠOLSKEM MUZEJU	100
Borut Rovšnik KDO SO UPORABNIKI MUZEJEV IN GALERIJ? POBUDA SLOVENSKIM MUZEJEM IN GALERIJAM ZA ENOTEN PRIKAZ ZNAČILNOSTI UPORABNIKOV	106

PREDGOVOR

Izbor tematskih sklopov za tokratno zborovanje ni bil lahak. V tistem delu sveta, ki ga pokrivajo muzeji, prihaja do tektonskih premikov. Že dokaj zgodaj smo se odločili, da bomo tokratno razpravljanje posvetili zakonodaji. Ta je v svetu muzejev verjetno najbolj pokvarljiv eksponat, saj se včasih zdi, da je kot Heraklitova reka. To pot pa je drugače. Vsaj dve desetletji so stara prizadevanja različnih vlad, da bi muzejsko službo in mrežo muzejev reorganizirali v smislu razbremenjevanja državnega proračuna. Zakonodajalčeva umetnost naj bi našla način in ključ za udeležbo lokalne skupnosti v upravljanju in financiranju muzejskih ustanov, hkrati pa naj bi varovala tudi etične vidike dediščine v kar največji možni meri. V tem zadnjem delu nosimo odgovornost muzejski delavci in namen tokratne razprave je, da odpremo vprašanja, ki jih zastavlja praksa v času, odkar je Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Ur. l. RS, št. 16/2008) v veljavi. Nastanek zakona kot avtorskega projekta je bil recept za konfrontacijo, ki ne prinaša pravih rešitev. Tega se želimo za vsako ceno ogniti. Prizadevamo si, da v procesu tako globokih sprememb sodelujemo konstruktivno. Le tako bo zakon organsko vgrajen v naš pravni red, usklajen z drugimi, s tem zakonom povezanimi področji zakonodaje, bolj učinkovit in dediščina bolj zavarovana.

Mnogo resnejšo skrb vzbujajo vzroki za te spremembe in nekatere deviacije v praksi. Denar je vedno na začetku in na koncu vsake takšne spremembe. Sprememba pojma lastnine v pravnem redu je postala temeljni kriterij razporejanja pravic in odgovornosti – od akcesije muzejskih predmetov do upravljanja z njimi. Nekaj poskusov nedopustnega razpolaganja z muzejskimi predmeti smo sicer odvrnili. Težji problemi pa nastajajo pri vzpostavljanju muzejske službe na območjih, ki jih pokriva več občin. Upajmo, da je ta položaj samo začasen, ker zakon o varovanju kulturne dediščine prehitveva proces regionalizacije v naši državi. Tudi harmonizacija te dinamike še ni zadostna garancija za dolgoročno perspektivo upravljanja in skrbi za dediščino. Zavedanje o tem se v zakonu kaže v avtonomizaciji arheologije, ki so ga spročili rezultati obširnih intervencijskih izkopavanj na trasah avtocest z nepreglednim številom najdenih predmetov. Ti morajo najti končno mesto v muzejih. Kako bo ta velik dotok gradiva vplival na doseženi standard hranjenja druge dediščine, če ne bomo povečali dediščinske finančne pogače zanjo, lahko samo ugibamo. Vseh odgovorov ne bomo našli takoj, zato je posebej pomembno, da razpravljanje teče dalje.

Drug tematski sklop, t.j. Prostovoljstvo v slovenskih muzejih, poskuša muzejem zagotoviti bolj intenzivno sodelovanje zainteresirane javnosti v vsakdanjem in raznovrstnem muzejskem delu. Prostovoljstvo se v naši dosedanji praksi le počasi prijemlje, čeprav so muzeji mnogokrat nastajali iz gorečnosti neprofesionalnih navdušencev. Ob tej priložnosti je že mogoče predstaviti nekaj dobrih izkušenj z volonterji, ki jih imajo nekateri slovenski muzeji. Kot kaže, so družbene spremembe začele ustvarjati pogoje tudi za takšno interakcijo. Ne le to, Skupnost muzejev Slovenije je uspela pridobiti sredstva za mednarodni projekt, ki se bliža svojemu zaključku. To je izjemen dosežek, ki naj postane zgled za nove tovrstne projekte. Prav tako pa je za podoben projekt pridobila mednarodna sredstva Univerza za tretje življenjsko obdobje, ki se posveča bolj andragoškim programom. Subvencija Islandije, Liechtensteina in Norveške je omogočila

izvedbo, pri kateri so sodelovali kolegi iz Narodnega muzeja, partnerja pa sta bila Slovensko etnološko društvo in Slovensko muzejsko društvo. Iz te *dvojne izkušnje* si želimo pridobiti ne samo sodelavcev, temveč prijateljev muzejev, ki se bodo dejavno vključili tudi v promocijo kulturne dediščine in njenem družbenem pomenu.

Ob pripravah na zborovanje smo imeli resen predlog tudi za tretji problemski sklop, t.j. vprašanje muzejske dokumentacije, ki ga je predlagala sekcija za dokumentacijo pri Skupnosti muzejev Slovenije. Ker je časa tokrat na voljo premalo, smo morali izbirati in izbrati. Prepričan pa sem, da je to ena od prioritetenih tem za prihodnje zborovanje.

Predsednik SMD
Andrej Smrekar, muzejski svetnik

ZAKONODAJA

Moderatorka sklopa: Verena Štekar-Vidic

UVOD V SKLOP O ZAKONODAJI

V pričujočem zborniku za zborovanje muzealcev v Bovcu se posvečamo zakonodaji, zlasti zakonu o varovanju kulturne dediščine in izvajanju le-tega. Koordinatorica okrogle mize Verena Štekar-Vidic po poglavjih predstavlja *Zakon o varstvu kulturne dediščine* (Ur. l. RS, št. 16/08) in opozarja na nekatere dileme ob dejavnostih, ki so se dogajale in se še dogajajo ob tem, Metka Fujs predsednica Skupnosti muzejev, sodelavka pri nastajanju *Pravilnika o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev* (Ur. l. RS, št. 110/08) komentira izkušnjo in podaja nekaj dilem v zvezi z njim, dr. Janka Istenič in dr. Peter Tuk ocenjujeta zakon v luči problematike arheološke dediščine, Urban Mate s stališča zbiralca in pravnika predstavlja pogled na abolicijo, Vita Vidic Damjanovič pa pogled na javno lastnino s pravnega stališča. Ivana Leskovec je imela ob reševanju Bolnice Franja na začetku izkušnjo z ne vključevanjem muzejske stroke v pripravo strategije reševanja tega spomenika po ujmi 2007, mag. Mojca Jenko pa se posveča vprašanju javne uporabe podobe in imena muzejskega predmeta in pogojem zanjo.

Verena Štekar-Vidic

POLDRUGO LETO VELJAVE ZAKONA O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE (ZVKD-1)

Dne 1. februarja 2008 je državni zbor Republike Slovenije sprejel novi zakon o kulturni dediščini (ZVKD-1), ki je bil potem objavljen 15. februarja v Uradnem listu RS, veljati pa je začel 1. marca 2009. V slabem letu, 16. decembra 2008, je bil v nekaj členih že spremenjen z *Zakonom o spremembi in dopolnitvi Zakona o varstvu kulturne dediščine*, ki je bil objavljen 29. 12. 2008, veljati pa je začel dan kasneje.

Ker bo razprava o zakonodaji na zborovanju muzealcev potekala pod vtisom tega zakona, v najkrajši možni obliki povzemam vsebine njegovih poglavij (Ur. l. RS, št. 16/2008), ki obsegajo skupaj 148 členov.

I. SPLOŠNE DOLOČBE (čl. 1–7): Poglavje govori o namenu zakona, ki določa varstvo kulturne dediščine, snovne in nesnovne, premične in nepremične v okviru načrtov in ukrepov občin, pokrajin in države, ki jo vključujejo v trajnostni razvoj. Varstvo dediščine je javna korist, zato jo identificiramo, ohranjamo, omogočamo dostopnost, jo vključujemo v vzgojo in izobraževanje, jo ohranjamo celostno in z njo spodbujamo spoštovanje raznolikosti. Pojasnjuje terminološke pojme v zakonu, poudarja pravice in obveznosti slehernega do dediščine, zlasti do arheoloških najdb in ostalin ter pravice lastnikov in obveznosti do dediščine brez lastnika.

II. VZPOSTAVITEV VARSTVA (čl. 8–27): Predmet javne koristi, ki je podvržena varstvu, so stvari ali vrednote, ki so registrirana dediščina – vpisana v register pri Ministrstvu za kulturo, nacionalno bogastvo, nepremični spomeniki, inventarizirani premični spomeniki, varstvena območja dediščine in arheološke ostaline. Ti so razglašeni za spomenik po določbah zakona, lahko začasno, dvakrat, status pa lahko tudi preneha.

III. POSEGI (čl. 28–35): Poglavje opisuje predvsem posege na nepremični dediščini, ki zahtevajo kulturnovarstveno soglasje, kulturnovarstveni pogoje, izdajo kulturnovarstvenega soglasja ter kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev arheološke dediščine in registriranega nepremičnega spomenika, soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine za iskanje arheoloških ostalin, obveznosti osebe, ki vodi raziskave, financiranje (investitorja, torej države) predhodnih raziskav na nepremični dediščini; država financira tudi program pokrajine ali občine za obnovo in vzdrževanje spomenikov.

IV. UPORABA, UPRAVLJANJE IN DRUGA RAVNANJA (čl. 36–61): Z dediščino ravnamo tako, da jo ohranjamo naslednjim rodovom, da ohranjamo njene kulturne vrednote in družben pomen in kot dober gospodar. Pri tem imajo lastniki pravico do nasvetov in navodil pristojne organizacije in do vlaganja javnih sredstev, razvrednotenje je sankcionirano, razglašeni spomenik je zato pod nadzorom inšpekcijskih služb. Tudi uporaba podobe in imena spomenika ni mogoča brez soglasja lastnika. Za tako uporabo lastnik lahko prejme nadomestilo. Zaradi interesa mobilnosti zbirk (razstave) država prevzema jamstva. Dediščino je dovoljeno odnašati ali izvažati iz države ob dovoljenju Ministrstva za kulturo. Dovoljeno jo je tudi vnašati ali uvažati, za to pa jamči država

izvora po sistemu, ki ga ima. Da je mogoče slediti prodajam in nakupom in preprečevati protipravna dejanja v zvezi z dediščino, z njo lahko trgujejo le osebe, ki so vpisane v razvid trgovcev pri Ministrstvu za kulturo. Pri trgovanju z nacionalnim bogastvom mora trgovec preveriti njen izvor. Vračanje protipravno odstranjene dediščine – nacionalnega bogastva iz naše države ali prinesenega v našo državo koordinira Ministrstvo za kulturo v skladu z roki in mednarodnimi pogodbami ter posebnim zakonom. Nacionalno bogastvo mora biti shranjeno v skladu z določili ministra za kulturo glede minimalnih strokovnih, tehničnih in prostorskih zahtev, ki jih morajo izpolnjevati lastniki oziroma posestniki pri hranjenju in prevozu nacionalnega bogastva. S tem aktom določa tudi standarde varovanja in hranjenja muzejskega gradiva v državnih in pooblaščenih muzejih. Za hranjenje arheološke najdbe je potrebno imeti potrdilo o izvoru. Dobrovernemu posestniku se lahko zagotovi odškodnina. Lastnik mora zagotoviti dostopnost spomenikov, arheoloških ostalin in dediščine za potrebe varstva in je upravičen za škodo v zvezi s temi aktivnostmi prejeti nadomestilo. Nepremični spomeniki morajo biti označeni; način predpiše minister za kulturo. Pomembna vsebina je tudi upravljanje (nepremičnih) spomenikov, ki si ga upravljavec pridobi na podlagi načrta upravljanja.

V. PREDKUPNA PRAVICA IN RAZLASTITEV (čl. 62–63): Država, pokrajina in lokalna skupnost imajo predkupno pravico pri spomenikih državnega oz. lokalnega pomena. Če je nepremični spomenik ogrožen, ni mogoče zagotoviti ohranitve le-tega, dostopnosti, je mogoče spomenik tudi razlastiti na način in po postopku, predpisanem v zakonu, ki ureja razlastitev in omejitve lastninske pravice pri urejanju prostora.

VI. FINANCIRANJE POSEBNIH UKREPOV VARSTVA (čl. 64): Sredstva za pokritje stroškov za predhodne raziskave, stroškov za sofinanciranje programov obnove spomenikov, stroškov za nadomestila, vlaganj javnih sredstev in stroškov za izvajanje predkupne pravice zagotavlja proračun Republike Slovenije.

VII. REGISTER IN DOKUMENTIRANJE (čl. 65–72): Register dediščine vodi Ministrstvo za kulturo zaradi informacijske podpore izvajanju varstva dediščine in zaradi predstavljanja, raziskovanja, vzgoje, izobraževanja in razvijanja zavesti javnosti. Voden je v okviru dokumentiranja in inventariziranja enote dediščine ali kot samostojen postopek, podatki pa so javni. Minister za kulturo predpiše podrobno vsebino in način vodenja registra, prikaza vrednotenja dediščine v prostoru ter minimalno vsebino in način dokumentiranja dediščine. Predpiše tudi skupna merila in zahteve za enoten prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini.

VIII. VARSTVO DEDIŠČINE V RAZVOJNIH NAČRTIH IN PLANIH (čl. 73–80): Strategija varstva dediščine so cilji, usmeritve in ukrepi celostnega ohranjanja dediščine, ki je predmet javne koristi. Pripravi jo Ministrstvo za kulturo v sodelovanju z resorji, katerih naloge segajo na področje varstva dediščine. Strategija je podlaga za pripravo dokumentov razvojnega načrtovanja in določanje politik na področju kulture, urejanja prostora, varstva okolja, varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, graditve, stanovanjskega in komunalnega gospodarstva, turizma, raziskovanja ter informacijske družbe, vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja. Varstvo v planih pripravlja Zavod za varstvo kulturne dediščine, sprejme pa Ministrstvo za kulturo. Upoštevano je v prostorskih aktih, za katere so potrebne smernice in kot del njih predlog prostorskih izvedbenih pogojev. Obvezni del podrobnega prostorskega akta je tudi konservatorski načrt za prenovo, pred sprejetjem prostorskega akta pa je potrebno pridobiti mnenje ministrstva za kulturo. Za območje prostorskega akta je nujna predhodna arheološka raziskava po načrtih zavoda.

IX. JAVNA SLUŽBA VARSTVA (81–102): Javna služba varstva obsega identificiranje, dokumentiranje, vrednotenje, interpretiranje in raziskovanje dediščine, ohranitev dediščine ter preprečevanje škodljivih vplivov nanjo, upravljanje dediščine, omogočanje dostopa do dediščine ali informacij o njej, predstavljanje te javnosti in razvijanje zavesti o njej. Javna služba varstva je lokalna in državna. Izvajajo jo Zavod za varstvo kulturne dediščine, državni in pooblaščen muzeji, izvajalci lokalnih javnih služb in upravljavci dediščine. Nadzor nad izvajanjem opravlja Ministrstvo za kulturo. Javna služba varstva se izvaja nad nepremično, (in tudi) premično in živo dediščino z Zavodom za varstvo kulturne dediščine s centrom za konservatorstvo, nad premično in živo dediščino pa z muzeji – državno javno službo z državnimi in pooblaščenimi muzeji. Ti so pod določenimi pogoji vpisani v razvid, javno listino, ki jo vodi in izda Ministrstvo za kulturo v pravnem postopku. Iz razvida se muzej lahko tudi izbriše. Dediščina v upravljanju muzejev je last osebe, ki je kot lastnik navedena v inventarni knjigi muzeja;

– kadar kot lastnik dediščine v inventarni knjigi muzeja ni naveden lastnik, je dediščina last osebe, ki je financirala odkup, na podlagi katerega je dediščina prišla v upravljanje muzeja. Če je financerjev več, je dediščina solastnina financerjev v idealnih deležih, ki so sorazmerni z njihovimi prispevki;

– v drugih primerih je dediščina last ustanovitelja muzeja, razen arheoloških ostalin, ki so last države na podlagi tega zakona. V enem od državnih muzejev je organizirana Služba za premično dediščino in muzeje, ki v sodelovanju z državnimi in pooblaščenimi muzeji izvaja različne naloge. Državni muzeji imajo pooblastilo po zakonu, preostali muzeji si ga pridobe v postopku, ki dokaže zagotavljanje predpisanih pogojev. Na predlog ministra za kulturo sprejme predlog za pooblastilo vlada RS. Muzeji s pooblastilom za opravljanje državne službe sklenejo pogodbo z Ministrstvom za kulturo in ustanoviteljem. Pooblastilo lahko preneha. Programe pooblaščenih in drugih muzejev na podlagi javnega poziva ali razpisa vključno z nujnimi odkupi in poroštvom za izposojno muzejskih zbirk za razstave sofinancira Ministrstvo. Državno javno službo varstva žive dediščine lahko opravljajo tudi druge pravne osebe, ki pooblastilo dobijo na javnem razpisu. V javnih službah varstva delajo redno zaposleni ljudje z ustrežno kvalifikacijo in prostovoljci.

X. IZVAJANJE DEJAVNOSTI VARSTVA NA PODLAGI NAZIVOV IN POGODB TER OPRAVLJANJE SPECIALIZIRANIH DEJAVNOSTI VARSTVA (čl. 103–106): Posameznik, ki opravlja dejavnost varstvo kulturne dediščine, mora imeti ustrezno izobrazbo, opravljeno pripravništvo pod mentorstvom, strokovni izpit, da si pridobi ustrezen naziv. Minister predpiše vrste strokovnih nazivov, program izpopolnjevanja za pripravništvo in pridobitev nazivov, zahteve glede izobrazbe, delovne izkušnje in ugotavljanje strokovnih kompetenc ter način opravljanja izpitov za pridobitev strokovnega naziva. Potem se strokovno izpopolnjuje. Ministrstvo vodi informativni seznam oseb, ki so strokovno usposobljene za opravljanje specializiranih del varstva (raziskave, konserv. in restavr. dela prevozi, idr.). Način umestitve v seznam usposobljenih izvajalcev, način dokazovanja strokovne usposobljenosti in vodenje seznama usposobljenih delavcev določi minister za kulturo s predpisom. Lastnik velikega števila nepremičnih ali premičnih spomenikov lahko pri sebi organizira inventariziranje, hranjenje, raziskovanje in predstavljanje dediščine javnosti.

XI. NEVLADNE ORGANIZACIJE NA PODROČJU VARSTVA (čl. 107–108): Nevladne organizacije (cerkev, društva, idr.) lahko pridobijo status nevladne organizacije, ki deluje na področju kulturne dediščine v javno korist.

XII. NADZORSTVO (čl. 109–124): Zajema inšpekcijski nadzor, pooblastila inšpektorja, sodelovanje z javno službo varstva, carinski nadzor, splošni inšpekcijske ukrepe, inšpekcijske ukrepe ob morebitnih nedovoljenih posegih, škodi ali neposredni nevarnosti

poškodovanja, škodljivem ravnanji, izkoriščanju podobe ali imena spomenika brez soglasja lastnika, pri opravljanju dejavnosti v nasprotju s predpisi, zadržanju, skladiščenju zadržanega blaga, izvajanje inšpekcijskega nadzora: izvajanje izvršbe s prisilitvijo, obveščanje, zaseg.

XIII. KAZENSKE DOLOČBE (čl. 125–128): Za prekrške fizičnih in pravnih oseb v zvezi z dediščino so predvidene globe v višini od 400 do 40.000 EUR, za prekrške javne službe od 400 do 4000 EUR.

XIV. PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE (čl. 130–148): Poglavje govori o obstoječi registrirani dediščini nepremičnih spomenikov, prostorskih aktih, varstveni usmeritvi registrirane dediščine nepremičnih spomenikov, veljavnosti dosedanjih aktov o razglasitvi nepremičnih spomenikov, varstvenem režimu obstoječih nepremičnih spomenikov. Posebej se posveča prijavi arheološke najdbe v enem letu od uveljavitve zakona. Varstvo nepremičnih spomenikov izvaja Javni zavod za varstvo kulturne dediščine. Državni muzeji so vsi muzeji, ki imajo ob uveljavitvi zakona ta status. Služba za premično dediščino in muzeje se vzpostavi v šestih mesecih po uveljavitvi zakona. Muzeje in galerije, navedene v Uredbi o muzejski mreži, financira državni proračun do konca leta 2008, s 1. januarjem prevzamejo financiranje pokrajine ali občine. Najkasneje do 31. decembra 2008 naj bi bili oblikovan razvid muzejev, razvid trgovcev in seznam usposobljenih izvajalcev se vzpostavi v treh mesecih od sprejetja akta o nazivih in programa za pripravništvo, dokončanje postopkov, premestitev javnih uslužbencev inšpektoratov, izvršilni predpisi, prenehanje veljavnosti izvršilnih predpisov, prenehanje veljavnosti Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99), prenehanje obveznosti izdajanja odločb o varstvu spomenikov po starem zakonu, končna določba. Minister izda predpise na podlagi tega zakona v enem letu po uveljavitvi. Veljati nehalo predpisi, sprejeti na podlagi Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99) oz. se uporabljajo le do uveljavitve ustreznih predpisov na podlagi tega zakona, če niso v nasprotju z novim zakonom:

1. Pravilnik o postopku za izdajo dovoljenj za arheološka raziskovanja (Uradni list RS, št. 113/00),
2. Pravilnik o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 113/00) – **nadomesti ga PRAVILNIK o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe (Ur. l. RS, št. 110/2008 z dne 21. 11. 2008, sprememba priloge 1 v Ur. l. RS, št. 32/2009 z dne 24. 4. 2009),**
3. Pravilnik o registru nepremične kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 25/02), **nadomesti ga Pravilnik o registru kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 66/2009 z dne 21. 8. 2009),**
4. Pravilnik o postopku za izdajo dovoljenj za izvoz in iznos predmetov kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 48/04, 106/04),
5. Pravilnik o evidenci in nadzoru pri trgovanju s predmeti kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 140/04 in 15/07 odločba US),
6. Pravilnik o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 122/04) – **nadomesti ga PRAVILNIK o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe, (Ur. l. RS, št. 110/2008 z dne 21. 11. 2008, sprememba priloge 1 v Ur. l. RS, št. 32/2009 z dne 24. 4. 2009),**
7. Uredba o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitve državnih muzejev (Uradni list RS, št. 97/00 in 105/01 – **nadomesti naj jo PRAVILNIK o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje**

državne javne službe(Ur. I. RS, št. 110/2008 z dne 21. 11. 2008, sprememba priloge 1 v Ur. I. RS, št. 32/2009 z dne 24. 4. 2009).

Do uveljavitve ustreznih predpisov na podlagi tega zakona se uporabljata predpisa, sprejeta na podlagi Zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81, 42/86 in Uradni list RS, št. 26/92), če nista v nasprotju z novim zakonom:

1. Pravilnik o obliki in namestitvi oznak nepremičnih spomenikov in znanosti (Uradni list SRS, št. 33/85),
2. Pravilnik o pripravi, strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov za zaposlene v dejavnosti s področja varstva kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 31/96) – **v delu, ki se nanaša na pripravi, izpopolnjevanje, strokovne izpite in postopek njihovega opravljanja ga nadomesti PRAVILNIK o strokovnih izpitih na področju varstva kulturne dediščine in varstva arhivskega gradiva (Uradni list RS, št. 101/2008 z dne 24. 10. 2008), – v delu, kjer so urejene vrste strokovnih nazivov ter pogoji in postopek za pridobivanje strokovnih nazivov ga nadomesti PRAVILNIK o pridobivanju nazivov na področju varstva kulturne dediščine in varstva arhivskega gradiva(Uradni list RS, št. 101/2008 z dne 24. 10. 2008).**

Do sprejetja zakona je nekaj let potekala debata med snovalcem zakona, Ministrstvom RS za kulturo, in strokami, ki jih zakon zadeva. Muzealci smo osnutkom očitali predvsem terminološke nedoslednosti in potopljenost v problematiko nepremične dediščine in »vsiljevanje« sistema delovanja, kot velja zanjo. Enak je tudi vtis o zdaj veljavnem zakonu. V poglavjih III – *Posegi*, IV *Uporaba, upravljanje in druga ravnanja*, V. *Predkupna pravica in razlastitev*, VII *Financiranje posebnih ukrepov varstva*, VIII *Varstvo dediščine v razvojnih načrtih in planih* je komaj zaznati premično dediščino. Muzealci občutimo to kot problem toliko bolj, ker so imeli muzeji že leta 1959 svoj lastni zakon in potem še do leta 1981, ko se je izgubil v *Zakonu o naravni in kulturni dediščini*. V nasprotju s knjižnicami in arhivi muzeji zdaj nimamo branžnega zakona in zato verjetno tudi potrebne strokovne avtoritete ne. Gradivo v knjižnicah in arhivih namreč predstavlja premično dediščino tako kot gradivo v muzejih. Kot tako ima veliko več skupnega (kar zadeva zbiranje, varovanje, hranjenje, obdelovanje ...) kot z nepremično kulturno dediščino, a tudi svoje specifične, ki bi morale biti opredeljene neodvisno, samostojno in dosledno posebej. Pri oblikovanju takega zakona pa bi z zakonodajalcem sodelovali večinoma muzealci, ki poznajo posebnosti hranjenja in obravnavanja premične dediščine. Opredeljene bi bile tudi skupne dejavnosti in pristojnosti med muzeji in zavodi za spomeniško varstvo, ko gre za varovanje predmetov zunaj muzejev, ki so v kompleksu nepremične dediščine. V letu in pol veljavnosti ZVKD-1 smo muzealci izvajanje le-tega – prednosti in pomanjkljivosti – občutili zlasti, ko je šlo za:

- urejanje statusa in nadaljnega financiranja muzejev,
- uresničevanje abolicije,
- urejanje upraviteljstva z ustanovitelji in
- definiranje varstva dediščine v razvojnih načrtih.

Zborovanje muzealcev v Bovcu je zato lahko lepa priložnost za javno debato o teh temah in določene zaključke, ki bodo, če ne drugega, podlaga za dopolnitev zakona.

VPRAŠANJE STATUSA IN NADALJNJE FINANCIRANJE MUZEJEV

ZVKD-1 naj bi statusno uredil sistem financiranja muzejev in premične dediščine, za katero so pristojni tako, da bi se državni proračun razbremenil financiranja večine

slovenskih muzejev. Ta je bil državi naložen konec osemdesetih let prejšnjega stoletja v procesu osamosvajanja z *Ustavnim zakonom za izvedbo ustavnih amandmajev IX do LXXXIX k Ustavi Socialistične Republike Slovenije* (Ur. l. SRS, št. 32/89 z dne 2. 10. 1989), ki v 12. členu med drugim določa, da se s 1. 1. 1990 začasno do uveljavitve z *ustavo usklajene zakonske ureditve prenese opravljanje nalog samoupravnih interesnih skupnosti na ravni republike na izvršni svet Skupščine SRS, tiste na ravni občine pa na izvršne svete občinskih skupščin*. Po prenehanju delovanja samoupravnih kulturnih skupnosti so tako zaradi bojzani pred nerazumevanjem ustanoviteljev – občin, ki bi denarna sredstva, ko se je menjal družbeni sistem, morda vlagale v »kaj bolj koristnega« kot v muzeje, zaščitili pred propadom. V ZVKD-1 je bilo sprva predvideno, da se bo financiranje po novem začelo že 1. januarja 2009, a je nastala zamuda, ker predvsem ni bilo za to časovnih pogojev. Namreč, na državni ravni ni bilo reorganizacije lokalne samouprave in ustanovitve pokrajin, ki bi namesto muzejske mreže prevzele skrb za teritorialno pokritost varovanja premične dediščine, občine pri sebi niso videle denarja za prevzem deleža financiranja in ni bil izveden postopek za pooblaščenje muzejev za opravljanje državne javne službe. Skupnost občin Slovenije* je v imenu dvaindvajsetih občin, vključno z vsemi enajstimi mestnimi občinami, v zvezi s tem 17. oktobra 2008 na Ustavno sodišče RS vložila pobudo za razveljavitev tistih členov *Zakona o varstvu kulturne dediščine* (Ur. l. RS, št. 15/08), ki se nanašajo na vzpostavitev novega sistema financiranja občinskih muzejev in galerij, ki jih je takrat večinoma financirala država. Državni zbor Republike Slovenije je pod tem vtisom in zavedajoč se, da prehod ni mogoč v tako kratkem času, 16. decembra 2008 sprejel *Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1A, Ur. l. RS, št. 123/2008), ki je začel veljati 30. decembra 2008. S to zakonsko novelo je država (dopolnitev 139. člena s členom 139.a) prestavila izvajanje izpodbijanih zakonskih določb na 1. januar 2010 in pridobila čas. Ustavno sodišče RS je zato potem 15. januarja 2009 zavrglo zahtevo Skupnosti občin Slovenije za oceno ustavnosti 93. in 139. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine tudi zato, ker je bil v fazi postopka 21. 11. 2008 sprejet še *Pravilnik o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev* (Ur. l. RS, št. 110/2008), podzakonski akt, ki med drugim ureja postopek podeljevanja pooblastila za izvajanje državne javne službe. V tem času je začela v Narodnem muzeju Slovenije delovati tudi v zakonu opredeljena Služba za premično dediščino in muzeje kot profesionalni vezni člen med financerjem in izvajalci javne službe v slovenskih muzejih. Njeni pglavitni nalogi v letu 2009 sta med drugim tehnična izvedba vpisa muzejev in galerij iz Uredbe o muzejski mreži v razvid muzejev (1. odstavek 140. čl. ZVKD-1) in priprava mnenj Ministrstvu za kulturo v postopku vpisa v razvid muzejev iz 87. člena, pa tudi priprava mnenj Ministrstvu za kulturo v postopku podelitve pooblastila iz 95. člena ZVKD-1. Prvo je bilo opravljeno po uradni dolžnosti, muzeji iz uredbe o muzejski mreži so bili vpisani razvid muzejev in maja 2009 prejeli sklepe o tem. Že prej, 27. marca 2009, je bil v Uradnem listu RS objavljen javni ciljni razpis Ministrstva za kulturo za pridobitev pooblastila za opravljanje muzejske državne javne službe. Do 19. junija so v razvid vpisani muzeji (razen državnih, ki to pooblastilo imajo po zakonu) oddajali na Ministrstvo obsežno dokumentacijo z dokazili o doseganju zahtev. Razpis je zaradi nekaterih nedoslednosti zbudil med kandidati veliko vznemirjenja in vprašanj, na katera ni bilo mogoče vedno logično odgovoriti, izražene so bile različne interpretacije glede izida razpisa. Vsekakor so se morali muzeji kandidati zelo angažirati z zbiranjem dokazil in tudi dodatnih (v letnih programih nepredvidenih) nemajhnih sredstev za zagotovitev teh. Prvi odstavek 95. člena ZVKD-1, ki pravi, *da Ministrstvo podeli muzejem pooblastilo za opravljanje javne službe na podlagi javnega razpisa*, je bilo mogoče še razumeti, da ga bodo prejeli

* www.skupnostobcin.si

vsi muzeji vpisani v razvid, ki izpolnjujejo pogoje, sprememba v ZVKD-1A pa je vnesla dvom, saj spremenjeni odstavek pravi, da bo *ministrstvo med muzeji, ki izpolnjujejo zahteve za pridobitev pooblastila za opravljanje državne javne službe, na podlagi javnega razpisa izbralo (samo) najprimernejše*. Prve podelitve naj bi bile izvedene najkasneje do 30. septembra letos. Kaj bo z drugimi muzeji, kakšna je nadaljnja strategija razvoja muzejev v Sloveniji, ni znano, niti kako bo reagirala Skupnost občin v imenu ustanoviteljic. Vsekakor bodo tiste, katerih muzeji ne bodo izbrani, zopet vprašale, kako dalje, morda spet tudi na Ustavnem sodišču RS ...

ABOLICIJA

135. člen – PRIJAVA ARHEOLOŠKE NAJDBE pravi:

(1) Oseba, ki na dan uveljavitve tega zakona hrani arheološko najdbo brez potrdila o izvoru, mora najkasneje v enem letu od uveljavitve tega zakona o tem obvestiti državni ali pooblaščen muzej.

(2) V primeru, da oseba ravna v skladu s prejšnjim odstavkom, se ne kaznuje za predhodna kazniva dejanja in prekrške v zvezi s to arheološko najdbo, ki se na ta način odkrije. Prehodna kazniva dejanja ali prekrški, ki se v tem primeru ne kaznujejo, so nedovoljeno raziskovanje in iskanje arheološke ostaline, iz katere izvira arheološka najdba, opustitev dolžnosti obvestila pristojne organizacije o arheološki najdbi, nedovoljeno hranjenje arheološke najdbe in tatvina, ki je posledica posedovanja te arheološke najdbe.

(3) Muzej iz prvega odstavka izda potrdilo o izvoru z navodili za hrambo in, če gre za zbirko, pripravi inventarno knjigo zbirke.

(4) Če muzej iz prvega odstavka ugotovi, da gre za arheološko najdbo ali zbirko lokalnega oziroma državnega pomena, pripravi predlog za razglasitev za premični spomenik ali spomeniško zbirko lokalnega oziroma državnega pomena.

(5) Oseba, ki je v roku iz prvega odstavka obvestila muzej iz prvega odstavka, da hrani arheološko najdbo ali zbirko arheoloških najdb, za katero muzej ugotovi, da gre za arheološko najdbo ali zbirko državnega pomena, je upravičena do nadomestila za stroške, ki jih je imela z dotedanjo hrambo arheološke najdbe ali zbirke.

(6) O nadomestilu na predlog osebe iz petega odstavka odloči Ministrstvo.

Kaj se je dogajalo zlasti v zadnjih mesecih pred potekom roka za prijavo arheoloških najdb, vedo povedati prijavitelji, muzeji in nekateri zbiralci. Vsekakor bi bilo zanimivo dobiti odgovore na ta vprašanja, ki se nanašajo na posamezne odstavke omenjenega člena:

1. Koliko prijav so prejeli slovenski muzeji (pooblaščenih uradno v času prijavljanja še ni bilo, so bili pa muzeji navedeni v prijazni zgibanki) od 1. marca 2008 do 1. marca 2009?
2. Koliko potrdil o izvoru je bilo izkazanih?
3. Kakšna potrdila so izdajali slovenski muzeji?
4. Kakšna je videti *inventarna knjiga zbirke* državnega pomena, ki jo pripravi muzej?
5. Koliko zbirk državnega pomena je bilo ugotovljenih?
6. Koliko zbirk državnega pomena je bilo proti denarnemu nadomestilu predanih muzejem?
7. Kakšna in kolikšna so ta nadomestila?
8. Kakšen je bil rezultat abolicije in kako dalje?

V zakonu pogrešamo tudi besedo o naravni dediščini, ki je tudi predmet muzejev (bogate mineraloške, paleontološke zbirke) ter številnih zbiralcev in tudi lahko problem pridobivanja, trgovanja, izvažanja in odnašanja.

VPRAŠANJE UREJANJA UPRAVITELJSTVA NEPREMIČNE DEDIŠČINE V MUZEJIH

Zakon se posveča predvsem upravljanju nepremične dediščine, upravljanja premožnosti ni opaziti. Vprašanje je zelo aktualno in je povezano z vprašanjem lastnine. Pojavlja se med drugim ob sklepanju pogodb o upravljanju. Muzeji kot javni zavodi niso lastniki, ampak zgolj upravljajo lastnikovo premoženje. Premoženje, ki ga upravljajo muzeji, je bilo v prejšnjem političnem sistemu družbena lastnina. S spremembo političnega sistema iz socialističnega v kapitalističnega je družbena lastnina morala dobiti lastnika. Tista, ki je imela značaj javnosti, je prešla v last lokalnih skupnosti in države, ki so praviloma ustanovitelji svojih muzejev. Muzeji kot javni zavodi upravljajo to lastnino, pravila upravljanja pa določa pogodba. Verjetno jih med slovenskimi muzeji ni veliko, ki bi imeli take pogodbe z ustanovitelji, a se bo to moralo zgoditi v bližnji prihodnosti. Na to opozarjajo lokalne skupnosti, ki imajo muzeje in muzeje same že dolgo tudi revizorji. Pogodba določi, katero premoženje v imenu lastnika upravljajo muzeji in kolikšna je njegova vrednost. Če je ustanovitelj oz. lastnikov več, se sklene pogodba z vsakim posebej. Tu pa ne gre le za stavbe, v katerih delujejo muzeji, to je nepremičnine, ampak tudi za premožnosti, med katere poleg miz, stolov in drugega, kar popisujemo ob inventurah, sodijo tudi muzejski predmeti, ki s svojo vrednostjo formalno sodijo k premoženju ustanovitelja. Ob tem se poraja vprašanje, ali so ustanoviteljeva last zgolj predmeti, ki so postali last ustanovitelja po zakonu o zavodih (družbena lastnina je dobila lastnika v lokalni skupnosti ali državi), ali tudi predmeti, ki jih je sofinancirala država ali kdorkoli drug. Računovodsko gledano, in tako je z ustanoviteljem zastavljena pogodba o upravljanju, so last ustanovitelja vsi predmeti, ne glede na financerja; vrednost se deli le, če je v igri več ustanoviteljev, ki so hkrati tudi financerji. Vsi drugi, ki omogočajo nakup, odkup sodijo med sponzorje ali donatorje. V inventarnih knjigah, kakršne poznamo muzeji, bi bili lahko tako vpisani kot lastniki večinoma zgolj ustanovitelji ali soustanovitelji, razen če je lastnik neka druga fizična ali pravna oseba, ki nima obveznosti ustanovitelja, muzej pa njegov predmet zgolj hrani, upravlja ...

DEFINIRANJE VARSTVA DEDIŠČINE V RAZVOJNIH NAČRTIH IN PLANIH

Je, kot je razumeti VIII. poglavje zakona, rezervirano za Zavode za varstvo spomenikov in Ministrstvo za kulturo in obravnava zgolj nepremično dediščino povezano s prostorom. Vloge muzejev tu ni opaziti, pa čeprav je del obravnavane nepremične dediščine lahko tudi premožnost (primer reševanje Bolnišnice Franja po vodni ujmi leta 2007).

NEKAJ O PRAVILNIKU ... IN ŠE NEKAJ OB TEM ...

Ko so me prosili, naj za razpravo na zborovanju Slovenskega muzejskega društva napišem nekaj misli o *Pravilniku o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila za opravljanje državne javne službe* (Ur. l. RS 110/2008), pri nastajanju katerega sem sodelovala, sem najprej pomislila na kupe gradiva o muzejski zakonodaji oz. urejanju muzejske službe v Sloveniji, ki nam ga je uspelo ustvariti v zadnjih dvajsetih letih. Na kupe tistega, ki smo ga naredili v takšnih in drugačnih komisijah, tako v okviru Ministrstva za kulturo, Skupnosti muzejev Slovenije, Slovenskega odbora ICOM kot v okviru Slovenskega muzejskega društva, če se omejim zgolj na dve zborovanji, ki sta se temu posebej posvetili (Bohinj 1999 in Portorož 2005) ali zgolj na tiste Muzeoforume na katerih smo se seznanjali z muzejskimi standardi in različnimi modeli urejanja muzejske službe v Evropi. Nikakor ne gre pustiti ob strani tudi vseh tistih komisij in tem zborovanj, na katerih smo se posebej posvečali vlogi in statusu muzejskih poklicev; to naj bi prav tako našlo svoje mesto v novih pravilnikih o strokovnih izpitih in pridobivanju strokovnih nazivov. Ne gre pa zanemariti tudi nemalo predlogov ali modelov, ki so jih pripravili posamezni strokovnjaki, ker jih je za to prosilo Ministrstvo za kulturo.

Veliko tistega, kar nam je uspelo zbrati in povezati v razpravah je našlo svoje mesto v zakonskih predpisih, tistih, ki smo jih imeli, pa ne veljajo več, v tistih, ki so bili zgolj aktualizirani, in tistih aktualnih, po katerih naj bi delovali od leta 2008 oz. sprejetja novega *Zakona o varstvu kulturne dediščine* (Ur. l. RS 16/2008), podzakonskih aktov, ki jih predvideva in uvedbe le-teh. Veliko tistega pa je ostalo le kot gradivo v računalnikih, predalih ali razpravah med kolegi, ko še vedno premlevamo morebitne učinke potencialno dobrih in potencialno slabih rešitev ter zamujenih priložnosti.

To mesto je morda pravo, da še enkrat ugotovim po vsem delu, namenjenem vzpostavitvi preglednega in merljivega sistema oblikovanja in spremljanja muzejske službe v državi in s tem premične in nematerialne dediščine, ki bo primerljiv s tistim, ki je že obstajal za nepremično dediščino, arhive in knjižnice, da smo morda zamudili veliko priložnost. Priložnost, da bi dobili samostojen muzejski zakon. Morda pa se motim in ta priložnost sploh ni bila tako velika, kot se zdi, ker pač v Sloveniji velja strokovno-politični konsenz – upoštevamo modele tistih držav, ki področje dediščine rešujejo celostno v enem zakonu – ki je močnejši, kot je bila podpora samostojnemu muzejskemu zakonu.

Za muzeje lahko mirno rečemo, da jih v zakonih o varstvu kulturne dediščine iz let 1981 in 1999 skoraj ni bilo in če ne bi bilo nekaj predpisov, ki smo jih dobili v prvi polovici novega tisočletja in pol drugo desetletje trajajočih zadreg z nekompatibilnostjo variant zakona o uresničevanju javnega interesa v kulturi in zakonodaje, ki ureja delovanje, predvsem pa financiranje lokalne samouprave, bi komaj vedeli, da v naših pravnih aktih obstajajo tudi muzeji. V letih in letih opozarjanja na specifiko muzejske službe, katere skrb za varovanje in hranjenje zelo raznolike dediščine ter raziskovanje le-te je enako pomembna kot nagovarjanje javnosti oz. komuniciranje z obiskovalci in uporabniki, je bilo najtežje prenašati izjave, kot so: pa saj je stroka tako rekla, stroka si naj naredi, če si v stroki ne boste naredili, kdo vam bo naredil itd. Dodeljena nam je bila vloga Kalimera, ki ima na voljo vse vzvode, pa zgolj toži in ničesar ne naredi, ker mu je tako, kot je, prav,

saj bi vse drugo preveč odločno poseglo v ustaljeni način bivanja. Ko pa se je nagovorjena »stroka« lotila iste retorike, je vendar postalo očitno, da ne gre samo za stroko na področju varovanja dediščine in pravno stroko, ampak za celovit koncept sobivanja nacionalnih in lokalnih interesov, javne službe in strokovne avtonomnosti. Na koncu je obveljal kompromis med stroko, političnim interesom in predpisi, v katere je zaradi tega interesa precej težje posegati kot v tiste, ki urejajo področje kulture. Koliko dobrega ali slabega bodo iz tega potegnili muzeji, pa bo zelo hitro pokazala praksa oz. konkretno izvajanje zakonodaje.

V letih razprav in spoznavanja različnih modelov sem ves čas menila, da v bistvu potrebujemo akcijski načrt, znotraj katerega bomo najprej določili, kaj želimo doseči, potem preverili, kakšne možnosti za to imamo, ga temu prilagodili in potem vzpostavili sistem, po katerem bomo v predvidenem obdobju tudi prišli do zastavljenega cilja. Zato sem največjo zamujeno priložnost videla v tem, da nismo pred sprejetjem zadnjega zakona o varstvu kulturne dediščine leta 2008 in podzakonskih aktov ter hkrati pred preklicem aktov, ki so izhajali iz prejšnjih zakonov, opravili celovite analize stanja v slovenskih muzejih: stanja gradiva, načina pridobivanja le-tega, prostorov, tehnične opremljenosti, kadrov, območja delovanja, javne prisotnosti muzeja, virov oz. višine financiranja in delovnih učinkov muzeja oz. njegove kondicije glede na navedeno. Možnosti za to je bilo dovolj, saj bi lahko uporabili muzejska poročila in poročila inšpekcijskih ogledov dokumentacije, depojev in specialnih muzejskih knjižnic, ki so bili opravljeni, in hkrati po določenem enotnem vzorcu prosili muzeje za morebitne dodatne podatke, kot je prosila Služba za premično dediščino in muzeje v aktualnem procesu pridobivanja pooblastil za izvajanje državne javne službe muzejev. Če zdaj gledam nazaj, pa mi je nekako jasno, da tega nismo mogli narediti prav zato, ker te vrste profesionalne službe nismo imeli. Ker bi moralo ministrstvo, če bi želelo priti do ustreznega gradiva, v ta namen prav tako oblikovati določeno telo, ki bi analizo opravilo profesionalno. Tisto, kar smo v prejšnjih predpisih razumeli kot matičnost, pa smo si tako ali tako razlagali vsak po svoje, ker nam je bilo ob vsej zakonski nedorečenosti to tudi dopuščeno. Na zborovanju Slovenskega muzejskega društva v Portorožu sem povzela definicijo matičnosti muzeja kot zagotovljen strokovni sistem nadzora, sodelovanja in pomoči, da bi dosegli zaželeno standarde muzejskega dela na celotnem državnem ozemlju in v okoljih, ki zunaj države ohranjajo specifično kulturno identiteto, določeno s pripadnostjo slovenskemu etničnemu prostoru. Hkrati sem takrat ugotovila, da matičnost ustanove ne pomeni veliko, če za njo ne stoji strokovna avtoriteta konkretne osebe ali oseb, ki so si to avtoriteto ustvarile v okviru svojega muzejskega dela na različnih področjih muzejske službe. Ampak, kdo lahko kak muzej kar pooblasti za nekaj, za kar mu daje proračunska sredstva, če ga ne postavi v primerljiv sistem, iz katerega lahko dobimo tudi primerljive rezultate. Slišati je birokratsko, ampak na koncu koncev samo za to tudi gre. Za osnovno enoto, ki ji šele potem, ko jo imamo, lahko dodamo vse tisto, zaradi česar je nekdo drugačen in poseben. Torej bomo analizo lahko dobili, ko bodo na podlagi enakih meril pregledani vsi muzeji: tisti, ki želijo biti vpisani v razvid, tisti, ki si želijo pridobiti pooblastilo za izvajanje državne javne službe, in državni, ko bodo njihovi podatki obdelani in bo država, kadar bo plačevala njihovo delo kot državno javno službo ali le njihovo skrb za nacionalno bogastvo, uporabljala enake kriterije in bo pri tem enako stroga kakor tudi enako prizanesljiva.

Zakon je predvidel podzakonski predpis, ki bo postavil osnovne standarde za varovanje in hranjenje nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, hkrati pa določil, da je izpolnjevanje teh standardov pogoj za pridobitev pooblastila za izvajanje državne javne službe muzejev in dela teh standardov za vpis v razvid muzejev. V delovni razpravi sta se pojavljala predloga dveh predpisov, ki sta oba izhajala iz 52. člena zakona oz. členov, ki se sklicujejo na ta člen. Iz obeh je na koncu nastal eden, ki delno povzema določila zakona v členih, ki se nanašajo na gornjo vsebino, na osnovi teh določil določa minimalne

potrebne zahteve oz. standarde ter navaja dokumente, ki naj bi jih muzej predložil kot dokaz, da določene zahteve tudi res izpolnjuje. Pravilnik je moral upoštevati zakon, hkrati pa nadomešča do tedaj veljavni *Pravilnik o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine* (Ur. l. RS 113/2000), *Pravilnik o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine* (Ur. l. RS 122/2004) in po dodelitvi pooblastil ter domnevam, pregledu stanja državnih muzejev tudi *Uredbo o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitve državnih muzejev* (Ur. l. RS 97/2000 in 105/2001).

V pravilniku so strokovni, prostorski in tehnični pogoji skoraj dosledno povzeti po prejšnjem z dodanimi navodili o klimatskih standardih za hranjenje in prevoz nacionalnega bogastva. Dokumentiranje zadeva zgolj člen, ki predpisuje vodenje osnovnih podatkov o premičninah s statusom nacionalnega bogastva tako, da določa upoštevanje predpisov o izvozu in odnašanju premične kulturne dediščine, to pa se zdi glede na že uveljavljene muzejske dokumentacijske sisteme dovolj, način vodenja inventarne knjige pa je urejen z navodilom. Najbolj pomanjkljiv del tega je varovanje elektronske inventarne knjige, to pa bo urejeno s sistemom trajnega hranjenja digitalnih podatkov; sistem je v nastajanju.

Kompromis med poznavanjem dejanskega stanja v muzejih in tem, kje naj se začnejo minimalni standardi, je obstal na neki ravni, ki naj bi bila dosegljiva večini slovenskih muzejev, ki so že do sedaj opravljali naloge državne javne službe v okviru muzejske mreže. Lahko bi se odločili tako, kot so postavljeni standardi za knjižnice in potem delovali po načelu odstotnega doseganja standardov, to pa bi na koncu brez dvoma pripeljalo do še višjega praga za vpis v razvid in pridobivanje pooblastil. Zato tudi neskladnost npr. med standardom, ki določa število oseb, odgovornih za delovanje dokumentacijskega sistema in hranjenje dokumentacije na določeno število inventariziranih enot gradiva, in knjižničarjev na število knjižnih enot; če bi pri tem upoštevali zakon o knjižnicah, ne imeli muzeja, ki bi lahko dosegel enak standard, kar zadeva muzejsko gradivo.

Drugo vprašanje je vprašanje teritorialne pokritosti Republike Slovenije z državno javno muzejsko službo, kot ustavne obveznosti države. Da se ni pametno samo tako odreči vzpostavljeni muzejski mreži, ki smo jo gradili cela desetletja skozi različne pravne dokumente, preden je dobila svojo podobo v zadnji veljavni uredbi iz leta 2000, je pokazala tudi odločitev, da se z zakonom muzeji, ki so v muzejski mreži, avtomatično vpišejo v razvid muzejev. Če ne bo nobenega drugega predpisa, bo nujno teritorialni princip vključiti v pogodbe s pooblaščenimi muzeji, pri tem pa se nikakor ne želim spuščati v vse zapletene odnose med občinami ustanoviteljicami, sedežnimi občinami, tistimi, ki so prenesle pristojnosti, in tistimi, ki niso, ker so razmere na vsakem območju drugačne. Princip teritorialnega delovanja pa bo gotovo potrebno domisliti tudi pri državnih muzejih, saj so vsi razen enega v Ljubljani, pri tem pa je še kako pomembno, ali upoštevamo koncept nacionalnih zbirk v nacionalnih muzejih ali nacionalnih zbirk po pomembnosti in oblikovanju nacionalnih razstav ne glede na to, v katerem muzeju ima predmet svojo inventarno številko.

Glede na izkušnje, ki jih imamo muzeji z lokalnimi ustanovitelji, je bilo jasno, da smo imeli največ težav z interpretacijo lastništva dediščine v upravljanju muzejev. Tako kot sem mislila leta 2005 ob začetku razprave o dispozicijah za zakon, mislim tudi danes, ko zakon velja, da bi bilo namreč možno to področje urediti drugače in da nam 88. člen zakona lahko povzroči še veliko preglavic. Takrat, ko bodo občine, ki so prenesle ustanoviteljstvo, ugotovile, da so prenesle tudi lastništvo nad muzejskim gradivom (nekateri pač o tem niso tako natančno premišljevali, ker niso dojeli, da pomeni v inventarni knjigi vpisani muzej kot lastnik v bistvu to, da je lastnik ustanovitelj, če ni izrecno določeno drugače.). Problematično je lahko tudi kot lastnike vpletati osebe, ki

so financirale odkup. Jasno je namreč, da ta oseba ni nujno država ali lokalna skupnost. Hkrati pa je ob vsem navedenem seveda prav tako jasno, da je lastništvo nujno treba povezati z ustanoviteljstvom, ker bi bilo sicer potrebno tudi ustanoviteljstvo prenesti na državo, to pa bi glede na obstoječe stanje pomenilo, da bi bili skoraj vsi muzeji v državi državni. Obveznosti in pravice ustanoviteljev do muzeja izhajajo iz lastništva nepremičnin, premičnin in muzejskega gradiva (Pri tem državo seveda predvsem zanima gradivo, saj ima status nacionalnega bogastva.) in zato je v zakonu in pravilniku takšen poudarek na varovanju in zavarovanju muzejskega gradiva. Dejstvo je, da ustanovitelji v glavnem zelo dobro vedo, koliko premoženja imajo v upravljanju, obenem pa jih je le del takšnih, ki se zavedajo, da iz tega izhajajo tudi obveznosti in, kakopak, stroški. Ob tem seveda predpostavljam, da bodo obveznosti lastnika arheološkega gradiva v muzejih, katerih ustanovitelj ni država, urejene v pogodbi.

Predvsem se mi zdi pomembno, da pravilnik enako kot zakon povzema dele Icomovega kodeksa muzejske etike in prvič v sistemu akreditacije v večji meri uvaja odgovornost muzejev na področju strokovnega dela, ki je: varstvo zbirk v korist družbe in javna dostopnost oz. popularizacija teh, zbiralna politika, razlaganje, vrednotenje in izobraževanje. Obenem pa v skladu s kodeksom nalaga še večjo odgovornost ustanoviteljev, ki so pristojni za strateško usmeritev muzejev, za nadzor nad njimi, za varovanje in uveljavljanje dediščine, za človeške, materialne in finančne vire, ki so na voljo. Po kodeksu je javno poslanstvo neločljivo povezano z dobrim gospodarjenjem, ki vključuje zakonito lastništvo, trajnost, dokumentacijo, dostopnost in odgovorno črtanje iz inventarja. Ustanovitelj je tisti, ki mora izpolniti zakonske obveznosti in pogoje, ki so povezani z muzejem, njegovimi zbirkami in dejavnostmi, muzejski delavci pa morajo spoštovati veljavne standarde in zakone ter ohranjati dostojanstvo in čast svojega poklica.

PROBLEMATIKA NOVEGA ZVKD-1 IN NJEGOVEGA IZVAJANJA S STALIŠČA ZBIRALCEV IN MUZEJSKIH DELAVCEV

Zakon o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 16/2008, v nadaljevanju ZVKD-1) sicer ni tako nov, saj je začel veljati 1. 3. 2008. Ne glede na to pa se bo, vsaj po moji oceni, problematika tega zakona šele začela kazati pri nadaljnjem izvajanju, predvsem če se bo Ministrstvo za kulturo resnično odločilo izvajati ta zakon na način, na katerega ga je načrtalo v svojih do sedaj izraženih stališčih.

Tako imenovani „abolicijski rok“ za prijavo arheološke najdbe se je namreč iztekel šele 1. marca letos, Ministrstvo za kulturo pa je s svojimi dosedanjimi ukrepi in izdanimi navodili oziroma obvestili za izvedbo 135. člena ZVKD-1 v resnici odprlo številna vprašanja, ki zadevajo tako zbiralce kot tudi muzejske delavce, na pleča katerih bo dejansko padlo breme – uresničevanje tega člena ZVKD-1 v zvezi s popisom „arheoloških najdb“, izdajanjem potrdil o izvoru ter navsezadnje z oblikovanjem predlogov za razglasitev zbirk za premični spomenik lokalnega oziroma državnega pomena; za tem pa se v najslabšem primeru lahko skriva celo prikrito podžavljenje zasebnih zbirk.

1. OSNOVNE DEFINICIJE NAJPOMEMBNEJŠIH POJMOV PO ZVKD-1

Glede na to, da bom problematiko ZVKD-1 skušal prikazati tako s pravnega kot tudi z življenjskega stališča, se moram najprej ustaviti pri osnovnih zakonskih definicijah najpomembnejših pojmov, kot so arheološka najdba, arheološka ostalina, kulturna dediščina in potrdilo o izvoru.

Kaj je arheološka najdba, je na videz preprosto vprašanje, ki je urejeno v definicijah zakona v 2. točki 1. odstavka 3. člena ZVKD-1 (ključne pojme sem poudaril z odebeljeno pisavo): *„arheološka najdba je premična arheološka ostalina, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let. Arheološke najdbe so tudi orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaška vozila in plovila ali njihovi deli, ki so bili pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let“*. Zadeva se zaplete pri definiciji arheološke ostaline (te očitno – v skladu z ZVKD-1 – ni potrebno prijaviti, saj zakon tega ne zahteva) in – po mojem mnenju pomembnem vprašanju – po čem se arheološka najdba razlikuje od arheološke ostaline.

Arheološke ostaline so namreč: *„vse stvari in vsakršni sledovi človekovega delovanja iz preteklih obdobj na površju, v zemlji in vodi, katerih ohranitev in preučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem, za katere sta glavni vir informacij arheološko raziskovanje ali odkritja in za katere je mogoče domnevati, da so pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let in da imajo lastnosti dediščine. Arheološke ostaline so tudi stvari, povezane z grobišči, določenimi na podlagi predpisov o vojnih grobiščih, in z vojno, skupaj z arheološkim in naravnim kontekstom, ki so bile pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let. Strokovno identificirane in registrirane arheološke ostaline postanejo dediščina.“* (3. točka 1. odstavka 3. člena ZVKD-1).

Kulturna dediščina (v nadaljevanju dediščina) pa je definirana v 2. odstavku 1. člena ZVKD-1: *„Dediščina so dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz*

svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.“ Če odmislimo precejšnje zakonsko leporečje (zakonodajna tehnika pri definiranju kulturne dediščine mora po mojem mnenju tudi zaradi zaščite le-te uporabljati široke definicije), je dejstvo, da zakon za opredelitev določene stvari za kulturno dediščino zahteva tako določeno kvaliteto (dobrine, podedovane iz preteklosti, odsev, izraz vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, ...) kot tudi povezanost z okoljem v Republiki Sloveniji. To je pomembno predvsem zaradi dejstva, da sta za določitev nekega predmeta kot arheološke ostaline ključni dve zahtevi, obe pa morata biti izpolnjeni skupaj, da sploh gre za takšno ostalino, in sicer domneva, da je bila stvar pod zemljo ali vodo vsaj 100 let in domneva, da ima predmet lastnost dediščine. Z argumentom „a contrario“ lahko pridemo do logične rešitve, da predmet, o katerem ni mogoče domnevati, da gre za kulturno dediščino (ni povezan z okoljem RS, ni odsev in izraz vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj državljanov RS), vsaj pravno gledano ne more biti arheološka ostalina, torej prav tako tudi ne more biti arheološka najdba. Za skoraj vse domneve (razen za t. i. domneve iuris et de iure, ki pa jih ZVKD-1 ne določa), namreč velja, da jih je mogoče izpodbijati, torej jih lahko tudi ovržemo.

Kot pravniku mi je bilo ob preučevanju ZVKD-1 precejšen problem prav nejasna razlika med pojmom arheološka najdba in arheološka ostalina, saj je zakon v tem, po mojem mnenju, neprecizen, nedosleden in tako podvržen arbitrarni razlagi in uporabi represivnih državnih organov. Razlikovanje med pojmom je za zbiralce precejšnjega pomena, saj so morali vsi, ki imajo arheološko najdbo, najdbo do 1. 3. 2009 prijaviti, ZVKD-1 pa tega za arheološke ostaline oziroma za kulturno dediščino v ožjem pomenu na nobenem mestu ne predpisuje, hranjenje teh predmetov brez potrdila o izvoru pa tudi ne predstavlja nobenega prekrška (kot npr. iz 10. alineje 1. odstavka oziroma 3. odstavka 127. člena ZVKD-1). Kot pravnik sem lahko razliko med pojmom namreč našel v dejstvu, da je lahko arheološka ostalina vsaka stvar (tako premičnina kot tudi nepremičnina), pa tudi vsakršna sled človekovega delovanja iz preteklih obdobij, arheološka najdba pa je lahko samo premična stvar. Zakon tudi za definicijo predmeta kot arheološke ostaline zahteva zgolj domnevo, da gre za predmet, ki je bil določen čas pod zemljo ali vodo, za arheološko najdbo pa nemara zahteva celo gotovost, da je bil predmet enak čas zakopan oziroma potopljen. Da bi določeno arheološko ostalino opredelili kot arheološko najdbo, je po mojem mnenju nujno, da lahko zanesljivo trdimo, da je bila pod zemljo ali vodo vsaj 100 let (oziroma 50 let orožje, strelivo ter drug vojaški material oziroma vozila). Tudi to bo po mojem mnenju v konkretnih okoliščinah predstavljalo precejšnji problem, saj si lahko predstavljamo obilo mejnih primerov, ki jih bo potrebno reševati v praksi. Za definiranje predmeta kot arheološke ostaline je, kot sem že omenil, pomembna tudi domneva, da ima lastnost dediščine, vendar jo, kot rečeno, strokovnjak oziroma poznavalec lahko tudi ovrže.

Naj navedeno vprašanje predstavim s konkretnim primerom. V numizmatiki je po uveljavitvi ZVKD-1 v resnici postalo najbolj aktualno vprašanje, ali je npr. najnavadnejši bronasti novc rimskega cesarja Konstantina Velikega, ki je bil skovan nekako do leta 337 n. št. v daljni kovnici v Konstantinoplu, bil izkopen bog ve kje v Bolgariji oziroma v Romuniji (po možnosti pred več kot 30 leti) in se na trgu dejansko pojavlja v milijon precej enakih izkovich (cena pa dosega po nekaj evrov celo za odlično kvaliteto), po definiciji zakona kulturna dediščina oziroma (bog ne daj) celo arheološka najdba, ki jo moramo prijaviti. Numizmatični laik seveda lahko domneva, da tak novc predstavlja dediščino oziroma arheološko ostalino; za takšno opredelitev podaja ZVKD-1 dejansko samo eno uporabno in oprijemljivo definicijo – da “se domneva”, da je bil pod zemljo oz. vodo vsaj 100 let (se pravi, da mora biti tudi star najmanj toliko). Malo boljši poznavalec numizmatike bo seveda že takoj na začetku vedel, da takšen kovanec s kulturnozgodovinskimi razmerami in okoljem v Sloveniji nima nikakršne povezave, se

pravi, da domneva, da gre za kulturno dediščino pri poznavalcu odpade in da novce tako po definiciji zakona ne more biti arheološka najdba.

Ministrstvo za kulturo (v nadaljevanju MK) se je v imenu vlade RS glede razlike med arheološko ostalino in arheološko najdbo v resnici opredelilo šele v *Mnenju vlade RS o pobudi Numizmatičnega društva Slovenije in Urbana Mateta za oceno ustavnosti 3. člena, prvega odstavka 6. člena, 53. člena, 135. člena in desete alineje prvega odstavka ter drugega in tretjega odstavka 127. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08 in 123/08-ZVKD-1) – predlog za obravnavo, številka 050-1/2009/9 z dne 27. 5. 2009* (v nadaljevanju mnenje vlade), ki je bilo obravnavano na seji vlade 9. 6. 2009. Arheološke ostaline pojmuje kot „predstopnjo“ arheološke dediščine (tega pojma ZVKD-1 na nobenem mestu ne uporablja); to je nujno zato, da so te nepremičnine in premičnine, ki so v zemlji ali pod vodo deležne zakonskega varstva tudi, še preden so strokovno prepoznane in ovrednotene. Kot piše MK: „Šele ko so deli arheoloških ostalin prepoznani ter ovrednoteni (in vpisani v register dediščine), postanejo (nepremična ???) arheološka dediščina.“

Iz tega stališča tako po mojem mnenju izhaja, da je imel pisec ZVKD-1 pri sestavljanju zakona v mislih predvsem strokovna pojma arheološka ostalina in arheološka najdba, a ju ni na najboljši način „prevedel“ v pravni jezik. Po mojem mnenju bi zakonodajalec moral ubrati prav nasprotno pot, in sicer tako, da bi bil pojem arheološka ostalina najširši, najsplošnejši in arheološko najbolj strokoven pojem, ki bi mu zakon zagotovil varovanje na terenu, sledil pa bi mu ožji pojem arheološka najdba; sledili bi še ožji pojmi, na primer (kot to v mnenju vlade že predlaga MK) arheološka kulturna dediščina (v smislu arheološke najdbe z lastnostjo kulturne dediščine) oziroma celo arheološki kulturni spomenik oziroma arheološko nacionalno bogastvo, ki bi uživala največjo stopnjo zaščite. Za arheologe je namreč ključna zaščita arheoloških ostalin na terenu, saj arheološki predmeti, ki jih ne moremo več povezati z najdiščem, izgubijo precejšen del svoje sporočilnosti in s tem pomena za znanost. Dolžnost zbiralcev, da prijavijo predmete, ki jih še imajo, bi po mojem mnenju v skladu z načelom najmanjšega in najbolj nujnega oziroma sorazmernega posega v pravice državljanov, zakonodajalec lahko predlagal zgolj za arheološko kulturno dediščino oziroma arheološko nacionalno bogastvo z izrecnim določilom, da so bili ti predmeti najdeni na ozemlju RS, saj ima vsak zakonodajalec jurisdikcijo samo na svojem ozemlju.

Še bolj se mi zdi nenavadno dejstvo, da ZVKD-1 s pojmom arheološka najdba že avtomatično in brez zahtevane domneve o lastnosti kulturne dediščine (kot pri arheoloških ostalinah) uvršča orožje, strelivo in drug vojaški material oziroma vozila; zanje določa celo za polovico krajšo dobo (50 let). Kot sem lahko govoril s poznavalci, takšnih predmetov (npr. iz 1. oziroma 2. svetovne vojne) še pred kratkim sploh nismo uvrščali v okvir arheologije, saj so dogodki iz obeh svetovnih vojn dovolj dobro dokumentirani tako v pisnih kot tudi slikovnih virih. Navedeni odstavek k tej definiciji arheološke najdbe tako ocenjujem kot uveljavljanje precej ozkih interesov določenih snovalcev zakona; o teh pa seveda lahko zgolj ugibam. MK v mnenju vlade sicer piše, da: „Glede navedb pobudnikov, ki zadevajo orožje in drug vojaški material iz prve in druge svetovne vojne, Vlada Republike Slovenije pojasnjuje, da to gradivo ni bilo predmet abolicije in zanje zbirateljem ni bilo teh zbirk prijavljati.“ Takšno stališče MK sicer pozdravljam, vendar pa ne glede na to menim, da bi to moralo biti jasno zapisano v zakonu oziroma bi moral zakonodajalec spremeniti 2. točko 1. odstavka 3. člena ZVKD-1, ki določa prav nasprotno.

V ZVKD-1 pa zaman iščemo definicijo pojma „potrdilo o izvoru“, čeprav je bil ta pojem bistven za to, da so prijavitelji sploh vedeli, kaj je treba v že končanem abolicijskem roku prijaviti (glej 135. člen ZVKD-1), prav tako pa posedovanje potrdila o izvoru predstavlja tisto mejo, od katere je odvisno, ali posedovanje arheološke najdbe predstavlja prekršek ali ne (glej 10. alinejo 1. odstavka 127. člena v povezavi s 53. členom ZVKD-1). Kaj šteje

k pojmu potrdilo o izvoru (ki ga zbiralec že ima) je MK dejansko prvič definiralo v omenjenem mnenju vlade: „*Glede na različne možnosti so to lahko ali uradni dokumenti, kot so sklepi o dedovanju ali dovoljenja o izvozu, različne listine, kot so oporoke, pogodbe, računi, izpiski iz evidence prodaje, ki so jo dolžni voditi trgovci, izvedenska mnenja, izjave prejšnjih lastnikov ali drugih prič, ali druga dokumentacija, kot so fotografije ali drugi posnetki, objave v publikacijah in podobno.*“ Navedeno široko interpretacijo MK sicer pozdravljam in se strinjam, da potrdilo o izvoru ne more biti npr. zgolj uradna listina muzeja, ki je arheološki predmet odkopalo, ne glede na to pa kot pravnik štejem, da bi zakonodajalec zaradi ustavnega načela pravne varnosti to definicijo moral zapisati v ZVKD-1.

Kulturni spomenik je po definiciji kulturna dediščina, ki je razglašena za spomenik ali ki je vpisana v inventarno knjigo pooblaščenega muzeja. Brez soglasja lastnika premične dediščine sicer ni mogoče razglasiti za spomenik (3. odstavek 19. člena ZVKD-1), ker pa mora po 3. odstavku 135. člena ZVKD-1, za prijavljeno zbirko muzej pripraviti inventarno knjigo zbirke, se sprašujem, ali ta določba (ki se uvršča med prehodne oziroma končne določbe zakona) ne pomeni, da takšna prijavljena zbirka že avtomatično z registracijo ne postane kulturni spomenik in to ne glede na voljo lastnika, to pa je po mojem mnenju lahko celo ustavno sporno.

Nacionalno bogastvo je premičnina, ki sodi v katero od zvrsti dediščine, ki jih določa Priloga Uredbe 3911/92/EFS (sedaj Uredba sveta (ES) št 116/2009 z dne 18. 12. 2009), za katere je zaradi njihovega pomena omejen iznos ali izvoz iz Republike Slovenije ter so določeni ukrepi v zvezi s trgovanjem in hranjenjem. Pri tem pa opozarjam, da ta Uredba v svoji prilogi določa finančni prag, tako da se za predmete kulturne dediščine, za katere velja zaščita, lahko štejejo le predmeti, ki presegajo ta finančni prag. Zbirke numizmatičnega pomena (urejene so pod točko A13(b) priloge št. 1) ta Uredba ureja ločeno od arheoloških predmetov (ki so urejeni pod točko A1), za to točko pa Uredba določa finančni prag 50.000 EUR, nekaj šteje za nacionalno bogastvo, mora biti izpolnjena še ena ali več zahtev iz 1. odstavka 10. člena ZVKD-1 (imeti mora status spomenika, biti mora več kot 100 let stara arheološka najdba, odkrita pri izkopavanjih in na najdiščih na kopnem ali pod vodo, biti mora več kot 100 let star sestavni del nepremičnega spomenika, ki je bil razstavljen, je inventariziran kot del zbirke muzeja, del zbirke javnega arhiva ali javne knjižnice ali kot pritiklina ali del zbirke cerkve ali druge verske skupnosti ali imeti za Republiko Slovenijo kulturno vrednost zaradi svojega pomena).

2. PROBLEMATIKA NOVEGA ZVKD-1 S STALIŠČA ZBIRALCEV

Poglavitni problem ZVKD-1 s stališča zbiralcev je po mojem mnenju ta (upam, da se motim), da (vsaj v skladu z že izraženimi stališči MK) lahko inkriminira obsežno in do sedaj prestižno področje zbiranja, za katero smo zbiralci še sedaj prepričani, da je kulturno delovanje, ne pa prekršek, ki bi ga morala preganjati država. ZVKD-1 namreč v 3. odstavku 127. člena v povezavi z 10. alinejo 1. odstavka 127. člena določa kot prekršek (za katerega je predpisana denarna kazen od 400 do 1.200 evrov) že samo hranjenje arheološke najdbe brez posedovanja dokazila o izvoru. ZVKD-1 tako dejansko kriminalizira že samo posedovanje predmetov zbiranja in tako posedovanje teh predmetov kulturnega pomena dejansko obravnava na podoben način kot posedovanje prepovedanih drog po Zakonu o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (Ur. l. RS, št. 108/1999, s sprem. in dopol., v nadaljevanju ZPPPD), a s pomembnimi razlikami. ZPPPD namreč povsem določno opredeljuje, kaj prepovedana droga je (droge so razvrščene v seznam prepovedanih drog, sprejme pa ga vlada RS), ZVKD-1 (kot že rečeno) pa pomanjkljivo in dvoumno navaja tako definicijo arheološke najdbe, definicije pojma potrdila o izvoru pa sploh ne. Prav tako je za posedovanje droge posameznik, ki

ima zgolj manjšo količino za osebno rabo, kaznovan z denarno kaznijo od 10.000 do 50.000 SIT (pribl. 42 do 209 evrov), če pa ima večjo količino droge, znaša denarna kazen 209 do 626 evrov; glej 33. člen ZPPPD). Tako mi je popolnoma nerazumljivo, zakaj šteje zakonodajalec posedovanje arheoloških predmetov brez potrdila o izvoru za družbeno očitno bolj škodljivo ravnanje kot posedovanje droge (vsaj kar zadeva prekršek).

Naslednje žgoče vprašanje je problematika podržavljenja zasebnih zbirk. Zbiralci se namreč najbolj bojimo, da sta bila namen določitve posedovanja določenih zbirateljskih predmetov za prekršek, razen če jih ne prijavimo v določenem abolicijijskem roku, ter prisilni popis teh predmetov zgolj stopnja pred podržavljenjem zasebnih zbirk.

Pri tem ima država nedvomno močan argument v tem, da so že prejšnji zakoni, ki so štitali kulturno dediščino, določali, da so predmeti z domnevo dediščine, ki jih je kdorkoli našel pod zemljo ali vodo, lastnina države (glej npr. 58. člen prejšnjega Zakona o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS, št. 7/1999, v nadaljevanju ZVKD)). Lastninska pravica je namreč v pravu absolutna in ustavno pravno varovana pravica, ki omogoča njenemu nosilcu številna pravno varovana upravičenja (pravico do uživanja, razpolaganja, ...), predvsem pa mu omogoča pravno zaščito proti vsakomur, ki bi posegel v to njegovo pravico. Lastninska pravica je tako že po Ustavi RS in Stvarnopravnem zakoniku (Ur. l. RS, št. 87/2002, v nadaljevanju SPZ) dovolj močno zavarovana, tako da ima država za obrambo svoje lastnine dovolj pravnih sredstev že po splošnih pravnih pravilih in ni potrebe po določanju novih.

Sedanji ZVKD-1 vsebuje precej podobno določbo v 6. členu, ki določa, da je arheološka najdba ali arheološka ostalina, ki je premičnina in jo kdorkoli najde na površju zemlje, pod njo ali v vodi, lastnina države. Pri tej določbi in predvsem ob že opisanem dejstvu, da pojma arheološka najdba in arheološka ostalina ostajata precej dvoumno definirana, nastane problem, da ima tisti, ki sestavlja popis in pregled predmetov, precej proste roke pri arbitrarnem odločanju o tem, kaj sodi k temu dvema pojmom in tako v last države. Ne glede na to pa menim, da bo popisovalec moral upoštevati, da predmeti, pa čeprav lahko izhajajo iz zemlje oziroma vode, ne morejo biti pravno uvrščeni k pojmom arheološka najdba oziroma arheološka ostalina, če nimajo lastnosti kulturne dediščine oziroma lastnosti kulturnega spomenika državnega pomena in če niso bili najdeni na ozemlju Republike Slovenije; to bo moral popisovalec v vsakem posameznem primeru povsem jasno opredeliti.

To moje mnenje je navsezadnje potrdilo tudi MK v mnenju vlade, ko je zapisalo: „*Samo v primeru, če muzej na podlagi strokovnega pregleda in vrednotenja ugotovi, da prijavljeni predmeti izvirajo iz ozemlja RS, da so bili pod zemljo ali v vodi vsaj 100 let, da so bili pridobljeni z arheološkim izkopavanjem oziroma naključno najdbo, da imajo vrednote kulturnega spomenika državnega pomena in da zanje dokazilo o izvoru ne obstaja (kar pomeni, da se šteje, da so last države) muzej lahko sproži postopek uvrstitve takšnih predmetov v javno muzejsko zbirko.*“ Takšno stališče MK seveda pozdravljam, saj potrjuje večino mojih že postavljenih pravnih tez, ne glede na to pa bi, kot že rečeno, zaradi pravne varnosti tudi takšen zapis rad našel v določbah ZVKD-1, saj mora moje pravice varovati zakon ne pa zgolj pred ustavnim sodiščem izražena stališča vlade oziroma MK. Podobno je stališče MK zavzelo tudi v Navodilu št. 2 z dne 24. 3. 2009 tako da upam, da se bo teh svojih zagotovil MK tudi držalo.

Navedeno stališče MK se tudi precej razlikuje od njegovih do sedaj že izraženih stališč. V dopisu MK št. 6211-1/2009 z dne 13. 2. 2009 Numizmatičnemu društvu Slovenije (v nadaljevanju NDS) je namreč MK našemu društvu očitalo „sprenevedanje o „ne-arheološkem“ poreklu antičnih in večine srednjeveških novcev“. V zgibanki z naslovom *Prijava arheoloških najdb v zasebni hrambi*, ki ga je MK izdalo junija 2008, je MK stare novce, orožje in orodje tudi eksplicitno navedlo kot arheološko najdbe, ki bi kot takšni dejansko že po definiciji lahko bili lastnina države. Na radijskem soočenju pa je predstavnik MK na vprašanje, kako bodo zbiralci sedaj naprej zbirali antične in

srednjeveške novce odvrnila, da: „*se bojim, da bodo zbirali na črno!*“ Zaradi takšnih in podobnih pritiskov smo zbiralci, predvsem člani društva NDS in Društva ljubiteljev Soške fronte, začeli širši javnosti predstavljati navedeni problem, na Ustavno sodišče RS pa smo tudi vložili predlog za oceno ustavnosti najbolj spornih členov ZVKD-1 in začeli zbirati podpise za peticijo proti inkriminaciji zbirateljstva v Sloveniji in poddržavljenju zasebnih zbirk; podpisalo jo je več kot 2.600 zbiralcev in naših podpornikov.

In ne nazadnje je za zbiralce pomembna plat zbiranja tudi možnost za pridobivanje predmetov zbiranja, ki so ga ukrepi MK oziroma Inšpektorata za kulturo in medije že močno prizadeli. Če navedeno prikažem s stališča zbiralcev starega denarja – numizmatiki namreč svoje kovance ne pridobivamo z iskanjem na terenu oziroma ropanjem arheoloških najdišč, pač pa, kot si upam trditi, na organiziranem in popolnoma legalnem trgu ne samo v Sloveniji, temveč tudi v tujini (numizmatiki z nakupi v tujini tudi vračamo našo dediščino v Slovenijo). MK je sicer v svojih stališčih vseskozi poudarjalo, da je njegov namen preprečiti tudi „črni trg“ s starinami, vendar pa sam menim, da v numizmatičnem primeru kot „črni trg“ lahko štejemo samo preprodavanje novcev, pridobljenih v okviru najdb, ki so bile nezakonito odkrite v Sloveniji (in so tako brez dvoma last države) oziroma najdb, ki so bile nezakonito izkopane v drugih državah in protipravno prinesene v Slovenijo, te države pa v skladu z mednarodnopravnimi zavezami zahtevajo vračilo. Takšen trg pa je pri nas, če že sploh obstaja, zelo majhen. Seveda se zavedam, da si interesi arheologov in zbiralcev v tem pogledu nasprotujejo, vendar pa se moramo zavedati, da v Evropski uniji in tudi v preostalem svetu obstaja dobro organiziran in tudi popolnoma legalen numizmatičen trg. V tem trenutku je na primer na internetni strani Sixbid (www.sixbid.com) objavljenih najmanj deset najrazličnejših velikih numizmatičnih dražb priznanih tujih avkcijskih hiš (npr. HD Rauch z Dunaja, Lanz iz Munchna, CNG iz ZDA, ...), na največji spletni avkcijski strani Ebay, vsak dan poteka več sto, če ne tisoč licitiranj antičnih in srednjeveških novcev, najrazličnejša društva v Sloveniji nekajkrat na leto organizirajo velika, celo mednarodna srečanja zbiralcev, na katerih tudi trgujejo s predmeti, ki jih zbirajo, v Sloveniji pa imamo po mojem mnenju tudi simpatično kulturo boljših trgov, na katerih je prav tako mogoče najti predmete, ki so zanimivi za zbiralce. To seveda po mojem mnenju ni „črni trg“, kot ga pojmuje MK, ampak navaden, dobro organiziran in transparenten trg, ki ga lahko nadzorujejo tako organizatorji kot tudi policija. Upam si trditi, da je ta trg lahko celo bolje nadzorovan in bolj obvladljiv, kot bi bil, če bi MK s svojim inšpektoratom v celoti prepovedala trgovino s kovanci iz obdobja pred letom 1500. Trga s temi zbiralskimi predmeti namreč ne moremo preprečiti, lahko pa ga seveda kriminaliziramo. Vendar pa bodo ukrepi MK v takšnem primeru na žalost vodili zgolj do širjenja tega „črnega trga“, ne pa do stanja, ki si ga MK želi doseči, to je boljša zaščita arheoloških najdišč. Ta zaščita pa je po mojem možna zgolj z neposredno zaščito na terenu in boljšim in izdatnejšim financiranjem arheoloških izkopavanj. Kot že rečeno, je inšpektor za kulturo na ta trg s po mojem precej spornim pravnim stališčem že posegel (npr. na letošnji Collecti, ko je moralo podjetje Rauch z Dunaja umakniti vse kovance, ki so bili skovani pred letom 1500, celo antične grške kovance), tako da je MK s takšnim stališčem in ukrepi pravzaprav velik del numizmatičnega trga potisnil v ilegalo. Tako antični kot tudi srednjeveški novci so namreč tudi tržno blago, s katerim se trguje na organiziranem in povsem običajnem trgu, tako da je slovenski zakonodajalec z morebitno prepovedjo trgovanja na zelo mejnem in kar zadeva mednarodnopravno spornem področju, saj je eden od stebrov Evropske unije načelo pravo prost pretok blaga med članicami. Države članice EU sicer lahko z določenimi pogoji izključijo oziroma omejijo uvoz, izvoz ali blago v tranzitu, tudi zaradi varovanja nacionalnih bogastev (pravo EU tako ščiti zgolj to najpomembnejšo zvrst kulturne dediščine, ne pa vseh po vrsti) z umetniško, zgodovinsko ali arheološko vrednostjo, ne smejo pa biti te omejitve sredstvo za samovoljno diskriminacijo ali prikrito omejevanje trgovine med državami članicami. ZVKD-1 se sicer sklicuje na Uredbo Sveta (EGS) št. 3911/92 z dne 9. 12. 1992 o izvozu

predmetov kulturne dediščine (sedaj Uredbo Sveta (EGS) št. 116/2009 z dne 18. 12. 2008 o izvozu predmetov kulturne dediščine), vendar pa je po mojem mnenju zakonodajalec to uredbo v slovenski pravni red vključil protislovno in nepravilno. Naloga te Uredbe je namreč ohranitev notranjega trga za varstvo predmetov kulturne dediščine s pravili o trgovini s tretjimi državami, ne pa na trgu EU, prav tako pa se ta uredba tudi v zvezi s trgovanjem neposredno sklicuje na opredelitev sodišča ES v sodbi v zadevi 252/84 z dne 10. 10. 1985 (tako da je ta sodba njen sestavni del), v katerem je to sodišče podrobno določilo zbiralske predmete v pomenu tarife 97.05 (h kateri sodijo tudi numizmatični predmeti): „*zbirateljski predmeti v smislu tarife 97.05 Enotne carinske tarife predmeti, ki imajo predpisane lastnosti za vključitev v zbirko, torej predmeti, ki so sorazmerno redki in običajno ne služijo prvotnemu namenu, ki so predmet posebnih transakcij zunaj običajnega trgovanja s podobnimi uporabnimi predmeti in je njihova vrednost velika.*“ Glede na to, da ZVKD-1 za izvrševanje te uredbe ne predpisuje niti približno istih pogojev, je tako po mojem mnenju v nasprotju s pravom EU in mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Republiko Slovenijo in v neskladju s splošno veljavnimi načeli EU prava.

3. PROBLEMATIKA NOVEGA ZVKD-1 S STALIŠČA MUZEJSKIH DELAVCEV

Glavno breme muzejskih delavcev bodo seveda pregled, popis in strokovno ovrednotenje gradiva, ki je bilo prijavljeno v skladu s 135. členom ZVKD-1, in izdaja potrdil o izvoru oziroma navodil o hrambi lastnikom. Iz mnenja vlade izhaja podatek, da naj bi bilo muzejem posredovanih 206 prijav, s katerimi naj bi bilo prijavljenih več kot 20.000 arheoloških najdb, v to število pa niso vključeni: 17 večjih zbirk keltskih, rimskih, srednjeveških in novoveških novcev, 3 velike muzejske zbirke in 1 depojska najdba prazgodovinskih predmetov, tako da je to število še precej višje.

Kako naj bi ta popis potekal, ZVKD-1 natančno ne določa, tako da je MK do sedaj (vsaj po mojem vedenju) izdalo dve navodili, in sicer Navodilo za izvedbo 135. člena ZVKD-1 št. 007-17/2007 z dne 4. 6. 2008 (v nadaljevanju Navodilo št. 1) in Navodilo št. 2 za izvedbo 135. člena ZVKD-1 št. 6211-1/2009/88 z dne 24. 3. 2009 (v nadaljevanju Navodilo št. 2), ki smo ga prejeli tudi tisti, ki smo prijavili najdbe. V Navodilu št. 1 je MK mnenja, da mora pregled prijavljenih najdb (ki je obvezni del postopka) zagotoviti muzej, na katerega je tisti, ki je prijavil najdbe, naslovil svojo vlogo, sam pregled pa naj opravi kustos za arheologijo. Če muzej takšnega kustosa nima, se bo potrebno s tistim, ki prijavlja, dogovoriti, ali želi prijavo kljub temu oddati v muzej (v tem primeru bo potrebno pritegniti kustosa iz drugega muzeja) ali pa boste prijavitelja preusmerili na najbližji muzej, ki takšnega kustosa ima. MK je tudi priporočilo, naj bo popis opravljen praviloma v prostorih muzeja, vendar pa noben zakon ne določa, da bi morali predmete popisa prinesiti na popis v muzej, tako da bo to odvisno predvsem od dobre volje posameznikov. Natančen pregled prijavljenih najdb oziroma zbirk mora biti pripravljen v obliki zapisnika (glej Navodilo št. 2). Opozarjam na nov problem, saj pravo zahteva, da je treba postopke, ki potekajo pred državnimi organi, voditi po določenih pravnih in postopkovnih pravilih. Glede na to, da gre v tem primeru za upravno stvar, bodo popisovalci navedeni popis morali izvesti po pravilih Zakona o splošnem upravnem postopku (Ur. l. RS, št. 80/99, s sprem. in dopol., v nadaljevanju ZUP), vendar pa pri tem nimam podatka, koliko muzejskih delavcev je tudi strokovno usposobljenih za vodenje takšnega upravnega postopka. Tisti, ki prijavlja, v tem postopku seveda nima samo „možnosti podati pripomb na zapisnik“, kot razume MK, ampak je v tem postopku aktivna stranka, ki ima na voljo vsa pravna sredstva in tudi pravico, da ga v njem zastopa pravni strokovnjak. V zvezi s tem naj poudarim, da navedeni popis tudi ni tako neškodljiv, kot nam ga skuša predstaviti MK, saj bodo muzejski delavci pri njem zagotovo trčili ob vprašanje lastninske pravice do predmeta (dejansko bodo o tej lastninski pravici lahko celo odločali), ki je kot že

rečeno ustavnopravno varovana pravica, tako da ima imetnik na voljo tudi najobširnejša pravna sredstva. Če bo prišlo do kakršnegakoli podržavljenja predmetov iz zbirke, bo upravni organ o tem moral izdati upravno odločbo, prizadeti pa bo imel tako možnost pritožbe kot tudi sprožitve upravnega spora pred pristojnim sodiščem, poleg tega še možnost pritožbe na vrhovno sodišče in navsezadnje na ustavno sodišče kot tudi na Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourgu. V zvezi s tem svetujem izredno previdnost, saj lahko iz takšnega popisa nastanejo številni sodni in tudi ustavnosodni primeri, ki so lahko povezani s precejšnjimi stroški in tudi z možnostjo okrnitve ugleda Slovenije kot pravne države pred domačo in tudi evropsko javnostjo.

Naslednji problem je problem nadaljnjega sodelovanja muzejev z zbiralci, pa tudi z naključnimi najditelji. Bojim se, da se utegne zgoditi, da bo to sodelovanje pretrgano ali pa vsaj postavljeno pred veliko preizkušnjo. Iz izdanih navodil namreč izhaja, da MK meni, da bodo muzejski delavci „čuvarji in ječarji“ določb ZVKD-1, neposlušnim pa grozi tako s kaznimi za prekrške kot tudi z ovadbami za kazniva dejanja. Že sama prijava po 135. členu ZVKD-1 je bila po mojem mnenju nekakšna dolžnost samoovadbe, po kateri je lahko navsezadnje zbirka celo podržavljena, tako da hipotetični zbiralec, ki svoje zbirke v abolicijskem roku ni prijavil, seveda o teh predmetih ne bo objavljajal v strokovnih časopisih, jih razstavljal, kazal muzejskim delavcem ali javnosti ali pa jih dajal na voljo za preučevanje. S tem bi namreč tvegajal tako kazen za prekršek na podlagi 127. člena VKD-1 kot tudi tisto, kar je za zbiralca najbolj boleče – zaseg zbirke. Bojim se, da bo MK s svojimi represivnimi ukrepi in stališči doseglo prav to, da bodo zbiralci (pa tudi preostala javnost) gledali na muzealce kot nosilce in izvajalce tega represivnega režima, muzealci pa bodo (saj tudi njim MK grozi s številnimi kaznimi), na zbiralce gledali kot na že po definiciji sumljive osebe.

Nenavadno je tudi, da MK skoraj v vsakem svojem izdanem dokumentu grozi s sankcijami tako zbiralcem kot tudi muzealcem. ZVKD-1 namreč v svojih določbah določa kazni tudi za prekrške javne službe, ki se nanašajo tako na izvajalca javne službe kot tudi na njegovo odgovorno osebo. Tako je na primer v 89. členu ZVKD-1 določena dolžnost preverjanja izvora premične dediščine, saj mora muzej, vpisan v razvid, pri pridobivanju premične dediščine preveriti njen izvor. Vsak sum, da gre za nezakonit izvor mora muzej sporočiti inšpektorju, pristojnemu za dediščino. Če izvajalec javne službe (muzej) tega ne stori, mu grozi globa od 400 do 4.000 evrov, njegovo odgovorno osebo pa je prav mogoče kaznovati z globo od 200 do 1.000 evrov. ZVKD-1 tako določa nekakšno „dolžnost ovajanja“, ki ni samo izjemno neprijetna, ampak tudi s stališča varovanja kulturne dediščine zelo sporna zadeva. Upam si postaviti tezo, da je za zaščito naključnih arheoloških najdb precej bolj kot represija in dolžnost ovajanja, lahko učinkovita možnost izplačila (vsaj delnega) denarnega nadomestila njenim naključnim najditeljem, saj bodo le v tem primeru ti nagrajeni za svoje poštenje. Numizmatični material je v velikem številu primerov v dragocenih kovinah, ki imajo precejšnjo vrednost že same po sebi. Če bo MK uvedlo pretirano represijo in strahovlado, bodo naključno odkriti kovanci še bolj odtekali v tujino, podatki o njih pa se bodo izgubili ali pa jih bo njihov najditelj v najslabšem primeru preprosto pretopil in tako pridobil povrnjeno vsaj nadomestilo za kovine, ki jo bo lahko nesankcionirano prodal na navadnem trgu. V zvezi s tem se mi zdi precej nepremišljeno in škodljivo stališče MK, da z uveljavitvijo ZVKD-1 ni več mogoč odkup najdb na podlagi odločbe MK javnim zavodom.

Ne glede na že omenjena določila o prekrških pa MK skoraj v vsakem svojem dokumentu grozi tako zbiralcem kot tudi muzealcem kar s kazenskim pregonom. 135. člen ZVKD-1 sicer z abolicijo razume, da prijavitelja arheološke najdbe ni mogoče kaznovati za predhodna kazniva dejanja in prekrške, kot so nedovoljeno raziskovanje in iskanje arheološke ostaline, iz katere izvira arheološka najdba, opustitev dolžnosti – obvestila pristojne organizacije o arheološki najdbi, nedovoljeno hranjenje arheološke najdbe in tatvina, ki je posledica posedovanja te arheološke najdbe (kaznivo dejanje v tem primeru

je zgolj tatvina). Ne glede na to abolicijo pa MK v svojem Navodilu št. 2 opozarja, da je lahko prijavitelj kaznovan za prekršek zaradi neizpolnjevanja minimalnih zahtev hranjenja oziroma izvoz oziroma iznos brez izvoznega dovoljenja (7. in 8. alineja 1. odstavka 127. člena ZVKD-1). Hkrati MK v tem navodilu tudi opozarja, da je lahko tisti, ki prijavlja najdbo, kaznovan tudi po 208. oziroma 209. členu Kazenskega zakonika (Ur. l. RS, št. 55/2008, v nadaljevanju KZ) (zatajitev oziroma neupravičena uporaba tujega premoženja), se pravi za kazniva dejanja, ki so nekako resnično (verjetno zaradi napake zakonodajalca) izpadla iz abolicije po 135. členu ZVKD-1.

Po drugi strani pa MK v svojem obvestilu javnim zavodom pred iztekom abolicije št. 6211-1/2009 z dne 11. 2. 2009 prav tako grozi s kazensko odgovornostjo in kar štirimi kaznivimi dejanji po 257. (zloraba uradnega položaja ali uradnih pravic), 258. (nevestno delo v službi), 280. (opustitev ovadbe, da se pripravlja kaznivo dejanje) in 281. členu (opustitev ovadbe kaznivega dejanja ali storilca) KZ. To pa je po mojem zelo nenavadno in v neskladju z izrečenimi nameni MK, da naj bi bil namen 135. člena ZVKD-1: „na prijazen način rešiti razmeroma občutljivo problematiko, ki je doslej onemogočala tvornejše sodelovanje in s tem celovitejši pregled nad našo premično dediščino.“

4. SKLEP

Ta prispevek sem pripravil predvsem zato, ker menim, da sem v njem obravnaval problematiko, ki zadeva tako zbiralce in muzealce kot tudi povsem navadne ljudi, ki bodo nekoč lahko imeli to „smolo“, da bodo po naključju naleteli na arheološko najdbo. Mnenja sem, da „abolijsko prohibicijski pristop“, ki ga je izbral zakonodajalec še v prejšnji vladi in ga uresničuje šele sedanja, ni pravilen, represivna metoda in zaostrena stališča, ki jih uporablja MK, pa so sploh popolnoma neprimerna. Kulturna in arheološka dediščina je namreč občutljivo področje in vsakršna represija namesto nagrajevanja po mojem mnenju lahko prinese zgolj negativne posledice, zaradi katerih bo navsezadnje prizadeta prav kulturna dediščina.

Zbiralstvo obstaja in bo obstajalo tudi še naprej, pa čeprav kot prepovedana dejavnost. Je namreč v naravi človeka in družba je tista, ki bi morala vedeti, da z represijo in prepovedmi narave človeka (ki celo za družbo ni škodljiva) ni mogoče spremeniti. Sprašujem se tudi, kje je tista družbena škodljivost zbirateljstva, zaradi katerega bi zakonodajalec lahko uvrstil kakršnokoli področje zbiranja starih stvari kot prekršek oziroma celo kaznivo dejanje ter ga sankcioniral s kaznovalnim pravom. Nesmiselni zakoni, ki jih v praksi niti ne bo mogoče izvajati, bodo tako imeli po mojem mnenju prav nasproten učinek, ustvarili bodo zgolj ozračje prohibicije, kulturne dediščine pa ji ne bo uspelo zaščititi, saj bo zaradi represije odtekala v tujino in se nazaj ne bo vračala.

PRED VRATI POSTAVE: OB NOVEM ZAKONU O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE

(povzetek prispevka, v celoti objavljenega v reviji ARGO 52/1–2, 2009)

1. marca 2008 (UL RS 16-485/08) je začel veljati novi Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Namen prispevka je prikazati tiste člene v zakonu, ki so za varovanje arheološke premične dediščine neustrezni ali celo škodljivi. Ob tem so nakazane možnosti za izboljšave teh členov. V prispevku je arheološka premična dediščina izpostavljena predvsem zaradi specifičnih (pogosto nelegalnih) poti pridobitve.

19. člen govori o razglasitvi premičnega spomenika. Eden od pogojev za to je strinjanje lastnika. To preprečuje razglasitev in zavarovanje tudi izjemne dediščine, če se lastnik s tem ne strinja. Razglasitev premičnega spomenika bi morala temeljiti izključno na strokovnih kriterijih.

45. člen zadeva trgovanje s premično dediščino. Omejitve v tem členu ne zadostujejo. Zakon bi moral predvsem preprečiti prodajo slovenske arheološke dediščine v tujino. Vsebovati bi moral določilo, po katerem bi bil prodajalec obvezan obvestiti pristojni muzej vsakič, ko bi se v njegovi posesti znašel predmet, ki bi lahko pomenil arheološko dediščino. Zakon bi moral državi podeliti pravico do prepovedi prodaje takih predmetov iz Slovenije, predvsem pa pravico do pridobitve teh za zbirke pristojnih muzejev.

62. člen govori predkupni pravici do dediščine; ta je omejena na razglašene spomenike. Kar zadeva neregistrirano dediščino, npr. tisto, ki se "pojavi" v antikvariatih, ni časa za razglašanja spomenika. S tem je pristojnim muzejem onemogočena pridobitev dediščine, ki bo tudi v prihodnje naprodaj v antikvariatih.

135. člen zadeva prijavo arheoloških najdb v t. i. abolicijskem obdobju. Ta člen od muzejev mdr. zahteva, da imetnikom nelegalnih najdb izdajajo potrdila o izvoru teh najdb. Teh muzeji po definiciji ne morejo izdajati, saj so, kar zadeva podatke, omejeni na bolj ali manj kredibilne informacije najditeljev nelegalno pridobljenih najdb. Ob tem členu tudi ni jasno, kako uspešen bo prenos nelegalno pridobljene arheološke dediščine v javne zbirke. V zvezi s tem je še posebej nerazumljivo, da kljub uveljavljenemu "nadomestilu za stroške", do katerega imajo lastniki nelegalno pridobljenih najdb državnega pomena pravico, ni nikjer določeno, da je treba te najdbe nemudoma preseliti v državne muzejske ustanove. Vprašati se torej kaže, ali sploh obstaja ustrezna zakonska podlaga, po kateri bi tovrstne arheološke najdbe na podlagi ZVKD-1 lahko preselili v ustrezne javne ustanove? Bati se je, da bo 135. člen s svojimi praktičnimi implikacijami v bistvu legaliziral zasebno posedovanje nelegalno pridobljene arheološke dediščine.

Pomembna pomanjkljivost ZVKD-1 je tudi, da ne daje podlage za učinkovitejše preprečevanje nelegalnega pridobivanja arheoloških predmetov z detektorji kovin (npr. z uvedbo evidence detektorjev kovin in ob ugotovljeni zlorabi možnostjo zaplembe). Zakon ne predvideva, da bodo še naprej nepooblaščen osebe po naključju ali namerno prihajale do arheoloških predmetov in ne uvaja mehanizmov, ki bi te osebe spodbujali k prijavljanju najdb pristojnim zavodom. Prav tako ne uvaja mehanizmov, ki bi najditeljem preprečevali prodajo predmetov v tujino. Ob prodaji predmetov arheološke dediščine v tujino so namreč podatki o najdišču navadno namerno zabrisani ali spremenjeni, s tem pa je vrednost te dediščine grozljivo okrnjena. Arheološki oddelek Narodnega muzeja

Slovenije na te probleme opozarja že dolgo (prim. npr. članek v Varstvu spomenikov 36, 1994/1995 (1997), 224–294). Obžalovati je, da kljub dejstvu, da sta bila v zadnjem desetletju sprejeta kar dva zakona o varstvu kulturne dediščine, ti problemi doslej niso bili ustrezno zakonsko regulirani.

KULTURNA DEDIŠČINA KOT DEL JAVNE LASTNINE

V pričujočem prispevku se želim na kratko dotakniti režima javnih stvari ter problematike ureditve lastnine javnih zavodov, ki se ukvarjajo z varstvom kulturne dediščine. V praksi se namreč velikokrat pojavi vprašanje, do kod sega lastninska pravica ustanovitelja javnega zavoda, t. j. države oziroma občine, in kakšne so upoštevanje varstvo kulturne dediščine njene omejitve.

Pravna razmerja glede stvari, t. i. stvarnopravna razmerja, tradicionalno ureja civilno pravo: izhaja iz enakopravnosti strank in avtonomije njihove volje. Postopoma je v del takšnih razmerij začela vstopati država ter vanje vnesla določene prvine javnega (upravnega) prava. Stvari, pri katerih je javni interes postal primaren, so tako postale javne stvari, lastninska pravica do teh stvari pa javna lastnina. To bi lahko označili kot lastnino države ali katerekoli druge osebe javnega prava, za katero velja poseben režim. Ta se kaže v tem, da se vse stvari, ki so v javni lasti, uporabljajo v skladu z javnim interesom – temu so tudi namenjene. Teorija v javno lastnino uvršča javno dobro in naravne vire, objekte in naprave, namenjene opravljanju gospodarskih in negospodarskih javnih služb, ter objekte in opremo, namenjeno opravljanju drugih javnih nalog. Režimu javne lastnine je tako “podvržena” tudi kulturna dediščina, ki ji tako ustava kot zakon podelujeta posebno varstvo.

V primerjalnem pravnem pogledu obstajata dva temeljna režima javnih stvari. V germanskih pravnih sistemih velja enoten stvarnopravni režim za vse stvari. To pomeni, da tako za javne kot zasebne stvari veljajo enaka pravila. Javne stvari so posledično lahko v lasti oseb javnega ali zasebnega prava. Nasprotno se je v sistemih, ki upoštevajo sistem Napoleonovega civilnega zakonika (npr. Italija, Francija ...), razvil poseben koncept javne lastnine, po katerem so javne stvari lahko izključno v lasti oseb javnega prava, zanje pa velja poseben javnopravni režim. V Sloveniji se je z uvedbo novega ustavnega in družbeno-političnega sistema, ki temelji na zasebni lastnini kot temeljnem družbeno-ekonomskem razmerju, kot osrednje pojavilo vprašanje preoblikovanja dotedanje družbene lastnine v zasebno lastnino na eni strani, na drugi strani pa v državno lastnino oziroma lastnino lokalnih skupnosti. V gospodarstvu so se nekdanje organizacije združenega dela preoblikovale v podjetja in pozneje v gospodarske družbe, je preoblikovanje družbene lastnine v zasebno v skladu z Zakonom o lastninskem preoblikovanju podjetij (Uradni list RS, št. 55/1992 s spr., ZLPPC) potekalo v procesu lastninjenja družbenega premoženja. V javnem sektorju je družbena lastnina, ki so jo neposredno upravljali organi države ali občine, postala državna lastnina oziroma lastnina občine. V družbenih dejavnostih (gre za dobrine in storitve, ki jih zaradi različnih razlogov ni mogoče pridobivati prek sistema tržne menjave) pa je lastništvo uredil Zakon o zavodih (Uradni list RS, št. 12/91 s spr., ZZ).¹ Nekdanje organizacije združenega dela posebnega družbenega pomena so se tako preoblikovale v javne zavode, vse premoženje omenjenih organizacij, obstoječe na dan 1. 4. 1991, pa je postalo lastnina ustanovitelja, torej države

¹ G. Trpin, Pravni položaj premoženja javnih zavodov, *Javna uprava*, letn. 41, št. 2/3, 2005, str. 354–367.

² D. T. Poglič, *Problematika pravne ureditve javnih zavodov*, magistrska naloga, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana 2008, str. 146.

oziroma občine. Tega dne je ustanovitelj tako postal lastnik osnovnih sredstev (npr. zemljišč, zgradb, opreme, zalog, patentov, ...), obratovalnih sredstev (npr. materiala, drobnega inventarja, vrednostnih papirjev, terjatev ...) ter finančnih sredstev, ki so obsegala posojila in naložbe.² V 65. členu Zakona o zavodih je bilo določeno, da to premoženje upravlja zavod in ga uporablja za opravljanje dejavnosti, za katero je ustanovljen. Pri tem se zastavlja vprašanje, kakšen je "položaj" premoženja javnih zavodov, ki je nastalo po navedenemu datumu. Dejavnost zavoda je namreč nepridobitna, to pa pomeni, da je presežke v dobičku mogoče uporabiti le za razvoj dejavnosti, ki jo javni zavod opravlja.

Glede na navedeno bi lahko ločili dve vrsti premoženja javnega zavoda. Prvo je premoženje ustanovitelja, ki ga javni zavod uporablja za izvajanje javne službe, drugo pa je premoženje zavoda, ki ga uporablja za enak namen.³ Po mnenju nekaterih teoretikov bi kot javno lastnino lahko opredelili zgolj prvo premoženje, lastno premoženje zavoda pa je nekakšna nova kategorija javne lastnine in jo bo v prihodnosti potrebno umestiti v naš pravni sistem. Izvora obeh vrst premoženja sta namreč različna. Prvo je tako nastalo s preoblikovanjem družbene lastnine in na podlagi neposrednih investicijskih vložkov ustanoviteljev, drugo pa na podlagi izvajanja dejavnosti v novih pravnih in gospodarskih razmerah. Ker zakon ni jasno ločil premoženja javnega zavoda, ki predstavlja ustanoviteljevo finančno naložbo na podlagi lastništva presežkov, ki jih javni zavodi ustvarijo pri opravljanju tržne dejavnosti, se nekateri ustanovitelji do tega dela premoženja obnašajo, kot da gre pri tem za kapitalske vloške in te presežke javnim zavodom jemljejo. V ustanoviteljskem aktu sicer lahko določijo tudi drugačen namen uporabe presežka, vendar mora biti ta namen skladen s temeljnim načelom, da so javni zavodi nepridobitne organizacije, to pa pomeni, da je presežek prihodkov lahko namenjen le za razvoj dejavnosti zavoda.⁴

Problematika lastništva se nanaša tudi na javne zavode, ki se ukvarjajo z naravno in kulturno dediščino. V skladu s 3. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/2008 in 123/2008, ZVKD-1) gre za stalne organizacije v službi družbe in njenega razvoja, ki so odprte za javnost in zbirajo, ohranjajo, dokumentirajo, preučujejo, interpretirajo in razstavljajo dediščino in jo upravljajo ter posredujejo podatke o njej, da bi razvijali zavest o dediščini, širili vedenje o njenih vrednotah in omogočali uživanje v njej. Ker takšni javni zavodi upravljajo javno lastnino, morajo knjigovodsko izkazovati premoženje, ki ga imajo. Vsako leto morajo tako opraviti letni popis vsega premoženja po predpisih o računovodstvu in pripraviti bilanco stanja in premoženjsko bilanco. Ustanovitelju tako javni zavod izkazuje obveznost v vrednosti premoženja, danega v upravljanje, ustanovitelj pa mora, nasprotno, v svoji bilanci izkazati premoženje, dano v upravljanje javnemu zavodu; prikaže ga kot terjatev do javnih zavodov.

Med premoženje, ki ga muzeji upravljajo, poleg opreme (npr. računalnikov, stolov, miz) sodijo tudi predmeti, opredeljeni kot kulturna dediščina. Ta uživa posebno varstvo; primarno ga ureja 73. člen Ustave Republike Slovenije. K varovanju kulturnih spomenikov je tako zavezan vsakdo, država in lokalne skupnosti pa morajo poskrbeti za ohranjanje kulturne dediščine. Zakon dediščino opredeljuje kot dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom v času. Zakon jo deli na živo in materialno dediščino, to pa na premično in nepremično dediščino.

³ Trpin 2005 (op. 1), str. 366.

⁴ Poglič 2008 (op.2), str. 147.

V skladu s 4. členom ZVKD-1 ima vsakdo pravico uporabljati dediščino kot vir informacij in znanja, uživati v njenih vrednotah in pripomoči k bogatitvi le-te. Hkrati mora vsakdo spoštovati dediščino drugih prav tako kakor svojo lastno, dediščino ohranjati, pristojno organizacijo pa seznaniti z obstojem stvari, ki bi lahko imela vrednote dediščine. Ohranjanje dediščine se sicer uresničuje v razvojnem načrtovanju in ukrepih države, pokrajin in občin tako, da dediščino ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena vključujejo v trajnostni razvoj (1. člen ZVKD-1). Varstvo dediščine je tako v javno korist, ta pa je določena v skladu s kulturnim, vzgojnim, razvojnim, simbolnim in identifikacijskim pomenom dediščine za državo, pokrajine in občine. Opredeljena je v 2. členu ZVKD-1 in obsega: identificiranje dediščine, njenih vrednot in vrednosti, dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje, ohranitev in preprečevanje škodljivih vplivov nanjo, omogočanje dostopa do dediščine ali informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšim in invalidom, predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah, vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje, celostno ohranjanje dediščine, spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in interpretacij le-te ter sodelovanje javnosti v zadevah varstva. Vprašanje lastništva kulturne dediščine je opredeljeno v I. poglavju ZVKD-1. Kar zadeva lastnike kot zasebne subjekte, so njihova lastninska pravica in druge stvarne pravice na dediščini omejene le v najmanjšem možnem obsegu, ki je potreben za uresničevanje varstva. Država, pokrajine, občine in drugi subjekti varstva morajo tako izbirati tiste ukrepe, ki so ob doseganju enakih učinkov najmanj omejujoči za lastnike ter neposredne posestnike dediščine (načelo sorazmernosti). Lastnika morajo tudi obveščati o zadevah varstva, ki zadeva njegovo lastnino (5. člen). Zaradi varstva kulturne dediščine so v svoji lastni omejene tudi država, pokrajine oziroma občine. Tako spomenika v lasti države, pokrajine ali občine, ki je arheološka najdba ali arheološko najdišče ali je zavarovan na podlagi posebnih predpisov ali mednarodnih pogodb, ni dovoljeno odtujiti. Prepoved velja tudi za premoženo dediščino, ki je v lasti države, pokrajine ali občine (t. j. ustanovitelja) in jo hrani državni ali pooblaščen muzej, razen če gre za izmenjavo, ki pomeni pomembno dopolnitev muzejske zbirke; o tem odloča na predlog muzeja minister za kulturo oziroma pristojni organ pokrajine ali občine, ki je ustanoviteljica muzeja. Drug spomenik v lasti države, pokrajine ali občine je izjemoma dovoljeno odtujiti le, če se s tem izboljšata ohranitev in javna dostopnost le-tega ter zagotovi taka uporaba, ki je skladna z družbenim pomenom spomenika. Odločitev o odtujitvi spomenika državnega pomena sprejme vlada RS na predlog ministra za kulturo, odločitev o odtujitvi spomenika lokalnega pomena pa pristojni organ pokrajine ali občine, ki je spomenik razglasila. Sredstva, dobljena s prodajo dediščine ali spomenika v lasti države, pokrajine ali občine, so lahko namenjena le za ohranitev, vzdrževanje, oživljanje ali nakup dediščine ali spomenika (6. člen). Tako lahko ugotovimo: čeprav sta država oziroma občina ob uvedbi novega ustavnega in družbeno-političnega sistema postali lastniki premoženja javnih zavodov, sta zaradi varstva javnega interesa v tem omejeni. Poseben režim javne lastnine se tako kaže v posebnih institutih, ki jih navaja primerjalno pravo, npr. v omejitvah pravnega prometa s stvarmi v javni lasti, nezmožnosti priposestevanja in/ali posesti stvari v javni lasti, v upravljanju stvari v javni lasti, sodnem in upravnem varstvu javne lastnine, itd. Pri javnih zavodih, ki se ukvarjajo z varstvom kulturne in naravne dediščine se, kot je bilo omenjeno, omejitve kažejo v okrnitvi pravice do razpolaganja (*ius disponendi*) in pravice do uporabe (*ius utendi*) stvari, ki so opredeljene kot naravna oziroma kulturna dediščina. V stvarnopravnem pogledu gre torej za poseg v pglavitni funkciji lastnine, ki skupaj s pravico do uživanja plodov (*ius fruendi*), oblikujeta pojem lastninska pravica.

NEPREMIČNA IN PREMIČNA DEDIŠČINA PARTIZANSKE BOLNICE FRANJE V LUČI NOVEGA ZAKONA O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE

FRANJA – PARTIZANSKA BOLNICA

Partizanska bolnica Franja je veljala za enega najbolj ohranjenih avtentičnih pomnikov iz druge svetovne vojne. Kompleks je sestavljalo 18 različnih objektov, med katerimi je bilo 13 lesenih barak, ki so nastajale postopoma od decembra 1943 do maja 1945. Med vojno je Franja sodila med najbolj opremljene skrivne partizanske bolnišnice na Slovenskem (vseh je bilo okrog 120) z operacijsko sobo, rentgenom, kuhinjo, kopalnico, invalidskim domom, več sobami za ranjence in osebje ter celo s svojo lastno električno centralo.

Lega Franje v tesni in težko dostopni soteski Pasice, ob hudourniškem potoku Čerinščica, je zdravstvenim delavcem in ranjencem dajala varnost, zavetje in znosne razmere za organizacijo življenja in dela. Hkrati je to delo in življenje omogočalo tudi zvedno okoliško prebivalstvo, ki je pri graditvi in delovanju Franje aktivno sodelovalo. Franja je delovala do konca vojne. 5. maja 1945 so osebje in ranjenci zapustili sotesko. Ostal je le stražar Nikola, ki je postal njen oskrbnik v novih razmerah. Franja je že leta 1945 sprejela 493 obiskovalcev. Uradno pa je bila za javnost odprta 19. 5. 1946.

FRANJA – SPOMENIK

Franja je bila poznana kot spomenik izjemnega humanitarnega delovanja, saj so se v njenem zavetju zdravili partizani, zavezniški in sovražnikovi vojaki ter civilno prebivalstvo. Simbolizira človekoljubnost, solidarnost in tovarištvo ter opominja na vojne grozote. S svojim obstojem in pričevalnostjo je pripomogla k utrjevanju kulture miru. Zaradi vsega omenjenega je bila Franja leta 1999 zaščitena kot kulturni spomenik državnega pomena. Od leta 2000 je vpisana na Unescovo poskusno listo svetovne dediščine (na njej ostaja tudi po katastrofalni nesreči 18. 9. 2007), čeprav je bila kandidatura za vpis leta 2003 umaknjena. Spomladi 2007 je Franja pridobila prestižni znak evropske dediščine.

Mestni muzej Idrija ta izjemni spomenik upravlja od leta 1963. Upravljaljske dolžnosti in obveznosti niso bile nikoli natančno določene. Od leta 2006, ko je bil sprejet novi akt o ustanovitvi Mestnega muzeja Idrija, pa upravljalstvo lastnika spomenika ni niti formalno urejeno. Ne glede na to je muzej v teh letih skrbel za obnovo in vzdrževanje objektov nepremične dediščine, za prezentacijo in popularizacijo, dokumentiranje ter raziskovanje spomenika, zlasti pa skrbel za premično dediščino v sklopu spomenika. Pristojnosti za slednje izhajajo iz Odloka o uskladitvi delovanja javnega zavoda Mestni muzej Idrija, muzej za Idrijsko in Cerkljansko z Zakonom o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Ur. l. RS št. 100, 29. 9. 2006) in Uredbe o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev (Ur. l. RS št. 97, 20.10.2000).

V torek, 18. septembra 2007, je naravna nesreča močno poškodovala Franjo. Narasle vode hudourniške Čerinščice so spomenik dobesedno uničile. Uničena je bila dostopna pot. Potok si je skozi del soteske utrl novo strugo. Od naselja barak je v spodnjem delu ostala le močno poškodovana baraka za ranjence, v zgornjem delu pa skladišče s sobo

za ranjence in politkomisarja. Povodenj sta preživelih obe stoletni bukvi. V ruševinah in naplavinah je pa izginil tudi večji del zbirke, tj. predmetov premične kulturne dediščine.

FRANJA – PREZENTACIJA IN SITU

Med zbirkami Mestnega muzeja Idrija je imela pomembno mesto zbirka predmetov, imenovana »zbirka Partizanska bolnišnica Franja«, ena od 14 zbirk, ki jih hrani naš muzej. Ob inventuri muzealij 1. 8. 2007, je bilo ugotovljeno, da zbirka obsega:

- 688 predmetov v sami Franji in muzejskih depojih in 244 neinventariziranih predmetov. Ugotovljen je manko 109 predmetov v primerjavi s stanjem decembra 1988. V starejši muzejski dokumentaciji so zapisi v zvezi s predmeti zelo redki. Izrecno so omenjeni le dinamo, turbina in rentgen. Skrb za predmete je bila zaupana oskrbnikom v Franji, nihče pa se ni strokovno ukvarjal z njimi, saj v muzeju ni bilo za to potrebnih strokovnjakov.

Prvi seznam predmetov je iz 50. let 20. stoletja, v 80. letih pa je bila narejena prva inventarizacija (inventarna knjiga zbirke Partizanska bolnišnica Franja). Delo se je nadaljevalo z dopolnjevanjem opisov predmetov ter uvajanjem sodobnejših tehnologij obdelave predmetov vse do leta 2007.

Po 18. septembru 2007 je bilo muzejsko delo v prvi vrsti namenjeno reševanju in iskanju »preživelih« predmetov. 31.12.2008 je ugotovljeno, da iz zbirke Partizanska bolnica Franja hranimo še 306 enot, in sicer:

- skupaj najdenih predmetov – celi z inv. št.	84
- skupaj najdenih predmetov – deli predmetov z inv. št.	50
- skupaj ohranjenih predmetov iz ohranjenih barak 1 in 9	106
- skupaj prepoznanih delov.	31
- skupaj predmeti – predhodno hranjeni v depo Cerkno	29
- skupaj predmeti – predhodno hranjeni v depo Idrija	6

Poleg dokumentacije predmetov pa muzej hrani bogato zbirko fotografskega gradiva o Franji, dokumentov iz časa delovanja Franje in poznejšega delovanja objekta kot spomenika, vrsto spominov in terenskih zapiskov, ki pričajo o življenju in delu v Franji, njenih akterjev ter domačinov, ki so bili v času nastajanja Franje tesno povezani z njo (tesarji, mizarji ...) ter znanjih in iznajdljivosti, ki je bila potrebna za življenje tolikšnega kompleksa, kakršen je bila Franja. V primeru spomenika Partizanska bolnica Franja zato lahko govorimo tudi o nesnovni oz. živi dediščini, ki se nanaša nanjo.

FRANJA – REKONSTRUIRAN SPOMENIK IN MUZEJSKA PREZENTACIJA IN SITU

Po naravni nesreči 18. 9. 2007 je od Partizanske bolnišnice Franja ostala samo lokacija, ki ima nedvomno izjemno spominsko vrednost, ostali sta dve baraki kot nemi pričci nekdanjega veličastnega naselja trinajstih barak, ostalo je 306 kosov bolj ali manj poškodovanih predmetov, ostala je obsežna tehnična dokumentacija spomenika ter bogata dokumentacija o nepremični, premični in živi dediščini, ki jo hrani Cerkljanski muzej – oddelek Mestnega muzeja Idrija. Ostal je spomin in predvsem dolžnost, da dediščino, ki smo jo prejeli v upravljanje, kljub nesreči tudi primerno posredujemo človeštvu.

Zato so bila oktobra 2007 pripravljena konservatorska izhodišča za obnovo kulturnega spomenika Partizanska bolnica Franja (ZVKDS – OE Nova Gorica), skladno z njimi pa tudi oblike prezentacije premične dediščine v novih razmerah (MMI). Spomeniške lastnosti Franje opredeljujejo izjemnost prostora, originalnost graditve, oprema barak in izjemna simbolna vrednost. Pri konceptu obnove spomenika po naravni nesreči je bilo potrebno predvideti vlogo vseh teh pomembnih dejavnikov, ki so pred nesrečo

omogočali celovitost spomenika. Po povodnji nam je zmanjkala ena nit tega prepleta, to je materialna komponenta.

Konservatorska izhodišča podajajo tri možne različice obnove:

1. rekonstrukcija vseh barak v celoti, ki vključuje tudi informacijsko središče pred vhodom v sotesko;
2. obnova dveh objektov, ki sta po nesreči ostala, preostali objekti pa naj bi bili prikazani v tlorisu; tudi ta različica vključuje informacijsko središče pred vhodom v sotesko;
3. ohranjanje ostanka spomenika in situ in postavitve informacijskega središča z muzejsko in virtualno predstavitvijo porušenega spomenika, Partizanske bolnice Franja.

Odločitev o obliki in načinu prihodnje prezentacije Partizanske bolnice Franja je v začetku leta 2008 sprejel poseben odbor, ki ga je imenoval minister za kulturo in poleg njega vključuje še ministra za obrambo, ministra za okolje in prostor, poslanca v državnem zboru Sama Bevka in župana Občine Cerklje. Sprejeta je bila različica št. 1, to je rekonstrukcija vseh barak v celoti.

Dela v sami Franji, predvsem v zaledju, so se začela takoj. Hkrati so potekala pripravljala dela za obnovo barak, v muzeju pa smo se ukvarjali z načrti za muzejsko prezentacijo in situ. V zvezi s tem so bile najprej na strokovnem kolegiju Mestnega muzeja Idrija sprejete nekatere pomembne odločitve, pozneje (julij 2009) pa jih je potrdila tudi delovna skupina muzealcev SMS:

- originalnih predmetov, t. j. predmetov, ki so preživeli povodenj, v Franjo ne bomo več vračali;
- prav tako v Franji ne bomo razstavljali poškodovanih, a restavriranih predmetov;
- za prezentacijo in situ bomo uporabili natančno izdelane replike;
- uporabljeni bodo tudi nadomestni predmeti, ki jih bo muzej pridobil z donacijami ali nakupi;
- o vsebini prezentacije in situ bo odgovorna kustosinja MMI pripravila elaborat, in to za vsako barako posebej; končna oblika bo usklajena na sestankih delovne skupine muzealcev SMS.

In prav na področju premične dediščine, z na novo pridobljenimi predmeti za muzejsko prezentacijo in situ, predstavitvami lokacij na poti do Franje itd. so se začela odpirati vprašanja sodelovanja z lastnikom spomenika, s službo Zavoda za varstvo kulturne dediščine RS, njihove in naše pristojnosti, meja med enim in drugim, ki jih sama nisem videla. Pa se je izkazalo, da so. Pojavilo se je vprašanje statusa na novo nastajajoče zbirke nadomestnih predmetov, lastništva le-te, upravljanja predmetov, ki so sestavni del spomenika, hranjenja oz. uradnega hranitelja itd.

Zdaj, ko se kulturni spomenik državnega pomena Partizanska bolnica Franja obnavlja, si v muzeju prizadevamo tudi skrb zanjo postaviti na prave temelje – tj. tiste, ki zadoščajo strokovnim in formalnopravnim zahtevam, predvsem pa zagotoviti dediščini najboljše možnosti za nadaljnji obstoj in izpolnjevanje poslanstva. Ob tem se tako rekoč vsak dan srečujemo z novim Zakonom o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS št. 16, 15. 2. 2008). Rada bi opozorila samo na nekaj določil iz vsebine zakona, ki so nejasna, vprašljiva ali celo sporna. Pri tem moram povedati, da ne gre le za slabo razumevanje posameznika (to v svojem primeru dopuščam) ali pesimističen pogled na celotno zadevo, ampak za dejstvo, da jasnih ali vsaj zadovoljivih odgovorov na svoja vprašanja tudi pri pristojnih službah nisem dobila.

S tem kratkim prispevkom želim ob konkretnem primeru iz prakse ponovno spomniti na potrebe stroke in upravičena prizadevanja muzealcev, da bodo vprašanja premične kulturne dediščine, ki jo hranimo muzeji, urejena s posebnim muzejskim zakonom (podobno kot je urejena skrb za knjižno in arhivsko gradivo). Le tako bi bili ključni problemi resnično poudarjeni in primerno rešeni, premični dediščini pa dodeljeno ustrezno mesto v kontekstu celotne dediščine.

VPRAŠANJA IN DILEME

Partizanska bolnica Franja je prepoznana kot nepremična dediščina. Vpisana je v Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, kot memorialna dediščina z evidenčno številko enote 109. Za spomenik je bila na lokalni ravni prvič razglašena leta 1969 (Odlok o spomeniškem redu v občini Idrija. Uradno glasilo občine Idrija, z dne 5. maj 1969), leta 1986 je bil sprejet Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Idrije (Ur. l. SRS št. 16, 13. 4. 1986), ki jo uvršča med spomenike in območja NOB, leta 1999 pa je vlada Republike Slovenije izdala Odlok o razglasitvi Partizanske bolnice Franja za kulturni spomenik državnega pomena (Ur. l. RS št. 81, 5. 10. 1999 in Ur. l. RS št. 96, 14. 11. 2002). V nobenem od teh dokumentov ni navedenih ali vsaj omenjenih predmetov premične dediščine, ki skupaj z arhitekturo in okoljem sestavljajo območje spomenika.

3. odstavek 11. člena novega Zakona o varstvu kulturne dediščine – v nadaljevanju ZVKD-1 (Ur. l. RS št. 16, 15. 2. 2008) pa pravi, da je »del nepremičnega spomenika tudi njegova neposredna okolica ter pritikline, ki z nepremičnim spomenikom sestavljajo prostorsko, funkcionalno ali pomensko enoto. Pritikline postanejo spomeniki z razglasitvijo nepremičnega spomenika, če so vpisane v inventarno knjigo spomenika po merilih iz 18. člena tega zakona«.

18. člen ZVKD-1 pa določa, da »je inventariziran premični spomenik vsaka premičnina in zbirka premičnin z lastnostmi iz prejšnjega člena, ki je vpisana v inventarno knjigo državnega ali pooblaščenega muzeja in je v njegovem upravljanju.«

Kot vemo, je bila v vseh barakah v Franji nameščena oprema, ki so jo uporabljali v bolnišnici. Predmeti, ki so bili razstavljeni in so veljali za originalne, so v Mestnem muzeju Idrija bili ena od zbirk muzeja. Zbirka je (bila) vpisana v inventarno knjigo Mestnega muzeja Idrija.

Zato se nam sedaj postavlja vprašanje, kaj je inventarna knjiga spomenika, kot jo določa 13. člen ZVKD-1, in kaj inventarna knjiga državnega ali pooblaščenega muzeja, kot jo določa 18. člen ZVKD-1? Sprašujemo se tudi, kdo inventarizira, kdo je usposobljen za inventarizacijo predmetov premične dediščine za omenjene namene?

V nadaljevanju se postavi vprašanje, kdo hrani to dediščino? Ali pristojni muzej ali upravljavec spomenika? Upravljavec spomenika namreč z ZVKD-1 postaja zelo pomembna kategorija na področju varstva nepremične in v povezavi s spomenikom tudi premične dediščine (primerjaj: 59. člen ZVKD-1). Če je to upravljavec, ali to pomeni, da muzeji, ki nismo več upravljavci tega spomenika, skupaj z objektom izgubimo tudi svojo zbirko? Ali to pomeni, da je pri takem muzeju lahko ogroženo tudi opravljanje državne javne službe, ker ne izpolnjuje zahtev iz 94. člena ZVKD-1? S tem je povezano tudi vprašanje področij delovanja posameznega muzeja. Če izgubljam zbirke, lahko izgubljam področja delovanja. Doslej je to vprašanje urejala Uredba o vzpostavitvi muzejske mreže (Ur. l. RS št. 97, 20. 10. 2000), ki pa ne velja več. Področje delovanja pooblaščenih muzejev sedaj na podlagi 5. odstavka 95. člena ZVKD-1 določi minister.

V nadaljevanju sledi vprašanje, kdo hrani in kdo je lastnik premične dediščine, ki je del spomenika? Ustanovitelj muzeja ni nujno tudi lastnik spomenika. Če je zbirka spomenika v pristojnosti muzeja, je to ustanovitelj, če pa je zbirka v pristojnosti upravljavca, je to lastnik spomenika. Ali pa morda ne?

V zvezi z lastništvom premične dediščine je treba opozoriti še na 88. člen ZVKD-1, ki pravi, da »se lastništvo dediščine v upravljanju muzejev vpisanih v razvid, določi na podlagi naslednjih meril: dediščina je last osebe, ki je kot lastnik naveden v inventarni knjigi muzeja; kadar kot lastnik dediščine v inventarni knjigi muzeja ni naveden lastnik, je dediščina last osebe, ki je financirala njen odkup na podlagi katerega je dediščina prišla v upravljanje muzeja; če je financirerjev več, je dediščina solastnina financirerjev v

idealnih deležih, ki so sorazmerni z njihovimi prispevki; v drugi primerih je dediščina last ustanovitelja muzeja, razen arheoloških ostalin, ki so last države na podlagi tega zakona.« Težko razumljivo, če vemo, da inventarne knjige (v skladu s Pravilnikom o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine) vsebujejo rubriko »zadnji lastnik«, torej tisti, ki je predmet posedoval, preden smo ga pridobili v muzej. S sprejetjem ZVKD-1 ta pravilnik sicer ne velja več, vendar novega še ni. V primeru Franje pa se pojavi še dodaten zaplet, saj nadomestne predmete za prezentacijo kupujemo s sredstvi donatorjev. To je več ljudi, ki so na poseben račun muzeja prispevali denar za obnovo Franje. Komu bomo pripisali nakup injekcijskih igel, skalpela, pograda, stola, lonca itd.? Absurdno pa je, kako transparentno rešujemo količine denarja, ki se merijo v nekaj tisoč evrih, več kot milijon evrov državnih sredstev namenjenih za obnovo pa ne zahteva knjiženja lastništva za državo.

SKLEP

Ponovno lahko ugotovimo, da je velik del novega ZVKD-1 namenjen nepremični dediščini. Premična dediščina in skrb zanjo je drugotnega pomena, subjekti, torej muzeji, ki se z njo ukvarjamo, pa ostajamo prezrti. Tudi tam, kjer se premična dediščina povezuje z nepremično, v obravnavo le-te, muzeji kot edine za to usposobljene strokovne inštitucije nismo ustrezno vključeni.

Ugotavljam, da ni principa, načela sodelovanja med pristojnimi službami oz. skrbniki nepremične in premične kulturne dediščine. Tudi ZVKD-1 tega ne predpisuje, pa čeprav bi bilo v skrbi za skupno dediščino to še kako zaželeno. Zato se prepogosto zdi, da je sodelovanje bolj naključno kot ne, ali pa zgolj rezultat osebnostnih lastnosti akterjev v projektu.

Ocenjujem, da so posamezna določila v ZVKD-1 (hranjenje, upravljanje, lastništvo) postavljena le na osnovi teorije in brez vsakršnih izkušenj in prakse s terena. Zato so marsikdaj neživljenjska in celo škodljiva za učinkovito varovanje premične dediščine.

Prav zato, da ne bi po nepotrebnem »ogrožali« druga druge, bi bilo prav, da bi zakon, ki je namenjen varovanju kulturne dediščine, enakovredno obravnaval obe področji, premično in nepremično. Najbolje bi bilo, da bi vsaki namenil svojega.

Muzealci, prizadevajmo si za svoj zakon!

JAVNA UPORABA PODOBE MUZEJSKEGA PREDMETA V LUČI AKTUALNE ‚MUZEJSKE‘ IN ‚AVTORSKE‘ ZAKONODAJE*

‚MUZEJSKA‘ ZAKONODAJA

1. marca 2008 je začel veljati Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1)¹. V IV. poglavju UPRAVLJANJE, UPORABA IN DRUGA RAVNANJA, v 44. členu s podnaslovom ‚Prepoved uporabe podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika‘, določa: „Nihče ne sme uporabljati podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika spomenika. Lastnik lahko s soglasjem določi tudi višino nadomestila za uporabo.”

Resnici na ljubo lahko ugotovimo, da navedeno določilo ni nič novega, saj je že predhodnik zdaj veljavnega zakona (veljati je začel 20. februarja 1999) v VIII. poglavju z naslovom PRAVICE IN DOLŽNOSTI FIZIČNIH IN PRAVNIH OSEB NA PODROČJU VARSTVA DEDIŠČINE v 49. členu s podnaslovom ‚Prepoved izkoriščanja podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika‘ določal, da *nihče ne sme izkoriščati podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika*.²

Naj navedem še 16. točko 1. odstavka 3. člena sedanjega Zakona, ki definira, kaj je spomenik: „*Kulturni spomenik*” (v nadaljnjem besedilu: *spomenik*) je dediščina, ki je razglašena za spomenik ali ki je vpisana v inventarno knjigo pooblaščenega muzeja.

Če povzamemo bistvo, so naše muzejske inštitucije zadolžene za spremljanje pojavljanja podob svojih muzealij v javnosti! Pa ne le to, tudi za svoje potrebe so muzeji in galerije dolžni dosledno spoštovati ZVKD-1 in prositi za soglasja druge ustanove in podjetja (muzeje, galerije, arhive, knjižnice ter druge inštitucije javnega in zasebnega prava), pa tudi zasebnike kot fizične osebe, ki imajo v lasti spomenike.

UPORABA ORIGINALNEGA MUZEJSKEGA PREDMETA

Javno se spomenik lahko pojavi kot originalni objekt (na primer na razstavi, na sceni javne prireditve, televizijske oddaje, filmskega dogajanja in podobno), kot kopija, replika ali pa je predstavljen v obliki fotografskega posnetka in reprodukcije. Uporaba originalov je običajna na razstavah, na katerih je zagotovljeno klimatsko, svetlobno in varnostno kar najmanj škodljivo okolje za muzealije. Spornejše je posojanje muzealij za druge namene, saj je le izjemoma zagotovljen minimum muzejskih standardov. Muzejski predmeti so v takih primerih nemalokrat izpostavljeni klimatskim in svetlobnim šokom, ti pa skoraj praviloma pospešujejo procese propadanja; večkrat pa so ogroženi tudi fizično, saj prepogosto z njimi dela osebe, ki ni dovolj poučeno, kako naj se loti prenašanja, prestavljanja, dviganja, polaganja, pritrjevanja, prevažanja in podobno. Žal pa je nemalokrat tudi premalo znano, da so predmeti kulturne dediščine neprecenljive

* Najlepše se zahvaljujem gospodu dr. Mihi Trampužu, specialistu za avtorsko pravo, za strokovni pregled prispevka.

¹ Glej *Uradni list RS*, št. 16/2008 z dne 15. 2. 2008; glej tudi spremembe in dopolnitve (ZVKDS-1A) v: *Uradni list RS*, št. 123 (2008 z dne 29. 12. 2008).

² Glej *Uradni list RS*, št. 7/1999 z dne 5. 2. 1999; glej tudi spremembe in dopolnitve: *Uradni list RS*, št. 110/2002 (ZVKD-ZGO-1), št. 126/2003 (ZVKD-ZVPOPKD), št. 63/2007 (Odločba Ustavnega sodišča Up-395/06-24, U-I_64/07-13).

vrednosti, pogosto unikatni, vsekakor pa nenadomestljivi. Za take okoliščine je priporočljiva uporaba kopije, saj je posledica morebitne poškodbe ali celo uničenja zgolj materialna škoda, posledica nesrečnega dogodka ob uporabi originala pa predstavlja nepopravljivo osiromašenje narodove kulturne dediščine.

PODOBA MUZEJSKEGA PREDMETA IN ‚AVTORSKA‘ ZAKONODAJA

Navedene so bile različne pojavne oblike muzejskega predmeta – od originala do kopije, replike in reprodukcije; zadnja se pojavlja v številnih primarnih in sekundarnih funkcijah – v materialni ali virtualni obliki. V vseh primerih pa moramo biti pozorni, ali morda že samega originala ne varuje ‚avtorsko‘ pravo. Veljavni Zakon o avtorski in sorodnih pravicah³ v 5. členu najprej definira avtorsko delo, nato pa taksativno navaja varovana avtorska dela:

- (1) *Avtorska dela so individualne intelektualne storitve s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so na kakršenkoli način izražene, če ni s tem zakonom drugače določeno.*
- (2) *Za avtorska dela veljajo zlasti:*
  1. *govorjena dela, kot npr. govori, pridige, predavanja;*
  2. *pisana beseda, kot npr. leposlovna dela, članki, priročniki, študije ter računalniški programi;*
  3. *glasbena dela z besedilom ali brez besedila;*
  4. *gledališka, gledališko-glasbena in lutkovna dela;*
  5. *koreografska in pantomimska dela;*
  6. *fotografska dela in dela, narejena po postopku, podobnem fotografiranju;*
  7. *avdiovizualna dela;*
  8. *likovna dela, kot npr. slike, grafike in kipi;*
  9. *arhitekturna dela, kot npr. skice, načrti ter izvedeni objekti s področja arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture;*
  10. *dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja;*
  11. *kartografska dela;*
  12. *predstavitve znanstvene, izobraževalne in tehnične narave (tehnične risbe, načrti, skice, tabele, izvedenska mnenja, plastične predstavitve in druga dela enake narave).*

I. Avtor originala kot muzejskega predmeta

Moralne avtorske pravice niso odtujljive in so dejstvo; če je spomenik avtorska stvaritev in se le-ta pojavi v javnosti v kakršnikoli obliki, je obvezna navedba imena in priimka avtorja stvaritve ter naslova (če obstaja), kakršnega je namenil delu sam avtor. Če imamo opraviti s stvaritvijo živečega avtorja ali pa od njegove smrti še ni preteklo 70 let,⁴ je obvezno avtorja ali njegove dediče (zakonite ali oporočne) zaprositi za dovoljenje za uporabo oz. za ustrezen prenos pravic.⁵ Postopek pridobivanja le-tega je lahko zapleten in dolgotrajen, še posebej:

- kadar odloča o ‚usodi‘ uporabe večje število dedičev, ki pogosto živijo na več različnih, morda tudi zelo oddaljenih naslovih;

³ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (uradno prečiščeno besedilo) (ZASP-UPB3), *Uradni list RS*, št. 16/2007, 68/07, ki temelji na Zakonu o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP), *Uradni list RS*, št. 21/1995.

⁴ Izjema so materialne pravice izvajalcev in proizvajalcev fonogramov, pravice filmskih producentov in RTV-organizacij ter pravica založnikov do nadomestila; vse navedene t. i. sorodne pravice ugasnejo po poteku 50 let, glej ZASP-UPB3, 127. člen (za izvajalce), 132. člen (za proizvajalce fonogramov), 136. člen (za filmske producente), 138. člen (za RTV organizacije) in 139. člen (za založnike).

⁵ Glej 59. člen ZASP-UPB3.

- kadar imajo avtor ali dediči z izrazitejšim materialističnim čutom premoženjske interese.⁶

Treba je opozoriti, da je tovrstni trg pri nas popolnoma neurejen in povsem nestandardiziran. V praksi se srečujemo z najrazličnejšimi primeri: pri urejanju tovrstnih zadev si ne smemo dovoliti stiske s časom, saj je nemalokrat potrebno ne le več tednov, ampak tudi več mesecev, da jih uredimo; bistveno bolj neprijetno pa je, če avtorji ali njihovi dediči ne kažejo razumevanja za javne zavode in ne upoštevajo, da muzeji in galerije niso gospodarski subjekti, ki bi s svojo primarno dejavnostjo lahko ustvarjali dobičke, zato v zameno za dovoljenje oziroma soglasje za uporabo zahtevajo nerazumno visoke denarne vsote. Tako se ni čuditi, da izpred oči javnosti in s tem tudi iz narodove zavesti izginjajo na primer podobe slik Matije Jame, likovnih del in filmskih ter fotografskih posnetkov Božidarja Jakca ter filmskih stvaritev Milke in Metoda Badjure, če omenimo le nekatere. Očitno imetniki materialnih avtorskih pravic ne zaupajo varovalki, vgrajeni v Zakon o avtorski in sorodnih pravicah: le-ta jih varuje, če uporabnik avtorskega dela ustvari s pomočjo njihovega soglasja oziroma dovoljenja dobiček, ki je očitno v nesorazmerju z dogovorjenim ali določenim honorarjem oziroma nadomestilom; v takem primeru uporabnik ne more oporekati naknadni zahtevi avtorja ali njegovih zakonitih dedičev po spremembi pogodbe, in sicer taki, ki bi določila pravičnejši delež pri dohodku.⁷ Muzealcu v slovenski praksi pa običajno ostane le diplomatsko prepričevanje ... Opozoriti pa moramo, da veljavni Zakon o avtorski in sorodnih pravicah predvideva tudi primere t. i. proste uporabe avtorskih del.⁸ Naj navedem nekaj določil, ki delo muzealcu lahko tudi poenostavijo:

Privatno in drugo lastno reproduciranje, 50. člen, 3. odstavek:

Javni arhivi, javne knjižnice, muzeji ter izobraževalne in znanstvene ustanove lahko za lastne potrebe prosto reproducirajo delo na kateremkoli nosilcu, če to storijo iz lastnega primerka in če pri tem nimajo namena dosežati neposredne ali posredne gospodarske koristi.

Citati, 51. člen:

(1) Navajanje odlomkov objavljenega dela ali posameznih objavljenih del s področij fotografije, likovne umetnosti, arhitekture, uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja in kartografije je prosto, če je to potrebno z namenom ponazoritve, soočenja ali napotitve.
(2) V primerih iz prejšnjega odstavka je treba navesti vir in avtorstvo dela, če je navedeno na uporabljenem delu.

Javna razstava ali prodaja umetniških del, 54. člen:

(1) Prireditelj javne razstave ali javne prodaje umetniških del lahko prosto uporabi ta dela v zvezi s tem dogodkom v obsegu, ki je potreben za njegovo promocijo, pod pogojem da tega ne stori z namenom doseganja gospodarske koristi.
(2) V primerih iz prejšnjega odstavka je treba navesti vir in avtorstvo dela, če je navedeno na uporabljenem delu.

II. Avtor fotografskega posnetka muzejskega predmeta

Bistveno večkrat kot z originalom, ki je avtorsko delo in hkrati muzejski predmet ali bolje spomenik, muzealci delamo s podobo le-tega. Največkrat imamo opraviti s

⁶ V 3. pododdelku z naslovom MATERIALNE AVTORSKE PRAVICE 21. člen ZASP-UPB3 opredeljuje vsebino le-teh, naslednji člen pa jih taksativno navaja.

⁷ Glej 81. člen ZASP-UPB3.

⁸ Glej ZASP-UPB3, 2. pododdelek PROSTA UPORABA, od 48. do 54. člena.

fotografskim posnetkom – klasičnim ali digitalnim, na klasičnem ali elektronskem nosilcu. V uvodu je v tem poglavju citiran 5. člen Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, ki v 6. točki 2. odstavka jasno opredeljuje *fotografska dela in dela, narejena po postopku, podobnem fotografiranju*, kot avtorska dela. Zakon je torej nedvoumen in fotografe obravnava kot avtorje fotografije, če le-te izpolnjujejo splošne pogoje za avtorska dela, določena s prvim odstavkom 5. člena ZASP. Pri profesionalnih fotografijah muzejskih predmetov bo to praviloma izpolnjeno. Torej moramo ob uporabi fotografskega posnetka spoštovati avtorsko zakonodajo in ob objavi reprodukcije v publikaciji ali razstavljeni povečavi navesti ime in priimek avtorja fotografije. V primerih, ko imamo opraviti s posnetki fotografov, ki niso zaposleni v muzejih in galerijah, se ponovno začne ‚lov‘ na soglasja in preizkušanje naših diplomatskih spretnosti pri iskanju dovoljenj za objavo s čim manj stroški. Resnici na ljubo je treba povedati, da večina slovenskih fotografov navadno razumevajoče privoli v uporabo posnetkov starejšega datuma, in sicer brez materialnih zahtevkov; muzealci kot uporabniki in muzeji kot založniki in izdajatelji pa ne bi smeli pozabiti tudi tem soavtorjem publikacije, to pa fotografi nedvomno so, takoj po izidu izročiti avtorskega izvoda.

Postopek pridobivanja soglasja oziroma dovoljenja za objavo fotografskega posnetka, katerega avtor je fotograf, ki je zaposlen v muzeju ali galeriji,⁹ je preprostejši: uporabnik mora v skladu s 44. členom ZVKD-1 od lastnika spomenika pridobiti soglasje za javno uporabo muzealije; hkrati uporabnik na istem naslovu zaprosi tudi za fotografski posnetek, ki ga potrebuje npr. za pripravo publikacije za tisk. Muzej oziroma galerija v takem primeru izda hkrati soglasje za objavo in z določenimi pogoji posodi fotografski posnetek za natančno določen namen. **Ob objavljeni reprodukciji pa je treba navesti te podatke: (če obstaja) ime in priimek avtorja originala spomenika, naslov spomenika, ime lastnika spomenika (razen če ta tega ne želi), avtorsko oznako fotografskega posnetka (©) z navedbo muzeja ali galerije ter fotografovim imenom in priimkom** – lastnik spomenika pa ni nujno vedno inštitucija, ki je nosilka avtorskih pravic, ki temeljijo na fotografskem posnetku.¹⁰ Aktualna zakonodaja nas obvezuje navajati vse našteje podatke, hkrati pa naše inštitucije tudi varuje pred morebitno zlorabo fotografskega posnetka, zato so pravilne oznake tudi v našem interesu.

III. Avtorsko pogodbeno pravo

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah namenja tretje poglavje avtorski pravici v pravnem prometu. V njem so nanizana številna določila, ki jih je koristno poznati tudi pri delu v muzejski dejavnosti. Če pa se ožje omejimo na predmet obravnave tega prispevka, na uporabo podobe muzejskega predmeta v javnosti, nikakor ne moremo mimo 80. člena, ki se glasi:

- (1) *Pravni posli, s katerimi se prenašajo materialne avtorske pravice ali druge pravice ali dajejo dovoljenja, morajo biti v pisni obliki, če ni z zakonom drugače določeno.*
- (2) *Ob kršitvi prejšnjega odstavka se sporne ali nejasne določbe posla razlagajo v korist avtorja.*

Ob tem je seveda treba spoštovati tudi nekatera druga določila tega poglavja; zelo konkretna je vsebina 70. člena, ki obravnava neprenosljivost avtorske pravice kot celote:

⁹ Glej 4. pododdelek, DELOVNO RAZMERJE, 101. in 102. člen ZASP-UPB3.

¹⁰ Kot primer naj navedem likovno delo Ivana Groharja *Sejalac*. Slika je vpisana v inventarno knjigo Moderne galerije, hrani pa jo že več desetletij Narodna galerija; zadnja je poskrbela tudi za primerne dokumente v obliki fotografij; posneli so jih njeni fotografi – uslužbenci. V tem primeru je lastnik spomenika Moderna galerija, imetnica avtorskih pravic na fotografiji pa Narodna galerija (materialne pravice) in avtor posnetka (moralne pravice).

- (1) Avtor ne more prenesti na druge osebe moralnih avtorskih pravic.*
- (2) Avtor lahko s pogodbo ali drugim pravnim poslom prenese na druge osebe posamične materialne avtorske pravice ali druge pravice avtorja, če ni s tem zakonom drugače določeno.*

O obsegu prenosa avtorskih pravic govori 73. člen:

Prenos posamičnih materialnih avtorskih pravic ali posamičnih drugih pravic avtorja je lahko vsebinsko, prostorsko ali časovno omejen.

Zakon v 76. členu uveljavlja pravilo ločenih prenosov:

- (1) Prenos posamične materialne avtorske pravice ali posamične druge pravice avtorja ne vpliva na prenos drugih pravic, če ni s tem zakonom ali pogodbo drugače določeno.*
- (2) Pri prenosu pravice reproduciranja dela (23. člen) se ne prenese tudi pravica do njegove shranitve v elektronski obliki in pravica do njegovega tonskega ali vizualnega snemanja, če ni z zakonom ali pogodbo drugače določeno.*
- (3) Pri prenosu pravice distribuiranja primerkov dela (24. člen) se ne prenese tudi pravice do njihovega uvoza, če ni z zakonom ali s pogodbo drugače določeno.*
- (4) Pri prenosu pravice dajanja v najem (25. člen) fonogramov ali videogramov z avtorskim delom avtor obdrži pravico do primernega nadomestila za vsakokratno dajanje v najem. Tej pravici se avtor ne more odpovedati.*

Na koncu bi opozorila še na določilo 78. člena, ki ureja nadaljnji prenos avtorskih pravic:

- (1) Imetnik, na katerega je bila prenesena materialna avtorska pravica ali druga pravica avtorja, ne more brez dovoljenja avtorja te pravice prenesti naprej na tretje osebe, če ni s pogodbo drugače določeno.*
- (2) Dovoljenje iz prejšnjega odstavka ni potrebno, če je nadaljnji prenos pravice posledica statusnih sprememb imetnika, njegovega stečaja ali redne likvidacije.*
- (3) Če je na podlagi zakona ali pogodbe nadaljnji prenos dopusten brez dovoljenja avtorja, odgovarjata prejšnji in novi imetnik solidarno za avtorjeve zahteve.*

ZA ZAKLJUČEK

Muzealec se pri svojem vsakdanjem delu znajde v dveh različnih vlogah:

- v vlogi pooblaščenca, ki v imenu svoje inštitucije izdaja soglasja za uporabo podobe spomenika v javnosti in/ali dovoljuje izposoje dokumenta v obliki fotografije z določenimi pogoji,
- v vlogi uporabnika, torej tistega, ki mora pridobiti soglasje za javno uporabo podobe spomenika in si izposoditi fotografski posnetek za določen namen.

V prvem primeru se prosilci obračajo na nas skoraj praviloma v časovni stiski; del krivde za to moramo prevzeti tudi nase, saj morda zaradi nepoznavanja zakonodaje postopke poenostavljamo in se zadovoljimo z ustnim dogovorom z uporabnikom. Iz prakse pa vemo, da nemalo uporabnikov pozabi na dogovorjeno in po uporabi ne vrne fotodokumenta, podatke o spomeniku zapiše po svoje, pozabi navesti lastnika, pozabi navesti imetnike avtorskih pravic in ne izroči dokaznega izvoda ali dogovorjenega dokumentarnega gradiva. Če so soglasja, dovoljenja, dogovori oziroma pogodbe v pisni obliki, je nekoliko bolje; a tudi v teh primerih muzealec še nekaj tednov, mesecev ali celo let pogosto poziva k vračilu fotodokumentov (če je tako dogovorjeno) in izročitvi dokaznega izvoda; ko ga ima končno v rokah, ga bi moral skrbno pregledati in ugotoviti,

ali so pogodbeni določila izpolnjena. Če niso, bi bilo prav uporabnika na njegove nedoslednosti pisno vsaj opozoriti, in sicer zato, da se ob morebitnem prihodnjem sodelovanju le-te ne bi ponavljale. Žal moram zapisati, da se tovrstne ‚nerodnosti‘ dogajajo tudi v sodelovanju z ‚bratskimi‘ in ‚sestrskimi‘ inštitucijami, kot so muzeji in galerije ...

Vsekakor pa si takega poslovanja ne smemo dovoliti, kadar je uporabnik gospodarska družba, ki s svojo dejavnostjo in produkti stremi k ustvarjanju čim večjega dobička. Največkrat so to založbe,¹¹ ki svoje publikacije želijo opremiti s kvalitetnim slikovnim gradivom, kakršno nedvomno imamo tudi muzeji in galerije. V partnerstvu z založbami je pogodba obvezna. Le-to naj s premislekom pripravi muzej ali galerija in ne založba, saj predlog pogodbe prikroji svojim potrebam; vanjo mimogrede lahko vključi izdajo tujejezične mutacije publikacije ali izdajo elektronske oblike publikacije ali pa si pridobi pravico do arhiviranja dokumenta v obliki fotografije; to pa zagotovo ni v interesu lastnika spomenika oziroma imetnikov avtorskih pravic.

---

¹¹ ZASP-UPB3 v 3. oddelku, POSEBNI DEL AVTORSKEGA POGODBENEGA PRAVA, v 1. pododdelku namenja pozornost založniški pogodbi – glej ZASP-UPB3, 85. do 94. člen.

PROSTOVOLJCI

Moderatorka sklopa: Janja Rebolj

UVOD V SKLOP O PROSTOVOLJCIH

Za temo Prostovoljci v muzejih na letošnjem zborovanju smo se slovenski muzealci odločili, ker smo od leta 2006 dobili kar tri zanimive projekte s tega področja. Dva projekta, ki sta prinesla razmah prostovoljstva med upokojenci¹, študenti Univerze za tretje življenjsko obdobje, in razvila ter razširila sodelovalni model Mediator v kulturi, in projekt Prostovoljci za kulturno dediščino², ki se je v svojem slovenskem delu posvetil izobraževanju muzealcev za učinkovitejši prenos znanja na prostovoljce. Še posebej zanimivi sta sočasnost in hkrati neodvisnost nastajanja obeh temeljnih projektov, ki sta sinergijsko pokrila temeljne potrebe po večjem razmahu prostovoljstva v slovenskih muzejih: ustvarjanje naklonjenosti med slovenskimi muzealci, popularizacijo prostovoljstva v slovenskih muzejih in razvoj izobraževanja muzejskih strokovnih delavcev za učinkovitejši prenos znanja in delo s prostovoljci. V projekt Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine je kot partner vključeno **Slovensko muzejsko društvo**, projekt VOCH pa vodi **Skupnost muzejev Slovenije**. V temo pa se je vključila tudi tretja stanovska organizacija, **ICOM Slovenije**, in maja 2008 organizirala predavanje Xserxesa Mazde, vodje oddelka za muzejsko izobraževanje v Britanskem muzeju, o delu s prostovoljci v Britanskem muzeju.

K sodelovanju nam je uspelo privabiti 7 kolegov, ki so predstavili svoje izkušnje, doc. dr. Dušana Findeisen je v svojem prispevku predstavila konceptualni temelj prostovoljstva starejših in razvoj modela sodelovanja med slovensko Univerzo za tretje življenjsko obdobje in muzeji, mag. Rajka Bračun Sova s sodelavkami pa je predstavila rezultate raziskave med slovenskimi muzejskimi delavci v okviru projekta Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine.

Želimo si, da bi bili prispevki in debate, ki jih bodo izzvali, še en korak k ustvarjalnejšemu iskanju novih načinov pridobivanja prostovoljcev in dela z njimi v slovenskih muzejih in navdih za vse tiste muzeje, ki še oklevajo, da bi odprli svoja vrata tudi za prostovoljce. In čeprav izkušnje kažejo, da so začetki tega odpiranja povezani tako s precej dodatnega dela kot tudi s stroški, nam dolgoletne mednarodne in zdaj tudi domače izkušnje kažejo, da je prostovoljstvo v muzejih nekaj, v kar je vredno vlagati sredstva in mu namenjati trud, saj tako sodelovanje prinaša veliko več kot le vrednost opravljenega dela tako za muzeje kot prostovoljce, pa tudi za širšo skupnost.

Janja Rebolj

---

¹ Projekta LACE (www.lace-project.net) in Starejši, nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine (www.kulturni-mediator.si).

² Project VOCH (www.amitie.it/voch).

PROSTOVOLJCI V NARODNI GALERIJ

V Narodni galeriji smo se pridružili projektu Prostovoljci za kulturno dediščino (VOCH), ki ga financira Evropska komisija kot del programa vseživljenjskega učenja Grundtvig in v Sloveniji poteka pod okriljem Skupnosti muzejev Slovenije.

Cilj vzpostavitve prostovoljnega dela v Narodni galeriji je povezati delo ljudi različnih profilov in starosti, ki prvič sodelujejo z inštitucijo ali pa so že več let sodelavci in dobri poznavalci delovanja galerije ter aktivni obiskovalci. Dobra organizacija delovanja oddelkov in delo z obiskovalci bi s preudarno zasnovanim dolgoročnim in sistematično zasnovanim procesom pridobivanja prostovoljcev in dela z njimi pridobili dodano vrednost.

Pri osnovanju prostovoljskega procesa smo trčili ob številne težave: manjkajoče teoretične osnove prostovoljnega dela v kulturnih inštitucijah v Sloveniji, redni izobraževalni procesi, pomanjkanje konkretnih in dobrih primerov, raziskave in konkretni podatki o delu s prostovoljci v kulturnih ustanovah.

Večina raziskav je narejenih za prostovoljno socialno delo (za prostovoljno socialno delo se npr. odločajo večinoma predstavniki srednjega sloja družbe in ženske).¹

Iskanje in pridobivanje prostovoljcev je eno izmed ključnih vprašanj. Raziskava² je pokazala, da je veliko dobrih prostovoljcev tistih, ki so življenjsko usmerjeni v tovrstno delo, pa imajo na voljo nekaj prostega časa, zgodaj upokojeni ljudje, ki so v poznih srednjih in zgodnje starosti. Zelo smiselno je pridobivati in usposabljanje prostovoljce med mladimi, dijaki in študenti, ki še niso dobili ustrezne službe v svojem poklicu.

Potrebno je razvijanje specifičnih metod za pridobivanje primernih prostovoljcev, za primerno usposabljanje teh in sodobno organizacijo njihovega delovanja (organizacijska razmerja med prostovoljci in uslužbenci, med laičnimi prostovoljci in strokovnjaki).

Zelo pomembno je tudi, da se za prostovoljstvo v določenem okolju dandanes odloča toliko več primernih ljudi, kolikor bolj je prostovoljstvo v tem okolju razvito, znano in uspešno.

Najprej si je bilo potrebno zastaviti vprašanja, zakaj prostovoljci, kdo (starost, interesno področje, izobrazba) in kako ter kje delati z njimi.

Stereotipno je mišljenje (ki na žalost še vedno prevladuje), da ustanova s prostovoljci varčuje, da je prostovoljstvo usmerjeno le na pomoč ljudem v stiski in da je s prostovoljci veliko dela ter da potrebujemo zanje veliko časa.³ Prostovoljci lahko dodatno obogatijo ponudbo muzeja (s tem ustvarijo dodano vrednost inštitucije), olajšajo delo oddelkom s predpostavko, da ne zamenjujejo/ nadomeščajo zaposlenih. Na podlagi ankete lahko rečemo, da je v devetih slovenskih muzejih delovalo 76 prostovoljcev; ukvarjali so se predvsem z obiskovalci (vodstva, delavnice, informatorji).⁴ Večina jih sodi med

¹ Jože Ramovš, Prostovoljstvo pri delu z ljudmi in za ljudi, *Socialno delo*, 40/6, 2001, str. 318.

² Ramovš 2001 (op. 1), str. 319.

³ Rajka Bračun, Prostovoljno delo – dodana vrednost muzeja, Pogovor s Kusumo Barnett, vodjo sekcije prostovoljcev v Britanskem muzeju, *Argo*, 51/1, 2008, str. 117.

⁴ Janja Rebolj, Poročilo o prostovoljstvu v Sloveniji, dostopno na: http://www.amitie.it/voch/6_VoCH_Volunteering_Slovenia.pdf (3. 8. 2009)

upokoјence (projekt, ki poteka v okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje, Prostovoljni kulturni mediator⁵) in podiplomskih študentov.

V Narodni galeriji smo se na pedagoškem oddelku na podlagi dolgoletnih izkušenj pri delu z obiskovalci različnih starostnih obdobj odločili, da se pri pridobivanju prostovoljcev usmerimo predvsem na dve interesni skupini. Študenti (slovensko ali tuje govoreči) in člani sekcije Prijatelji Narodne galerije⁶, ki brez posebnega ustanovnega akta deluje že od leta 1995.

S študenti prostovoljci so posamezni oddelki v Narodni galeriji že sodelovali. Sodelovanje je bilo praviloma kratkotrajno in deloma tudi uspešno. Širše „akcije“ še ni bilo zastavljene. Študente prostovoljce smo v Narodni galeriji poskušali pridobiti na osrednjem dogodku, 13. maja 2009, ki ga organizira Slovenska filantropija, na Festivalu prostovoljstva. Na stojnici Skupnosti muzejev Slovenije smo z vprašalnikom pridobivali kontaktne podatke o morebitnih prostovoljcih. Preden so vprašalnik izpolnili (na stojnici so z vprašalniki sodelovali različni člani Skupnosti muzejev, na voljo je bil tudi skupni vprašalnik Skupnosti muzejev z možnostjo izpostavitve posamezne inštitucije, v kateri bi prostovoljec želel delovati), sem jih na kratko tudi seznanila z delovanjem Narodne galerije. Izkazalo se je, da jih je večina Narodno galerijo že večkrat obiskala in pri tem izrazila pozitivno izkušnjo z obiskom določene razstave (predvsem stalne zbirke Umetnost na Slovenskem). Vprašalnik je vseboval tudi vprašanje o pričakovanih prostovoljca, pa o času, ki bi ga namenil prostovoljnemu delu, interesnih področjih in znanjih ter delih (po poprejšnji kratki informaciji o delovanju oddelkov v Narodni galeriji), ki bi jih želeli opravljati v Narodni galeriji.

Na Festivalu prostovoljstva smo dobili vrnjene tri izpolnjene vprašalnike študentk prostovoljk, ki so kot prostovoljke že sodelovale pri različnih društvih ali združenjih in jih je zanimalo prostovoljno delo v Narodni galeriji. Večina jih je kot svoje interesno področje omenila v delu z obiskovalci, in sicer dvakrat na teden.

Pisnemu povabilu na sestanek se je odzvala ena študentka prostovoljka. Na sestanku sva se pogovarjali o možnostih za prostovoljno delo, o delovanju pedagoškega oddelka, ki se ukvarja s prostovoljkinim interesnim področjem, povabili smo jo na vodstvo po eni izmed razstav. Dogovorili smo se za sodelovanje z novim šolskim letom 2009/10, ker je prostovoljka iz oddaljenih krajev in ni v Ljubljani prek poletja. Začetki dela prostovoljke bodo usmerjeni predvsem v promocijo programov Narodne galerije ob dnevih odprtih vrat. Po širše zastavljenem programu (ki je še v izdelavi) pa se bo aktivneje vključila v specifične dejavnosti oziroma ponudbo mlajšim in družinam, ki so v pripravi na pedagoškem oddelku (rojstni dnevi, samostojni družinski ogledi s pripadajočimi aplikacijami).

Drugi segment predstavljajo člani sekcije Prijatelji Narodne galerije, ki v svojem ustanovnem izhodišču predstavljajo aktivnejše jedro obiskovalcev. Ideja, ki je zaživela že leta 1995, je bila pridobiti čim širši krog javnosti, ponuditi programe, ki sistematično širijo poznavanje likovne umetnosti na Slovenskem in s tem poskrbeti tudi za ozaveščanje domače javnosti. Z vpisom med Prijatelje Narodne galerije je potrebno plačati letno članarino, ki omogoča prost vstop v galerijo, ter številne ugodnosti. Člani so tako imenovani predstavniki častnih članov, posamezniki, družabniki, donatorji in študentje. Prispevki pa v idejnem smislu ne smejo biti samo materialni, temveč tudi v obliki strokovnega ali organizacijskega dela.

V ta namen smo junija 2009 po predhodno poslanem dopisu organizirali srečanje Prijateljev v Narodni galeriji. Dvanajst Prijateljev in kustosinja pedagoginja smo se na

⁵ Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in Narodni muzej sta 2006 vsebinsko zasnovala in 2007 realizirala izobraževalni program *Mediatorji v kulturi* in *Zgodovina Slovencev za nas in za druge*.

⁶ Ferdinand Šerbelj, Prijatelji Narodne galerije, *Osemdeset let Narodne galerije 1918–1998* (ur. Ferdinand Šerbelj, Narodna galerija), Ljubljana 1998, str. 195–202.

neformalnem srečanju ob kavi pogovarjali o možnostih za sodelovanje. Oblikovali smo tako imenovano "mnenjsko skupino", ki se bo sestajala trikrat na leto, praviloma po zaključenem trimesečju. "Mnenjsko skupino" sestavljajo predstavniki aktivno sodelujoče javnosti (pravnik, poslovnež, upokojenke, amaterski slikar, igravec in režiser ter podiplomski študent), a se bo po pripravljenih indicijah širila. Že v naniznem profilu sodelujočih je vidno, v čem smo iskali stične točke, možnosti za aktivno vključevanje v delo Narodne galerije.

Skupina vsekakor pomeni izjemno aktivno obliko prostovoljnega dela, ki individualno, torej s posameznimi člani Prijateljev, seveda poteka že vrsto let. V predvidenem daljšem časovnem razponu bi želeli v Narodni galeriji osnovati formalno skupino, ki bi po načelu aktivne udeležbe z mnenji, s pomočjo pri zastavljanju ciljev (vsebinsko, finančno, terminsko), delom pripomogla k aktivnejši razpravi, evalvaciji, idejam, vezanim na prihajajoče ali pretekle projekte ter promociji in izvedbi le-teh.

Skupina bi skrbela za "samokoordinacijo" in aktivno sodelovanje s strokovnim kadrom Narodne galerije. Znotraj društva bi po predvidenem načrtu zasnovali tudi sekcijo prostovoljcev Narodne galerije in vodjo, ki prihaja iz vrst Prijateljev Narodne galerije. Sekcija bi sprva pod strokovnim vodstvom kustosinje pedagoginje skrbela za pridobivanje prostovoljcev in njihovo delo v galeriji, pozneje pa bi delo prevzel izključno vodja sekcije, ki bi skrbel tako za programsko osnovo (vseskozi v aktivni pripravi in sodelovanju s kustosi) kot za koordinacijo prostovoljcev.

Znotraj "mnenjske skupine" so bile izražene tudi težnje po pomoči pri oblikovanju predvsem obogatnega andragoškega programa (javna vodstva priznanih slovenskih strokovnjakov, predavanja, simpoziji, strokovne ekskurzije).

"Mnenjski skupini", ki mora delovati samoiniciativno, a vendarle dovolj aktivno sodelovati z zaposlenimi v galeriji, bi uredili tudi prostor za srečanja – datume bi v naprej določili na skupinskih srečanjih v treh letnih terminih.

Načrt je velikopotezen, ovir pa je veliko, a jih moramo premagati. Zmotno je misliti, da se spremembe dogajajo prek noči, osnove, ki jih tu predstavljam, so že v svojem začetku velik izziv, ki bo z natančno analizo in sprotim kritičnim pogledom vsekakor prerasel v uspešen ter razvit sistem prostovoljnega dela v Narodni galeriji.

MODEL ORGANIZIRANEGA PROSTOVOLJSTVA V NARODNEM MUZEJU SLOVENIJE

UVOD

V prispevku predstavljamo razvoj prostovoljskega dela v Narodnem muzeju Slovenije od leta 2006, ko smo v našem muzeju to obliko dela vpeljali. Doslej smo sodelovali z različnimi skupinami, in sicer s posamezniki, ki so se na muzej obračali samostojno prek oglasa na spletnem portalu *Prostovoljstvo.org*, ter s skupino študentov zgodovinskega krožka Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki so se usposabljali za delo kulturnega prostovoljnega mediatorja. Več o tej obliki sodelovanju lahko preberemo drugje¹, zato se bom v prispevku posvetila prvi skupini, torej prostovoljcem, ki so v Narodni muzej Slovenije prihajali individualno in sem jim bila pogosto mentorica. Za obe pa skupini velja, da sta spontano izzvali razvoj organiziranega prostovoljstva v Narodnem muzeju Slovenije. Namen prispevka je predstaviti začetke ter razvoj s poudarkom na organizacijskih platih prostovoljskega dela. Na podlagi izkušenj in napak smo v triletnem obdobju razvili upravljalni model, ki ga danes ocenjujemo kot primer dobre prakse in je lahko v pomoč sorodnim institucijam, ki se bodo v prihodnosti odločale za uvedbo tovrstnega dela.

ZAČETKI

V Narodnem muzeju Slovenije smo prostovoljstvo vpeljali brez predhodnega znanja in izkušenj. Delo je v veliki meri potekalo stihijsko in spontano ob drugem sprotne delu, učili smo se na izkušnjah, vse naštetu pa je bilo vzrok za razmeroma dolgotrajen razvoj ustrezne prakse. Glavna težava je bila ta, da nismo predvideli sistematičnega dela s prostovoljci, zato bi morali takoj imenovati koordinatorja prostovoljskega dela, pa tudi ustrezno predvideti in načrtovati čas, ki je za to delo potreben. Tu so pravzaprav izvirale vse organizacijske težave, kljub temu pa je triletno delo zanimive izkušnje, ki jih lahko ustrezno povežemo tudi s teorijo².

Pobudo za organizirano prostovoljstvo je dalo vodstvo Narodnega muzeja Slovenije, zato je tudi podprlo izobraževanje nekdanje sodelavke. Delavnice, katerih tema je bila prostovoljno delo, ki udeležence seznanja z različnimi platmi tovrstnega dela, redno organizira Slovenska filantropija. Organizacija je leta 2006 tudi izdala Etični kodeks organiziranega prostovoljstva³, kodeks imamo lahko na določen način za priročnik pri zasnovi prostovoljskega dela. Kodeks namreč govori o določeni kadrovski strukturi, pravicah in dolžnostih udeležencev, iz vsega tega pa lahko razberemo smernice za organizacijo dela.

¹ Rajka Bračun, Učenje in izobraževanje za dejavno državljanstvo: prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva Slovenj Gradec*, 4.–6. 10. 2007 (ur. Darko Knez), Ljubljana 2007; Maja Žvanut, Kulturni mediatorji v muzejih – zelo potrebna novost, *7. festival za tretje življenjsko obdobje. Zbornik*, Ljubljana 2007.

² Npr. Alenka Oblak (ur.), Jože Gornik (ur.), *ABC prostovoljstva. Priročnik za mentorje*, Ljubljana 2007.

³ Terza Novak idr., *Etični kodeks organiziranega prostovoljstva*, Sežana 2006. Dostopno prek: http://www.cnvos.si/images/publikacije/eticni_kodeks_notranjost.pdf (14. 6. 2009).

1. USTVARJANJE USTREZNEGA OZRAČJA

Prvi pogoj pri vpeljevanju prostovoljskega dela v muzejih je podpora vodstva ter naklonjenost zaposlenih, ki so sposobni uvideti veščine in znanja, ki jih prostovoljci prinesejo v organizacijo. Za muzeje je namreč značilna izrazita profesionalizacija. V nasprotju z nevladnimi nepridobitnimi organizacijami, v katerih delo v veliki meri temelji na prostovoljskem delu⁴, je v muzejih, ki sodijo v sklop javne službe, razmerje pravno nasprotno, to pa pomeni, da glavnino dela opravijo plačani strokovnjaki⁵. Razlog za to je verjetno tudi v naravi delovanja javnega sektorja, saj zaradi razmeroma zanesljivega finančnega položaja in zagotovljenega kadra prostovoljsko delo ni nujno potrebno. Tako v muzejih pravzaprav moramo prevzeti mnenje, da lahko muzejsko delo opravi tudi nekdo drug.

V praksi se mnogokrat srečujemo s človekom kot oviro, to pa konkretno pomeni nezanimanje oziroma in pomanjkanje kustosov, ki bi bili pripravljeni prevzeti mentorsko vlogo in v sklopu svojega dela poiskati ali na novo oblikovati prostovoljsko delo⁶. Zato je ponudba del za prostovoljce omejena. Razlog za to gre verjetno iskati v nerazviti kulturi prostovoljskega dela v slovenskem prostoru, zlasti v muzejih. Oviro lahko premagamo na več načinov. Eden od pristopov je direktiva vodstva – zaposlenim odredi tovrstno delovno obveznost. Drugi, blažji, a dolgotrajnejši način je osebni stik koordinatorja prostovoljskega dela s sodelavci; ta torej skuša prepričati sodelavce, da delo s prostovoljci prinaša splošno korist za muzej. Namreč, delo s prostovoljci predstavlja eno najdejavnejših oblik sodelovanja z našimi obiskovalci. Zaradi dejavne vključitve v delovni proces, ki razkriva zakulisje muzejskega dela, se povečuje splošno razumevanje muzejskega dela in poslanstva, posledica pa je povečevanje ugleda institucije. Zaradi socialnega kapitala posameznika-prostovoljca, ki znanje o muzeju prenaša naprej, dolgoročno ustvarjamo pomembne obiskovalce. Pred časom sem imela priložnost o težavi prenosa prostovoljske prakse v muzeje govoriti tudi s Xerxesom Mazdo, vodjo Oddelka za muzejsko izobraževanje v Britanskem muzeju, ki mi je predstavil zanimivo metodo za uspešnejši prenos v nenaklonjeno okolje. Svetoval je, da zaposlene uvrstimo v tabelo in jih razvrstimo v skupine glede na njihovo stopnjo naklonjenosti prostovoljstvu ter stopnjo vpliva, ki ga imajo na sodelavce. Zaposleni, pri katerih sta bila oba dejavnika najvišje, predstavljajo najprimernejše kandidate za mentorje in hkrati zagotavljajo možnost, da bodo svoje navdušenje prenesli na preostale zaposlene. To so torej sodelavci, ki jih je treba imeti v mislih, ko iščemo mentorje.

2. ORGANIZACIJA DELA

Z besedo organizacija dela razumemo več dejavnikov, pomembno pa je, da prostovoljsko delo začnemo uvajati v prakso, preden le-to dobro zasnujemo. Izkušnje so pokazale, da dobra zasnova terja osemdeset odstotkov vsega dela. V to sodi priprava pogodb in različnih formularjev, določitev koordinatorja prostovoljskega dela, izbira mentorjev in oblikovanje del ter ne nazadnje ureditev ustreznih prostorov, kjer bo potekalo delo. Etični kodeks predvideva tudi oblikovanje etične komisije, izdelavo priponk za prepoznavnost prostovoljcev itn. Priporočljivo je, da za večino naštetega poskrbi koordinator prostovoljskega dela.

⁴ Po podatkih raziskave ga uporabljajo kar v 89,2 % vseh društev (Zinka Kolarič, Andreja Črnak-Meglič, Liljana Rihter, Ružica Boskić, Tatjana Rakar: *Velikost, obseg in vloga zasebnega neprofitnega sektorja v Sloveniji. Raziskovalni projekt v okviru CRP – celovita analiza pravnega in ekonomskega okvirja za delo nevladnih organizacij. Zaključno poročilo*, Ljubljana 2006).

⁵ Po podatkih Statističnega urada republike Slovenije za leto 2007 je bil delež prostovoljcev (202) napram vsem zaposlenim (2081) 9,7 %. Dostopno prek: www.stat.si (15. 6. 2009).

⁶ O podobnih težavah poročajo tudi kolegi iz sorodnih institucij.

Morda še beseda več o zagotovitvi delovnega prostora; to se morda na prvi pogled zdi najbolj postranskega, nekaj pa predstavlja nevšečnost in oviro. Če prostovoljcu dodelimo kabinetno delo, je potrebno zagotoviti ustrezen delovni prostor, torej poleg delovne mize tudi računalnik z internetno povezavo, telefon itn.; pri tem pa se tudi po informacijah drugih kolegov sodeč, rado zatakne.

3. FORMULARJI IN PISNA DOKUMENTACIJA

Prvi korak je pravzaprav javna objava možnosti za prostovoljsko delo v muzeju. Osebno priporočam objavo po tem, ko je delo že oblikovano in so mentorji določeni. Tako morebitne prostovoljce seznanimo s konkretnimi možnostmi, sebi pa olajšamo delo⁷. Namreč, ko posameznik naslovi prošnjo za opravljanje prostovoljskega dela, je primeren ustrezno hiter odziv muzeja, da sporoči svoj odgovor.

V Narodnem muzeju Slovenije smo pripravili več dokumentov za potrebe sodelovanja s prostovoljci. Mednje sodi pogodba o sodelovanju. Ta opredeljuje obveznosti in dolžnosti prostovoljca in organizacije. Za uresničevanje pogodbenih obveznosti je zadolžen mentor, naveden v pogodbi. Pogodba vsebuje podatke o prostovoljcu, opis dela, določeno je trajanje sodelovanja (v našem primeru smo zasnovali dva tipa pogodb, in sicer pogodbo z določenim rokom ter pogodbo z odpovednim rokom), ter zavezo muzeja, da bo prostovoljcu povrnila stroške, nastale pri delu, in zagotovila zavarovanje na delovnem mestu.

Mentor navadno pripravi opis nalog, ki jih bo prostovoljec opravljal; tega oblikujeta skupaj na prvem pogovoru. Osebno oblikujem tudi načrt dela s predvidenimi cilji in ga opremim z datumi. V to sodi tudi dogovor o načinu dela (v muzeju, doma) ter predvideno število ur dela. Vse podatke in dogovore zapišem; izvod izročim tudi prostovoljcu. Izkušnje so pokazale, da je najbolj učinkovito sodelovanje, če v naprej določimo dneve in čas, ko bo prostovoljec prihajal na delo. Tak pristop med drugim tudi ustvari občutek resnega in odgovornega delovnega razmerja za obe strani.

Tretji dokument, ki navadno spremlja delo, je poročilo o delu. V Narodnem muzeju Slovenije za to nismo predvideli enotne oblike poročanja, zato so poročila prostovoljcev o delu različna. Vendar pa sem pri delu s prostovoljci opazila, da jim je priprava poročil, na katerih med drugim temelji izplačilo stroškov, povezanih z delom, nekoliko odveč, nekateri se pri tem počutijo nelagodno, ne vedno dobro, v kakšnem obsegu poročati itn. Zato predlagam, da muzej pripravi preprost obrazec s polji za vnos datuma, ure prihoda in odhoda ter za kratek opisa dela v tem času.

Zadnji obrazec predstavlja mentorjevo poročilo o opravljenem prostovoljskem delu direktorju; na podlagi podpisanega izvoda lahko muzej prostovoljcu izplača stroške za delo. Obrazec je kratek in vsebuje polja za vnos podatkov o številu opravljenih ur ali dni dela, skupaj z navedbo morebitnih potnih stroškov, stroškov za prehrano⁸ ter morebitnih drugih stroškov.

Po končanem sodelovanju ni odveč evalvacija dela; opravimo jo lahko bodisi ustno ali v obliki kratkega anketnega vprašalnika – prostovoljca povprašamo o oceni mentorja in delavnih razmerah ter prosimo za morebitne predloge in pripombe.

4. KOORDINATOR PROSTOVOLJSKEGA DELA IN MENTOR

V Narodnem muzeju Slovenije smo prevzeli strukturo nekaterih drugih muzejev. Izkazala se je za učinkovito. Podobno kot v Britanskem muzeju, pri katerem smo se deloma zgledovali, smo uvedli koordinatorja prostovoljskega dela. To nalogo sva si razdelili s

⁷ Prim. npr. Timothy Ambrose, *Museum basics*, London 2002, str. 253.

⁸ Stroške obračuna računovodska služba skladno z zakonodajo RS.

sodelavko. Koordinator navadno predstavlja prvi stik prostovoljca z organizacijo, zadolžen je za iskanje ustreznega dela in mentorjev glede na zanimanje prostovoljca oziroma sodeluje z mentorji pri oblikovanju novih prostovoljskih del. Poleg tega je zadolžen tudi za pripravo formularjev, usmerjanje in pomoč mentorjem ter osveževanje podatkov o prostih delovnih mestih na oglasnih mestih.

Po sprejetju prostovoljca v organizacijo prevzame delo mentor. Skupaj izbereta dela in oblikujeta načrt dela. Določitev delovnih obveznosti je stvar dogovora. Navadno vsako delo terja predhodno usposabljanje. Strokovnjaki priporočajo tri stopnje usposabljanja. Ta so: (1) neformalno usposabljanje v obliki sodelovanja pri delu, (2) formalno izobraževanje v obliki predavanja zaposlenega osebja in udeležbe prostovoljca na vodenih ogledih ter (3) usposabljanje v obliki diskusije, v kateri pojasnimo zadnje vsebinske nejasnosti⁹.

5. OBLIKOVANJE DEL

Delo s prostovoljci nas kratkoročno zaposli in šele dolgoročno tudi razbremeni. Zavedati se je potrebno, da skoraj vsako delo terja določeno poprejšnje izobraževanje prostovoljca. Zato je pomembno, da pri oblikovanju del ta ločimo na bolj in manj zahtevna, skladno s tem predvidimo potrebno usposabljanje; postavimo tudi časovne pogoje v zvezi s sklenitvijo pogodbe o sodelovanju za posamezno vrsto dela. Prostovoljci so namreč tako po zanimanju kot zavzetosti za delo in času zelo različni.

Na tem mestu bi opozorila še na razumevanje prostovoljskega dela, s katerim sem se v začetku srečevala tudi sama. Marsikdo namreč misli, da je prostovoljsko delo neobvezujoče in brez okvirjev. Prav nasprotno. Zavedati se moramo, da je prostovoljsko delo še vedno delo, le da ni plačano, in na ta način je potrebno tudi zastaviti pogoje. Pravilno je, da prostovoljca o tem seznanimo oziroma mu, če bi v naši organizaciji želel sodelovati za krajši čas, ponudimo manj zahtevno delo, ki ne zahteva obsežnejšega izobraževanja in uvajanja¹⁰.

6. MOTIVACIJA IN NAGRAJEVANJE

Pomemben del dela s prostovoljci predstavlja tudi motiviranje za delo. To lahko dosežemo na več načinov. V prvi vrsti bi poudarila splošno razpoloženje in odnose; to pa pomeni, da moramo v prostovoljcu zbuditi občutek pripadnosti, zaposleni pa ga moramo sprejeti kot enakovrednega. Poleg naštetega smo v Narodnem muzeju Slovenije poskrbeli za to, da prostovoljne delavce, tudi tiste, ki z muzejem ne sodelujejo več, redno vabimo na javne prireditve, ob neki priložnosti smo jih povabili tudi na interni dogodek in obdarili. Osebno sem se vsem prostovoljcem ob koncu dela zahvalila s simboličnim poslovilnim darilom. Vedno pa sta primerna tudi zahvala vodstva v letnem poročilu ter imenovanje prostovoljcev, ki so z muzejem sodelovali v preteklem letu¹¹.

DELA, KI SO JIH PROSTOVOLJCI OPRAVLJALI PRI NAS

V Narodnem muzeju Slovenije so prostovoljci doslej opravljali različna dela. Na splošno je bilo veliko zanimanja za delo z obiskovalci. Samostojno vodenje in priprava programov po večini nista mogoči, saj so posamezniki prihajali za krajši čas in brez predhodnega znanja. Tem smo navadno ponudili obliko asistencije pri programih, ki so jih vodili

⁹ Ambrose 2002 (op. 7), str. 254.

¹⁰ Opazimo lahko, da se nekateri na muzej obračajo zgolj iz radovednosti ali pa v želji po nabiranju referenčnih izkušenj, ki jih lahko potem uvrstijo v svoj življenjepis.

¹¹ Pri tem moramo biti pozorni na morebitno željo po anonimnosti in jo upoštevati.

zaposleni. Takšna oblika pomoči se je pokazala kot izjemno koristna v okviru programov, ki so imeli večji obisk, ki so zahtevali usmerjanje obiskovalcev, in pri programih za otroke, ki so na ustvarjalnih delavnicah potrebovali dodatno pomoč ali zgolj večjo pozornost. V enem primeru sem sodelovala s prostovoljko z arheološko in pedagoško izobrazbo. Zaradi ustreznega znanja sem ji prepustila samostojno pripravo pedagoškega programa; v začetku sva ga skupaj načrtali glede na ciljno občinstvo, trajanje, izobraževalne metode ter cilje, ki smo jih želeli s programom doseči. Posebej bi morda poudarila tudi delo prostovoljke, ki je v dveh letih sodelovanja oblikovala obsežno bazo prejemnikov naših obvestil, kakršne z redno zaposlenimi ne bi mogli izdelati. Prostovoljska dela pa so ponudili tudi sodelavci z drugih oddelkov. Eno najvidnejših sodelovanj je bilo pri projektu izdelave kopije drevaka po opisih in upodobitvah iz Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske. Opozoriti je treba tudi na pomoč prostovoljcev pri selitvi gradiva tako na blejskem gradu kot v okviru selitve gradiva v novo muzejsko stavbo na Metelkovi. In še bi lahko naštevali.

Poseben izziv pa predstavljajo tuji prostovoljci, saj se čedalje pogosteje obračajo na naš muzej. Poleg jezikovnih ovir, ki preprečujejo delo z obiskovalci, je navadno njihovo kratko bivanje v Sloveniji, s tem pa tudi delo v muzeju. Takšnih prostovoljcem lahko ponudimo manj zahtevno in rutinsko ali pa kabinetno delo.

ZAKLJUČEK

Ko govorimo o prostovoljstvu v muzejih, se zdi, da še zmeraj osrednjo oviro pri vpeljevanju predstavlja prepričanje, da lahko muzejsko delo opravljajo samo šolani strokovnjaki. Priznati moram, da sem se s podobnimi pomisleki srečevala tudi sama. Na mojem obisku v Britanskem muzeju mi je zanimiv odgovor ponudila ga. Kusuma Barnett: "Najboljši prostovoljci so tisti, ki ne vedo ničesar, se pa želijo učiti. To omogoča oblikovanje delavca po meri muzeja in navadno so to veliki navdušenci, ki delo izvrstno opravijo."

NEKAJ IZKUŠENJ S PROSTOVOLJSTVOM V PRIRODOSLOVNEM MUZEJU SLOVENIJE

1. UVOD

V številnih muzejih in galerijah na svetu je prostovoljsko delo uveljavljeno že več desetletij. V slovenskem prostoru pa organizirano delo te vrste v muzejski in galerijski dejavnosti šele v zadnjem času dobiva bolj prepoznavno obliko in se začinja uveljavljati v večjih razsežnostih. V zadnjih letih tečeta dva projekta; vsak z nekoliko drugačnega stališča spodbuja prostovoljstvo v kulturi in usposablja muzejske delavce za delo s prostovoljci. V okviru projekta „Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine“ bodo partnerji (Univerza za tretje življenjsko obdobje, Slovensko muzejsko društvo in Slovensko etnološko društvo) v sodelovanju s štirimi slovenskimi muzeji (Dolenjski muzej Novo Mesto, Prirodoslovni muzej Slovenije, Slovenski etnografski muzej in Tehniški muzej Slovenije) usposobili starejše za prostovoljno delo v muzejih in galerijah in hkrati pomagali muzejskim delavcem pri razumevanju pomena in narave organiziranega prostovoljstva starejših v kulturi. Cilj projekta je izdelati model sodelovanja med starejšimi in muzeji in tako pripomoči k ohranjanju slovenske in evropske kulturne dediščine. Projekt je podprt s subvencijo Islandije, Liechtensteina in Norveške prek Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma. Cilj projekta VOCH (Volunteers for Cultural Heritage), ki v okviru evropskega programa za vseživljenjsko učenje Grundtvig poteka v okviru Skupnosti muzejev Slovenije, je raziskati fenomen prostovoljstva v evropskem prostoru, prepoznati različne oblike tega v kulturi in oblikovati programe za usposabljanje prostovoljcev in kulturnih delavcev, odgovornih za prostovoljsko delo v muzejih. Prvi projekt se tako posveča vključevanju starejših v prostovoljsko delo v kulturi, predvsem muzejih in galerijah, drugi pa se ukvarja z vsemi generacijami. Tudi v Prirodoslovnem muzeju Slovenije smo se nedavno sistematično lotili vključevanja prostovoljcev v vse več segmentov našega dela. Ne le zato, ker smo v tujini pogosto spoznavali dobre prakse na tem področju in ker nenehno čutimo potrebo po pomoči dodatnih rok, vključevanju dodatnih znanj in izkušenj, ampak tudi zato, ker se kot nacionalna kulturna ustanova čutimo dolžne med prvimi sprejeti odgovorno vlogo pri aktivnem vključevanju javnosti v varovanje, preučevanje in predstavljanje slovenske kulturne dediščine. Vključili smo se v oba omenjena projekta. V prispevku bomo nanizali nekaj naših izkušenj, tako dobrih kot slabih, ter opozorili na pomen vključevanja vseh generacij v prostovoljsko delo v muzejih.

2. ZGODOVINA PROSTOVOLJSKEGA DELA V PRIRODOSLOVNEM MUZEJU SLOVENIJE

Če prostovoljstvo razumemo kot “... *aktivnosti, ki jih po svoji svobodni odločitvi in brez pričakovanja materialnih koristi zase opravlja posameznik v lastno dobro, dobro drugih ali za skupno javno korist v okviru nepridobitnih dejavnosti*”¹, lahko ugotovimo, da ima

¹ Predlog Zakona o prostovoljstvu 24. 2. 2009: <http://www.sodeluj.net/piceetrust/prostovoljstvo/predlog-zakona-o-prostovoljskem-delu.html> (18. 7. 2009)

ta dejavnost v Prirodoslovnem muzeju Slovenije pravzaprav že zavidanja vredno tradicijo. Okoli 60 zunanjih sodelavcev prostovoljcev namreč deluje v okviru Slovenskega centra za obročkanje ptičev, ki je del Kustodiata za vretenčarje Prirodoslovnega muzeja Slovenije². Z obročkanjem ptičev so začeli že leta 1926, od leta 1959 pa ta dejavnost neposredno sodi k delu Prirodoslovnega muzeja Slovenije. V obdobju od ustanovitve do danes je bilo v obročkanje dejavnost vključenih 493 prostovoljcev³. Gregori⁴ navaja: *“Obročkovalsko dejavnost so udeleževali ljudje, ki so bili bodisi zaposleni na “observatoriju”, bodisi zunanji sodelavci. Prav na slednjih je vedno temeljil obseg opravljenega terenskega dela in posledično tudi uspehov ... Ko je v letih od 1967 do 1971 dejavnost Kustodiata za vretenčarje močno nazadovala, obročkanje ni zamrlo predvsem po zaslugi nekaterih prostovoljnih sodelavcev ...”*. Danes imajo zunanji sodelavci prostovoljci, ki obročkajo, zagotovljeno izobraževanje, Prirodoslovni muzej Slovenije preverja njihovo strokovno usposobljenost in jim na podlagi dovoljenj Agencije RS za okolje izdaja dovoljenja za obročkanje ptičev⁵.

Med prostovoljce lahko prištevamo tudi številne upokojene sodelavce muzeja, ki so še po upokojitvi nadaljevali strokovno delo v okviru dejavnosti in v dobro Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Med njimi je zagotovo v ospredju gospod Savo Brelih. Že več kot 33 let, kolikor je upokojen, tako rekoč vse svoje delovanje posveča zbiranju gradiva, urejanju in preučevanju nekaterih osrednjih slovenskih entomoloških zbirk, ki jih hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Rezultate dela tudi objavlja v strokovni literaturi. Gre za izjemno obsežne in dragocene zbirke s številnimi tipskimi primerki (holotipi, paratipi) in redkimi primerki. Obdelujejo ga lahko le zelo specializirani strokovnjaki; take celo v Evropi lahko preštejemo na nekaj prstov. Delo gospoda Sava Breliha, ki zanj ne prejema nobenega denarnega nadomestila, je zato neprecenljivo, prav tako kot delo drugih prostovoljcev. V opisanih primerih pa prostovoljno delo nikoli ni bilo formalno urejeno. S prostovoljci ni bil podpisan dogovor o sodelovanju, sami pa nosijo tudi večji del materialnih stroškov, ki nastanejo ob delu (potni stroški, nakup opreme ...). Kljub temu večjih zapletov ni bilo, saj gre za ljudi, ki so svojemu delu povsem predani in so zanj zelo motivirani. Prirodoslovni muzej Slovenije, njegovo vodstvo in zaposleni cenijo njihovo delo, jim stojijo ob strani, jim pomagajo in jih podpirajo. Dobre izkušnje pa seveda ne pomenijo, da formaliziranje prostovoljskega dela ni potrebno in koristno. Tega smo se zavedali tudi, ko smo želeli prostovoljce vključiti še na druga področja našega delovanja in k sodelovanju pritegniti širšo javnost. Ker nam je primanjkovalo izkušenj in znanja, smo leta 2008 z veseljem sprejeli povabilo Univerze za tretje življenjsko obdobje, da kot pridruženi partner, nekakšen “poskusni zajček”, sodelujemo v projektu „Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine“. Nosilec projekta nam je tako ponudil podporo, prve napotke in informacije o tem, kako se lotevati pridobivanja, usposabljanja in vodenja prostovoljcev ter kako poskrbeti tudi za formalnosti, ki so pogoj za uspešno sodelovanje z njimi. Pri tem je bil poudarek predvsem na starejših, ki lahko predstavljajo pomemben delež prostovoljcev, a sta delo in sodelovanje z njimi kljub vsemu nekoliko drugačna kot z drugimi populacijami. Danes na Oddelku za stike z javnostjo delujeta dve prostovoljki, ki smo ju pridobili ob pomoči Univerze ta tretje življenjsko obdobje. Z njima je bil podpisan dogovor o sodelovanju za eno leto.

V okviru projekta VOCH smo se udeležili delavnice Delo s prostovoljci v muzejih ter na pobudo nosilcev projekta sodelovali tudi na Festivalu prostovoljstva mladih 2009, ki ga je organizirala Slovenska filantropija. Žal pa nam doslej še ni uspelo pridobiti nobenega mlajšega prostovoljca.

² Janez Gregori (a), 80 let organiziranega obročkanja ptičev v Sloveniji, v: Scopolia . Supplementum 4 (ur. Janez Gregori, Prirodoslovni muzej Slovenije), Ljubljana 2009, str. 6–20.

³ Slovenski center za obročkanje ptičev (b), Obročkovalci v obdobju od 1927 do 2008, v: Scopolia. Supplementum 4 (ur. Janez Gregori, Prirodoslovni muzej Slovenije), Ljubljana 2009, str. 21–26.

⁴ Gregori 2009.

⁵ Gregori 2009.

3. IZKUŠNJE IN IZZIVI

Preden smo se spopadli z organiziranim prostovoljskim delom, smo imeli precej pomislekov in vprašanj, na katera si nismo znali odgovoriti. Po slabem letu dela smo pridobili nekaj izkušenj, ki bodo vplivale na potek nadaljnjega dela s prostovoljci. V nadaljevanju smo nanizali nekaj najpogostejših.

MLADI ALI STAREJŠI?

Koga povabiti k prostovoljskemu delu v muzeju? Želeli smo si predvsem prostovoljcev iz vrst študentov in upokojencev. Predvidevali smo, da želijo študentje že pred zaključkom študija pridobiti delovne izkušnje in reference, ki bi jim kasneje pomagale pri iskanju prave zaposlitve. Starejši pa po upokojitvi želijo ostati povezani s socialnim okoljem, želijo si stikov z ljudmi in občutka, da so še vedno "koristni". Vsaka od omenjenih populacij ima pri prostovoljskem delu svoje prednosti: mladi imajo veliko energije, so agilni, se ne bojijo novih izzivov, obvladajo moderne tehnologije, starejši so bolj umirjeni, zanesljivi, imajo veliko znanja in življenjskih izkušenj. Ker smo nameravali prostovoljce vključiti predvsem v delo z otroki in obiskovalci, se nam je zdela kombinacija enih in drugih idealna. Želeli smo oblikovati nekakšne "mini teame", tandeme mlajših in starejših prostovoljcev, ki bi kot somentorji sodelovali na delavnicah za otroke, bili navzoči na razstavah kot gostitelji oz. informatorji, ali bi samostojno izvajali program, poimenovan "dotikanje dovoljeno" – priložnostno predstavitev nekaterih muzejskih eksponatov ali primerkov iz narave, ki bi se jih lahko ljudje dotaknili, jih vzeli v roke, prostovoljci pa bi jih seznanili z nekaj zanimivostmi v zvezi z njimi. Žal se je izkazalo, da zanimanje mladih za prostovoljsko delo v muzeju ni tolikšno, kot smo pričakovali. Doslej nam namreč ni uspelo pridobiti nobenega prostovoljca iz študentskih vrst. Nekaj jih je sicer pokazalo resno zanimanje, vendar sodelovanja doslej nismo uspeli udejanjiti. V naslednjem študijskem letu bomo pridobivali mlade za prostovoljsko delo intenzivneje in bolj usmerjeno: na nekaterih izbranih fakultetah (Biotehniška fakulteta, Naravoslovnotehniška fakulteta, Pedagoška fakulteta) bomo obesili plakate s predstavitvijo možnosti za prostovoljsko delo v muzeju, k sodelovanju bomo povabili nekatera naravoslovna društva ipd. K sodelovanju pa bomo povabili tudi starejše, predvsem v povezavi z Univerzo za tretje življenjsko obdobje.

KAKO BODO PROSTOVOLJCE SPREJELI SODELAVCI?

Za uspešno vključitev prostovoljcev v delo ustanove je zelo pomembno, da se počutijo sprejete, da postanejo del kolektiva in da čutijo, kako je njihovo delo cenjeno. Preden smo k sodelovanju povabili prostovoljce, nas je skrbelo, da bodo nekateri sodelavci lahko prostovoljce zaznali kot nekakšno konkurenco, laike, ki nezaželeno segajo na področje njihovega strokovnega dela. Zato se nam je zdelo zelo pomembno poskrbeti, da prostovoljcev ne bi vsilili nekomu, ki v takšnem sodelovanju ne bi videl priložnosti in koristi. Strokovni delavci morajo namreč prevzeti vlogo mentorja in od njihovega (so)delovanja je v veliki meri odvisen uspeh vključitve prostovoljcev v delo muzeja. Uvajanja novosti, to pa je organizirano prostovoljstvo bilo, smo se lotili najprej v manjšem obsegu. K sodelovanju smo sicer povabili vse strokovne delavce, vendar po pričakovanjih ni bilo velikega odziva, zato smo prostovoljcem ponudili delo le na Oddelku za stike z javnostjo in v strokovni knjižnici. V naslednji fazi bomo skušali za sodelovanje navdušiti še katerega od strokovnih delavcev, ki je za sodelovanje na tem področju bolj dojemljiv. Upamo, da se nam bodo zaradi dobrih izkušenj sčasoma pridružili vsi oddelki muzeja. Le tako bomo namreč lahko javnosti ponudili pisan nabor možnosti za dejavno vključitev

v preučevanje in varovanje kulturne dediščine naravnega izvora, to pa je glavni cilj prostovoljstva v našem muzeju.

KAKO BODO PROSTOVOLJCE SPREJELI ZUNANJI SODELAVCI?

V večini muzejev in galerij nekatera dela, kot so npr. javna vodstva, strokovna vodstva za šole, delavnice, vnos in urejanje podatkov ipd., opravljajo plačani zunanji sodelavci, pogosto študentje. Če ta dela ponudimo prostovoljcem, se lahko zgodi, da se bodo sčasoma prostovoljci začeli spraševati, zakaj oni za isto delo niso plačani. Prav tako se lahko zgodi, da se bodo plačani zunanji sodelavci počutili ogrožene, ker bi zaradi prostovoljcev lahko izgubili delo. Čeprav motivacija za delo prostovoljcev ni denar, kot je motivacija plačanih zunanjih sodelavcev, smo se temu problemu želeli izogniti. Zato smo dela, ki jih opravljajo prostovoljci, strogo ločili od del, ki jih opravljajo plačani zunanji sodelavci. Za dela, ki jih opravljajo prostovoljci, tako nikoli ne najemamo plačljive delovne sile. Čeprav je to logistično včasih zelo zahtevna naloga, še posebej ker imamo ta hip na voljo le dve prostovoljki, smo prepričani, da je možnosti za konfliktna okoliščina tako precej manj.

SO PROSTOVOLJCI DOVOLJ ZANESLJIVI?

Odnosi med prostovoljci in muzejem so urejeni z *dogovorom o prostovoljnem delu*, podpišeta ga prostovoljec in zakoniti zastopnik muzeja. Čeprav gre za formalen dokument, pa ta v resnici nima funkcije pogodbe, saj ne predvideva nikakršnih sankcij za morebitno kršitev. Glavni namen dogovora je zagotoviti, da so razmerja, naloge in pravice obeh podpisnikov jasno izražene in zapisane. Spoštovanje dogovora pa v praksi ostaja stvar moralne odgovornosti prostovoljca in odgovorne osebe ustanove, ki mu daje delo. Naše izkušnje kažejo, da so naše prostovoljke zelo zanesljive in odgovorne sodelavke. Seveda ne moremo pričakovati, da bodo prostovoljci vse svoje življenje podrejali delu v muzeju in nam bodo vedno na voljo. Obseg dela, ki ga je prostovoljec pripravljen opraviti, mora biti vnaprej določen. Zelo pomembni sta tudi pravočasno načrtovanje in usklajevanje urnika dela prostovoljcev. Ob tem morajo biti potrebe muzeja na prvem mestu. S tem imamo morda tako koordinatorji kot prostovoljci v Sloveniji včasih še največ težav. V našem okolju je kultura prostovoljstva še mlada, zato morda še nismo povsem ponotranjili spoznanja, da je korist pri prostovoljskem delu obojestransko, čeprav prostovoljci za svoje delo niso nagrajeni z denarjem. Tako je koordinatorjem morda v duhu reka, da "*šenkanemu konju ne gledamo v zobe*" včasih težko od prostovoljcev pričakovati, da bodo svoje interese podredili interesom muzeja – saj vendar delajo zastonj!

KRITIČNA MASA JE POMEMBNA.

Najprej smo v okviru projekta "Starejši – nosilci kulturne dediščine" k sodelovanju povabili le starejše, predvsem slušatelje Univerze za tretje življenjsko obdobje. Prvi odziv je bil razmeroma dober – resno zanimanje za sodelovanje je pokazalo devet oseb, starejših od 50 let. Vendar sta se za sodelovanje odločili le dve prostovoljki. Eden od razlogov za tako velik osip je morda tudi dejstvo, da smo prostovoljcem lahko ponudili le delo na Oddelku za stike z javnostjo in delo v knjižnici, ne pa tudi na drugih oddelkih muzeja. Zagotovo pa so nekateri na prvo predstavitevno srečanje prišli zgolj zaradi zanimanja, vendar brez resnega namena. Tudi plakat in letaki, ki smo jih delili na Festivalu prostovoljstva mladih 2009, na Kulturnem bazarju v Cankarjevem domu in so bili kasneje na voljo v razstavnih prostorih muzeja, niso obrodili zaželenih sadov. Zanimanje za sodelovanje sta doslej izrazili le dve osebi, z njima pa se še dogovarjamo za sodelovanje.

Tako zdaj načrtovano delo leži na plečih le dveh prostovoljk. Čeprav smo z njima izjemno zadovoljni, pa bi si želeli še več prostovoljcev. Ne le zato, da bi lahko uresničili idejo o tandemih s starejšimi in mlajšimi prostovoljci, ampak tudi zato, ker je delo z majhnim številom prostovoljcev časovno in organizacijsko zahtevnejše in manj učinkovito. Zelo težko je na primer zapolniti vse termine, ko bi potrebovali pomoč prostovoljcev, saj naše potrebe presegajo čas, ki sta ga prostovoljki pripravljene nameniti prostovoljnemu delu. Prostovoljce najbolj potrebujemo predvsem med prazniki, počitnicami ali ob koncu tedna, ko je v muzeju največ obiskovalcev. Te manj ugodne termine bi lažje razporedili tako, da ne bi nikogar preveč obremenili, če bi se za sodelovanje odločilo več prostovoljcev. Zato si bomo v prihodnje še bolj prizadevali pridobivati nove prostovoljce.

PROSTOVOLJSTVO NI ZASTONJ, A KLJUB TEMU POMENI PRIHRANEK.

Pravzaprav smo se že od začetka zavedali, da je delo s prostovoljci povezano tudi s stroški. Postavljalo se je vprašanje, kolikšno finančno breme bo za muzej predstavljalo prostovoljsko delo. Še posebej, ker na začetku nismo vedeli, koliko prostovoljcev se bo vključilo v delo in v kolikšnem obsegu bodo pripravljene delati v muzeju. Izkazalo se je, da je minimalni materialni strošek (malica in prevoz) ob sedanjem obsegu prostovoljskega dela povsem zanemarljiv, še posebej glede na koristi in delo, ki ga opravita naši prostovoljki. Naj navedemo le njuno sodelovanje na Poletnih naravoslovnih delavnicah. V treh tednih bi nas najeta študentska pomoč, ki je bila v preteklosti nujna zaradi velikega števila otrok, stala približno 200 evrov. Stroški za prevoz prostovoljk pa so znašali le zanemarljivih 24 evrov. Ob tem pa moramo poudariti, da prostovoljskega dela nikakor ne smemo videti le kot možnosti za prihranek. Dodana vrednost, ki jo s svojim delom prispevajo prostovoljci, je namreč bistveno večja in pomembnejša, kot je finančni učinek. Prav to pa bi moralo biti tudi vodilo pri odločitvi, da je treba prostovoljce v večji meri vključiti v delo kulturnih ustanov.

6. ZAKLJUČEK

Po skoraj letu organiziranega dela s prostovoljci je najpomembnejše spoznanje, da je kljub težavam in omejitvam prostovoljsko delo koristno in se je vredno z njim ukvarjati še naprej. Seveda si bomo morali še prizadevati, poiskati več prostovoljcev in jim ponuditi več možnosti za delo. Zato bomo morali k sodelovanju pritegniti več strokovnih sodelavcev muzeja, da bodo z dobrimi izkušnjami prepričali še druge. Vendar ne moremo pričakovati, da bo uspeh prišel čez noč. Zelo verjetno bo preteklo še veliko vode, preden bomo dohiteli države, v katerih je prostovoljstvo v kulturi razvito že desetletja. Vsa naša prizadevanja na tem področju se morajo namreč pokazati predvsem v dojemanju prostovoljstva na področju kulture v celotni skupnosti – prednosti prostovoljstva morajo spoznati in ponotranjiti vsi: od državnih uradnikov, delavcev v kulturi, kot širši javnosti, od koder bomo črpali nove prostovoljce. Pred nami je pravzaprav razmeroma težavna naloga – razviti kulturo prostovoljstva v kulturi.

PROSTOVOLJCI V MUZEJIH RADOVLJIŠKE OBČINE

Muzeji radovljiške občine združujejo pet enot: Čebelarski in Mestni muzej ter Galerijo Šivčeva hiša v Radovljici, Kovaški muzej z vigenjcem Vice v Kropi in Muzej talcev v Begunjah. Naše prireditve in razstave vsako leto obišče skoraj 40.000 obiskovalcev, to pa je precej visoko število za deset zaposlenih na petih lokacijah. Vsega dela z obiskovalci ne zmoremo sami, zato si pomagamo s honorarnimi sodelavci in študenti. To pa ni poceni, hkrati pa to pomeni določeno negotovost v zvezi s trajanjem njihove zaposlitve pri nas in precej pogosta uvajanja novih sodelavcev. Zato smo vedno pripravljene na nove in boljše rešitve tega problema.

ZAČETKI

Leta 2007 smo prejeli elektronsko pošto z vabilom na predstavitev dela prostovoljcev (kulturnih mediatorjev) v muzejih. Dogodka se zaradi drugih obveznosti nisem mogla udeležiti, ker pa se nama je z direktorico Vereno Štekar Vidic zamisel o prostovoljnem delu v muzejih zdela zanimiva predvsem kot način reševanja pomanjkanja zaposlenih v naših muzejih v določenih mesecih, sem se obrnila na vodjo projekta pri Univerzi za tretje življenjsko obdobje Rajko Bračun Sova. Bila mi je pripravljena pomagati in tako je bil začetek precej lažji.

IZOBRAŽEVANJE ZA DELO S PROSTOVOLJCI

Na začetku sem si pri pripravi na delo s prostovoljci pomagala predvsem z nasveti Rajke Bračun Sova. V pomoč mi je bil tudi njen prispevek v Zborniku, izdanem ob zborovanju Slovenskega muzejskega društva v Slovenj Gradcu¹. Nekaj osnovnih informacij sem si poiskala tudi na internetu². Maja 2008 sem se v Narodnem muzeju udeležila predavanja Xserxesa Mazde, vodje oddelka za muzejsko izobraževanje v Britanskem muzeju (British museum), ki je predstavil delo s prostovoljci v svojem muzeju. Septembra istega leta sem se udeležila okrogle mize z naslovom Kultura – dejavnik socialne integracije starejših, ki je potekala v okviru Festivala za tretje življenjsko obdobje. Marca 2009 pa sem se udeležila delavnice Delo s prostovoljci v muzejih, učinkovito prenašanje znanja in koordinacija dela, ki jo je v okviru projekta Voch organizirala naša kolegica Janja Rebolj v Mestnem muzeju Ljubljana.

KAKO NAJTI PROSTOVOLJCE?

Pri iskanju prostovoljcev je veliko pomagala Rajka Bračun Sova, ki je navezala stik z Andrejo Rakovec, vodjo programa umetnostne zgodovine pri Univerzi za tretje življenjsko obdobje na Ljudski univerzi v Radovljici. Dogovorili sva se, da predstavim program dela

¹ Rajka Bračun, Učenje in izobraževanje za dejavno državljanstvo: Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Slovenj Gradec, 4.-6. oktober 2007*, (ur. Darko Knez, Slovensko muzejsko društvo), Ljubljana 2007, str. 22-26.

² www.prostovoljstvo.org.

prostovoljcev v Muzejih radovljiške občine v okviru ene od rednih ur pouka umetnostne zgodovine. Tako sem pridobila nekaj kandidatk, glas o prostovoljnem delu v muzejih pa se je razširil tudi med njihovimi družinskimi člani in prijatelji. Eno kandidatko sem pridobila med vodenjem Društva upokojencev iz Radovljice po starem mestnem jedru. Kandidate sem poskušala pridobiti tudi s pomočjo sorodnikov in znancev po metodi "Poznaš koga, ki bi ...", vendar se je ta način izkazal za najmanj uspešnega. Smo pa na ta način za kratek čas pritegnili šolsko sestro, ki je želela navezati boljši stik z okolico. Tako smo tudi navezali trajnejše stike z bolj zaprto skupino prebivalcev v starem mestnem jedru, kjer tudi domuje uprava muzejev.

KDO SO PROSTOVOLJCI V MUZEJIH RADOVLJIŠKE OBČINE?

Naše prostovoljke in prostovoljec so vsi upokojenci. Imajo izobrazbo različnih stopenj; ko so bili zaposleni, so opravljali različna dela. Nobeden izmed njih pa ni bil v muzejskem poklicu. Tudi sedaj, ko so upokojeni, imajo različne konjičke – od glasbe, organizacije trekingov, računalništva, digitalne fotografije, jadriranja ... Vsem pa je skupno, da pogosto obiskujejo različne kulturne prireditve doma in v tujini, zato me ne preseneča več, da so z razstavami pogosto bolj seznanjeni kot mi, muzealci. Hkrati so tudi redni obiskovalci naših dogodkov, tudi če na njih nimajo zadolžitev.

IZOBRAŽEVANJE PROSTOVOLJCEV

V februarju 2008 smo začeli izobraževanje prostovoljcev za delo v naših muzejih. Kot uvod v izobraževanje nas je v Šivčevi hiši obiskala Rajka Bračun Sova z dvema prostovoljcem iz Narodnega muzeja. Predstavili so delo prostovoljcev v muzejih, še posebej delo prostovoljcev v Narodnem muzeju. Naši bodoči prostovoljci so v nadaljevanju izobraževanja spoznali vse naše enote: Čebelarski muzej, Mestni muzej in Galerijo Šivčeva hiša v Radovljici, Kovaški muzej v Kropi in Muzej talcev v Begunjah. Posebej zanje smo pripravili tudi delavnico Čebelarskega muzeja, na kateri so izdelovali izdelke iz čebeljega voska. Ob ogledu Kovaškega muzeja pa smo jih povabili še v vigenjč Vice; tam so si ogledali, kako so v Kropi nekdanj kovali žebelje. Sledilo je izobraževanje v knjižnici Čebelarskega in Mestnega muzeja. Kustosinji obeh muzejev Ida Gnilšak in mag. Tita Porenta sta pripravili izbor literature, ki so jo bodoči prostovoljci prebrali in se tako pripravljali na delo v muzejih. Po koncu izobraževanja smo pričeli z uvajanjem v delo.

DELO PROSTOVOLJCEV

Prostovoljci so najprej spremljali kustosinji Čebelarskega in Mestnega muzeja ter vodnike pri delu s skupinami. Njihova naloga je bila spremljanje obiskovalcev, predvsem pa so skrbeli za primeren odnos obiskovalcev do muzejskih predmetov in tudi do drugih obiskovalcev. Hkrati so spremljali potek dela v recepciji obeh muzejev in tam po potrebi usmerjali in svetovali obiskovalcem. Kmalu so prostovoljke postale neprecenljiva pomoč na otvoritvah razstav. Postale so asistentke na delavnicah in danes si delavnic brez njihove pomoči niti predstavljati ne morem več. Na delavnicah, na katerih udeleženci delajo izdelke iz čebeljega voska, lahko skupino že povsem samostojno uvedejo v delo, pomagajo ulivati svečke v modele, manjšim otrokom pomagajo pri rezanju z nožki in hkrati skrbijo za varnost obiskovalcev v Šivčevi hiši, kajti prostor za delavnice je na podstrešju hiše, do tja pa vodijo precej strme stopnice. Prostovoljke pomagajo tudi pri pripravi hemeroteke za Mestni in Čebelarski muzej ter Galerijo Šivčeva hiša, v Čebelarskem muzeju so pomagale pri urejanju diateke. Ker je konjiček ene naših prostovoljk tudi digitalna fotografija, gospa pogosto poskrbi za dokumentiranje naših prireditev in delavnic. Gospa je tudi avtorica fotografij, ki so objavljene v mojem prispevku. Enkrat

Sl. 1 (Foto: Vida Markovc)

Sl. 2 (Foto: Vida Markovc)

na mesec, po navadi je to zadnji ponedeljek v mesecu, kot koordinatorica prostovoljcev skličem sestaneke, na njem pa pripravimo okvirni razpored dela v prihajajočem mesecu. Hkrati od prostovoljcev dobim podatke, kdaj so na voljo tudi zunaj tega razporeda, ker se moramo prilagoditi tudi skupinam, ki svoj prihod v muzeje in na delavnice napovedo tik pred prihodom. V tem primeru prostovoljce pokličem in če le morejo, vedno priskočijo na pomoč.

Na sestankih ob koncu meseca prostovoljci oddajo dnevnik svojega dela, ki vsebuje podatke o opravljenem delu in številu ur, ki so jih opravili v muzejih.

“NAGRAJEVANJE” PROSTOVOLJCEV

Prostovoljci za svoje delo niso plačani. Muzeji radovljiške občine jim povrnejo stroške za prevoz, ker pa se le ena prostovoljka vozi v Radovljico, so ti stroški majhni. Se pa zavedamo, da se za delo prostovoljcem moramo na določen način oddolžiti. In ker smo kmalu opazili, da je verjetno najpomembnejši motiv za prostovoljno delo v naši muzejih druženje ob kulturi, smo se odločili, da jih enkrat na leto povabimo na strokovno ekskurzijo, ki jo pripravi eden od kustodiatov pri Muzejih radovljiške občine. Lani smo tako obiskali grad družine Thurn-Valsassina, na njem pa smo si ogledali zbirko portretov družinskih prednikov v Pliberku na avstrijskem Koroškem. Ustavili smo se tudi pri naših muzejskih kolegih na Ravnah na Koroškem. Druženje enkrat na leto je seveda za negovanje pristnih odnosov premalo. Zato se enkrat na mesec, če nam le dopušča čas, po sestanku odpravimo na kavo v bližnjo kavarno, saj se o dogajanju v preteklem mesecu lahko pogovorimo veliko bolj neformalno in lahko tako nekaj minut namenimo tudi druženju in spoznavanju. In ker so prostovoljci večinoma Radovljičani, sem lahko hitro spoznala, da bodo s svojimi spomini, ki jih obujajo ob kavici, lahko tudi pomagali Mestnemu muzeju. Le še zapisovati jih moramo začeti. A to je že naslednji projekt.

DOSEDANJE IZKUŠNJE S PROSTOVOLJCI

Ker je za nami že dobro leto dela s prostovoljci, lahko že napišem nekaj spoznanj in izkušenj, ki sem jih pridobila pri delu z njimi. Pa tudi kakšen nasvet lahko dam tistim, ki se za delo s prostovoljci v muzejih šele odločajo.

Eno prvih spoznanj pri delu s prostovoljci je bilo, da so naši prostovoljci precej aktivni upokojniki, ki imajo poleg dela v našem muzeju še veliko drugih obveznosti in aktivnosti; mednje sodijo varovanje vnukov, izleti in potovanja, jadranje, trekingi, spremstvo otrok na taborih in tudi prostovoljno delo v radovljiškem domu za ostarele. Tako sem lahko kar hitro pozabila na zamisel o vključevanju osamljenih starejših ljudi v naš kolektiv, kajti kljub nagovarjanju kar nekaj znancev, ki se imajo za osamljene, mi teh ljudi ni uspelo prepričati. Prav tako mi ni uspelo pridobiti mlajše populacije. Študentje veliko časa preživijo v Ljubljani, ker tam najdejo delo prek študentskih servisov in zato nimajo potrebe po prostovoljnem delu v domačem kraju. Nekaj časa smo med prostovoljci imeli tudi brezposelno osebo, a je zdaj zaposlena; stik pa smo z njo ohranili. Glede na vse večjo gospodarsko krizo verjetno lahko pričakujem, da bomo sčasoma pridobili še več brezposelnih, ki jih bo zanimalo delo pri nas.

Poleg tega sem kmalu spoznala, da prostovoljci ne bodo rešili našega problema, pomanjkanja kadra, kajti prostovoljcem je potrebno posvetiti veliko časa in pozornosti. Po enem letu se je vložen trud in čas začel vračati, kajti gospe lahko same izvedejo delavnico z naslovom Izdelki iz čebeljega voska in tudi ne potrebujemo več priprav za izvedbo delavnic “Živimo Linhartovo mesto”, kajti gospe so to delo opravljale že večkrat. Ker so prostovoljci večinoma starejši, se pogosto dogaja, da zbolijo. Zato njihovo delo vedno pripravim tako, da delo tudi, če je kdo odsoten, lahko nemoteno poteka. In tudi dejstvo, da kateri – to se zgodi sicer zelo redko, pa vendar – preprosto pozabi, kdaj je

Sl. 3 (Foto: Vida Markovc)

razporejen na delo, me ne preseneti več, kajti tudi to je težava, ki jo prinesejo leta in ne malomarnost.

Člani našega kolektiva so prostovoljce dobro sprejeli. V začetku je bilo sicer kar nekaj nezaupanja, dvomov in pomislekov, vendar smo jih sčasoma presegli, predvsem s tem, da so naloge prostovoljcev točno določene. Delo s prostovoljci je že tako utečeno, da kustosi in vodniki sami izrazijo potrebo po dodatni pomoči prostovoljcev.

ZAKLJUČEK

Ker v okviru Muzejev radovljiške občine zdaj aktivno deluje šest prostovoljcev, novih za zdaj ne iščemo. Če pa bi kakšen poiskal nas, ga ne bomo zavrnil. Zavedamo se namreč, da vsak prostovoljec, ki dela v naših muzejih in nas lahko dobro spozna, ponese dober glas o nas med lokalno prebivalstvo in širše. V naše muzeje pripeljejo svoje družine, prijatelje, znance, poskrbeli pa so tudi že, da so naše muzeje obiskale organizirane skupine.

V Muzejih radovljiške občine si našega dela, predvsem dela z obiskovalci, brez pomoči prostovoljcev niti predstavljati ne moremo več. Večinoma smo z njihovim delom zelo zadovoljni, če pa se pojavijo težave, jih poskušamo sproti odpravljati, najpozneje pa na rednih mesečnih sestankih s prostovoljci; teh se lahko po potrebi udeležijo tudi redno zaposleni v naših muzejih.

Močno pa pogrešamo zakon o prostovoljstvu, ker opažamo, da je na tem področju kar nekaj nejasnosti in da jih ureja vsak nekoliko drugače, a bi jih zakon lahko poenotil. In ker se leto 2011, ki bo evropsko leto prostovoljstva, bliža, upam, da bo pritisk prostovoljcev in nas, ki z njimi sodelujemo, pripomogel k njegovemu čimprejšnjemu sprejetju.

PROSTOVOLJNI KULTURNI MEDIATORJI V LOŠKEM MUZEJU ŠKOFJA LOKA

Povzetek

Loški muzej v Škofji Loki in Univerza za tretje življenjsko obdobje pri Društvu upokojencev Škofja Loka sta ob koncu leta 2007 začela tesno sodelovanje. Omogočeno nam je bilo obojestransko učenje. Slušatelji prostovoljci so se izobraževali pod vodstvom strokovnih delavcev muzeja in se s pridobljenim znanjem ter bogatimi življenjskimi izkušnjami lotili dela v muzeju. V muzeju smo jim zaupali, jih sprejeli medse in vključili v delovanje in poslanstvo muzeja. Kulturni mediatorji, skupina enajstih prostovoljcev, se zavedajo odgovornosti, ki so jo sprejeli. Sebi in drugim so dokazali, da so še lahko družbeno koristni. Sodelovanje je vsem sodelujočim v zadovoljstvo.

V prispevku želiva predstaviti kulturne mediatorje v Loškem muzeju in pokazati, kako v našem muzeju poteka sodelovanje s prostovoljci. Prostovoljci, zbrani v okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki deluje v okviru Društva upokojencev Škofja Loka, ob pomoči izobraževalnega programa *Mediatorji v kulturi* v našem muzeju pridobivajo nova znanja in jih potem v okviru muzejske dejavnosti »vračajo« lokalni skupnosti.

Izobraževalni program prostovoljstva *Mediatorji v kulturi*¹ – avtorica je umetnostna zgodovinarica in muzealka Rajka Bračun, izvajajo pa ga še nekateri slovenski muzeji – je bil v Loškem muzeju zasnovan ob koncu leta 2007. Pobudo za tovrstno sodelovanje so dali prizadevni člani Društva upokojencev Škofja Loka, organizirani v okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje. Pripravljeni so bili svoj prosti čas nameniti za skupno dobro, predvsem pa muzeju, in so se bili pripravljene za to tudi izobraževati. Pri zasnovi programa so sodelovali: Borjana Koželj (vodja Univerze za tretje življenjsko obdobje pri Društvu upokojencev Škofja Loka), Rajka Bračun (Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje), Jana Mlakar (direktorica Loškega muzeja Škofja Loka) in kustosi muzeja: Franc Podnar, Mojca Šifrer Bulovec, Jože Štukl, Barbara Sterle Vurnik, Boštjan Soklič in Mira Kalan, tudi mentorica prostovoljcev. Določen je bil namen programa: v Loškem muzeju omogočiti opravljane prostovoljnega dela mediatorja ali mediatorke v kulturi slušateljem Univerze za tretje življenjsko obdobje in jih izobraževati na področjih v muzeju zastopanih ved. Potem sta Univerza (zanjo Borjana Koželj) in Loški muzej (zanj Jana Mlakar) podpisala dogovor o usposabljanju in prostovoljnem delovanju mediatorjev v kulturi.

Prvo srečanje s prostovoljci smo pripravili kot seminar za prostovoljce in zaposlene v Loškem muzeju. Namenili smo ga medsebojnemu spoznavanju in seznanjanju z novimi področji delovanja. Še prej nam je Rajka Bračun na uvodnem sestanku (21. decembra 2007) predstavila novi program prostovoljstva. V decembrski številki glasila Društva upokojencev Škofja Loka *Mi o sebi* je bil objavljen razpis, ki je člane društva vabil k sodelovanju. Obveščanje je teklo na njihovih rednih tedenskih srečanjih *Čaj ob petih* in v tedenski oddaji na Radiu Sora, namenjeni upokojencem. Na seminarju 12. februarja 2008, ki smo ga organizirali skupaj s Slovensko filantropijo in Slovensko univerzo za

¹ Rajka Bračun, *Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije*, Ljubljana 2007.

tretje življenjsko obdobje oz. Društvom za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje v prostorih Loškega muzeja, smo spoznali vlogo prostovoljstva in delo kulturnih mediatorjev v Narodnem muzeju Slovenije ter Arhitekturnem muzeju Ljubljana. Domači muzealci pa smo bodočim kulturnim mediatorjem predstavili poslanstvo našega muzeja, vsebino posameznih muzejskih zbirk in razstav, pa tudi vsebino muzejske strokovne knjižnice. Vsi udeleženci seminarja smo prejeli etični kodeks organiziranega prostovoljstva.

Sledilo je postopno in poglobljeno seznanjanje prostovoljcev z muzejem. Kustosi smo jim podrobno predstavili muzejske zbirke in razstave, posredovali gradivo – muzejske razstavne kataloge in sezname strokovne literature. Mediatorji pa so se lotili poglobljenega študija. Muzej in Muzejsko društvo Škofja Loka sta jim tako za njihovo knjižnico, ki deluje pri Društvu upokojencev Škofja Loka, podarila vse številke *Loških razgledov* in preostale strokovne publikacije iz zaloge. Muzej je nato z vsakim od prostovoljcev sklenil še dogovor o opravljanju prostovoljnega dela mediatorja ali mediatorke v kulturi. V dogovoru je med drugim določeno, da mediatorji sodelujejo z muzejem najmanj eno leto in so za svoje delo tudi simbolično nagradjeni. Tako se je muzejskim delavcem v Loškem muzeju pridružilo enajst prostovoljcev, in ti prinašajo v muzej novo razsežnost. Med nami so se stkale trdne vezi. Ko smo v muzeju organizirali strokovno ekskurzijo na Dunaj, smo jih povabili, da se nam pridružijo na ogledu dveh tamkajšnjih razstav, o Tutankamonu in Van Goghu.

Kulturni mediatorji se v muzeju nenehno učijo, da lahko svoje znanje posredujejo obiskovalcem. To novo znanje, obogateno z življenjskimi izkušnjami, zdaj v okviru muzejske dejavnosti vračajo lokalni skupnosti. Njihova sposobnost za vpljudno komuniciranje in pripravljenost za posredovanje informacije obiskovalcem se izraža v njihovem praktičnem delu. To obsega nadziranje muzejskih zbirk in razstav, usmerjanje obiskovalcev in na njihovo željo tudi razlago o določeni muzejski temi. Tako so v aprilu 2008 stekla prva dežuranja kulturnih mediatorjev na muzejski razstavi *Loška krajina, v podobah zapisana*, potem so prevzeli skrb za obnovljeno Škoparjevo hišo, muzej na prostem na grajskem vrtu, zdaj pa skrbijo za razstavo *Poslikane skrinje na Loškem*, ki smo jo pripravili ob 70-letnici muzeja. S svojim spoštljivim odnosom do vsebine muzejskih razstav, do obiskovalcev in muzeja po svojih najboljših močeh pripomorejo k uresničevanju poslanstva muzeja.

Dokaz, da smo kulturni mediatorji in Loški muzej na pravi poti, je letošnje republiško priznanje Andragoškega centra Slovenije. Prizadevni kulturni mediatorji našega muzeja so dobitniki priznanja ACS za leto 2008 za izjemne učne in strokovne dosežke pri učenju odraslih. Skupaj z njimi smo se na slovesni podelitvi priznanj v Centru biotehnike in turizma Grm v Novem mestu 8. maja 2009 veselili tudi muzejski delavci.

PROSTOVOLJSTVO V MESTNEM MUZEJU LJUBLJANA

ZAČETKI – PROJEKT MATRA

Mestni muzej Ljubljana se z izzivom prostovoljstva bolj dejavno srečuje že od leta 1996, ko je muzej veliko prispeval k uresničitvi projekta Matra¹, pri katerem smo se slovenski muzejski strokovnjaki prvič bolj od blizu in organizirano srečali s prostovoljci v muzejih. Splošno mnenje udeležencev ekskurzije na Nizozemsko leta 2001, kjer smo imeli priložnost spoznati delo prostovoljcev v nizozemskih muzejih, je bilo, da je družbena klima v Sloveniji povsem drugačna in da podobni modeli pri nas ne bi zaživel. Ironija usode pa je hotela, da sem prvega prostovoljca dobila prav na poti z ekskurzije. Zgodba je prav anekdotična, saj se je vljudnostni klepet s sopotnikom na letu iz Amsterdama v Ljubljano končal s prostovoljnim sodelovanjem pri naši razstavi.

PRVI »URADNI« PROSTOVOLJCI

Prvi projekt, v katerega so bili tudi »uradno«² vključeni prostovoljci, je bil razstava **Silvestrovanje Ljubljančanov v 20. stoletju**³. Pri razstavi pa so sodelovali tudi člani takratnega študijskega krožka Mestni muzej Ljubljana in Ljubljančani, ki sem ga vodila skupaj z Univerzo za tretje življenjsko obdobje. A ker smo jim ponudili poseben program, njihovega sodelovanja takrat nismo šteli za prostovoljno delo, ampak za enega od programov za odrasle.

Izkušnje so se pokazale za pozitivne, a zaradi prenove matične stavbe muzeja in priprave nove stalne postavitve (to je terjalo ves čas vseh zaposlenih) prostovoljstva nismo mogli razvijati tako hitro, da bi to omogočilo večje spremembe v delu in pri rezultatih muzeja. Kljub osredotočenosti na prenovo in novo stalno postavitev so pilotski projekti s prostovoljci potekali vse od leta 2001 naprej.

EKSPERIMENTIRANJE

V Mestnem muzeju Ljubljana smo prostovoljstvo že od začetka videli v kontekstu večanja **dostopnosti muzeja** in naših odnosov z javnostmi. Obiskovalcem smo s poskusnimi projekti omogočali prostovoljno delo na različnih področjih muzejskega dela (dokumentacija, pripravlanje razstav, vodenje po razstavi, odnosi z javnostmi, promocija ...). Večino dela s prostovoljci sem zaradi prenove načrtovala in vodila sama. Posebno vzpodbudo mi je predstavljala letna konferenca Icomovega komiteja za marketing in odnose z javnostmi leta 2003 v Mehiki⁴, ki se je z eno od tem lotevala tudi prostovoljstva

¹ Projekta Nizozemske zveze muzejev, Skupnosti muzejev Slovenije in Slovenskega muzejskega društva, ki je v slovenske muzeje prinesel znanje s področja muzejskega menedžmenta.

² Tudi prej je bilo v muzejskem svetu v Sloveniji opravljenega veliko neplačanega dela, vendar ga ne muzealci in ne javnost niso dojemali v kontekstu prostovoljnega dela.

³ To so bili: oblikovalec in kostumograf Iztok Šostarec, scenografka in oblikovalka Urša Loboda in absolventka zgodovine Taja Gubenšek. Razstava je bila odprta v Kulturno-informacijskem centru Mestnega muzeja Ljubljana, decembra 2001.

⁴ Mexico City, november 2003.

v muzejih. Različni primeri dobrih praks so bili zame močna vzpodbuda za eksperimentiranje doma. V tem obdobju sem svoje delo posvečala tudi izobraževanju muzejskih strokovnih delavcev s področja muzejskega menedžmenta in mehkih veščin. Prepletanje znanj in izkušenj izobraževalke odraslih in strokovne delavke v muzeju z izkušnjami s področja kustodiatskega dela, odnosov z javnostmi in marketinga je bila zmagovita kombinacija tudi za pilotske projekte na področju prostovoljnega dela.

MUZEJ OD BLIZU

Novo vzpodbudo mi je dal projekt Center vseživljenjskega učenja INTI, v katerega se je Mestni muzej Ljubljana vključil s študijsko skupino **Muzej od blizu**. Študentom bazičnih muzejskih ved (kasneje pa tudi širše) smo ponudili spoznavanje zakulisja dela v Mestnem muzeju Ljubljana. Enkrat na teden so se na srečanjih v muzeju seznanjali s procesom dela v muzeju, zlasti s spretnostmi, potrebnimi za komunikacijo. Zamislili smo si enoletni program, ob koncu prvega leta pa so študenti izrazili željo, da bi se oboroženi s teoretičnim znanjem spopadli še s kakšni konkretnim muzejskim projektom. Prva skupina se je tako lotila obdelave zapuščine ljubljanskega zdravnika dr. Suherja in pripravila razstavo Hiše izginjajo sledovi navdihujejo⁵.

PREDLOG PROJEKTA SKUPNOSTI MUZEJEV SLOVENIJE

Izkušnje s prostovoljci so pokazale, da je potrebnih precej znanja in naporov, velik izziv zame pa so predstavljale tudi formalnopravne zadeve. In ker se mi je zdelo, da se s podobnimi izzivi srečujejo vsi, ki bi radi pritegnili prostovoljce v svoje muzeje, sem Skupnosti muzejev Slovenije leta 2006 predlagala projekt, ki bi zbral dosedanje izkušnje in razvil usposabljanje za muzealce, da ne bi vsak zase vedno znova odkrivali toplo vodo.

MUZEJI POVEZUJEMO

Svoje izkušnje s prostovoljci v muzeju sem leta 2007 strnila v projekt **Muzeji povezujemo**. Projekt je nastal kot nadgraditev nove stalne postavitve Obrazi Ljubljane. Namen projekta je beleženje zgodb različnih skupnosti, ki živijo v Ljubljani, dokumentacija predmetov, ki so povezani z njihovimi življenji, ter širjenje znanja o preventivni konservaciji in ohranjanju predmetov in situ in priprava predstavitve skupnosti v (prenovljenem) muzeju (ki na ta način dosega novo publiko).

Za prvo izbiro se je muzej odločil za predstavitev verskih skupnosti⁶. Vsem registriranim skupnostim smo poslali vabilo k sodelovanju. Muzej je ponudil strokovno pomoč in prostor, skupnosti pa naj bi pripravile (in financirale) razstavo in spremljevalne prireditve. Muzej je predlagal strukturo predstavitve⁷ in (vsaj) dve prireditvi: okroglo mizo o izzivih življenja pripadnikov skupnosti v Ljubljani in kuharsko delavnico, na kateri bi predstavili za skupnost pomembne jedi in dodali gustatorno in olfaktorno komponento predstavitve, preostalo pa so lahko skupnosti dodale po lastni izbiri. Projekt smo v muzeju povezali s prostovoljnim delom študentov, nekdanjih članov študijske skupine Muzej od blizu, ki so izrazili željo, da bi svoje znanje in izkušnje z delom v muzeju preizkusili s konkretnim muzejskim projektom. Muzeji povezujemo se je izkazal kot idealen projekt, saj so prostovoljci lahko sodelovali v celotnem procesu - od priprave projekta in dokumentacije

⁵ Mestni muzej Ljubljana, 3. 12. 2007 do 15. 1. 2008.

⁶ Zaradi precej preprostega razloga, adrema vseh registriranih verskih skupnosti je bila preprosto dosegljiva na spletni strani Urada za verske skupnosti.

⁷ Osnova verovanja, vsakdan pripadnika skupnosti, praznično leto, prispevek skupnosti k pestrosti življenja v Ljubljani.

do snovanja razstave, priprav in izvedbe promocije in priprave pedagoških programov. Študentje so bili ves čas razstave dejavno navzoči in so obiskovalcem posredovali svoje pridobljeno znanje o skupnosti. Obiskovalcem se je to zdela še posebna dodana vrednost. V okviru projekta smo do sedaj predstavili pet verskih skupnosti: judovsko, baha'isko, adventistično, muslimansko in budistično. Predstavitve so imele zelo dober odziv med obiskovalci, tudi število teh je bilo več kot zadovoljivo (pri večjih skupnostih tudi blizu 2000 obiskovalcev v 3 tednih). Še posebej smo bili veseli novih obiskovalcev, pripadnikov skupnosti, ki praviloma do takrat niso prihajali v muzej. Mladi prostovoljci so opravili samo na razstavi in prireditvah povprečno po 250 ur in vsaj še dvakrat toliko pri pripravah in promociji. Skupno so opravili prek 3000 prostovoljnih ur. Če vzamemo za vrednost njihove ure najnižjo tarifo, ki jo v muzeju plačujemo študentom, je vrednost opravljenega dela več kot 11.100 EUR. Vrednost njihovega prispevka pri promociji pa je neprecenljiva.⁸ Tako prostovoljci študenti kot člani posameznih skupnosti so izrazili veliko mero zadovoljstva s sodelovanjem. Prednosti tovrstne dostopnosti so jasno prepoznavne tudi za muzej tako na strokovnem področju (dokumentacija) kot na področju prepoznavnosti muzeja in doseganja novih ciljnih skupin obiskovalcev. Izkušnje prvih petih predstavitev so dragocena popotnica tako za organizacijo prostovoljnega dela v muzeju kot za model sodelovanja z različnimi skupnostmi v mestu. Da spoznavanja drugačnosti, ki kljub nekaterim izjemam širi strpnost in večja sožitje, sploh ne omenjamo. Skratka sinergijski projekt, ki je osmišljen iz res veliko različnih zornih kotov in temelji na vseh vrednotah prostovoljnega dela, dejavnega državljanstva ter vseživljenjskega učenja ustvarjalcev in obiskovalcev.

VOCH

Projekt Prostovoljci za kulturno dediščino tudi za naš muzej pomeni novo fazo, saj smo na izobraževanje v okviru projekta poslali novo sodelavko, ki je prevzela koordinacijo prostovoljnega dela v muzeju. Tesneje smo se povezali s slovensko filantropijo in na letošnjem izobraževanju zunanjih sodelavcev, smo imeli prve prostovoljke, ki so se nam oglasile ob Festivalu mladih prostovoljcev maja letos.

Promocija projekta Voch pa nam je prinesla tudi prvega prostovoljca študenta iz sosednje Avstrije, ki je lani avgust in september preživel v komunikacijski službi muzeja in nam je bil kot magistrski študent muzeologije v dragoceno pomoč s svojimi povratnimi informacijami o naših razstavah in programih, hkrati pa nam je pomagal pri izvedbi evalvacije naše stalne razstave in prevodu promocijskih gradiv v nemščino in španščino.

KAKO NAPREJ

Za prihodnje leto načrtujemo večjo promocijsko akcijo za pridobivanje predvsem mladih prostovoljcev, saj skupino upokojencev pokrivamo s študijsko skupino Mestni muzej Ljubljana in Ljubljančani. Združitev Mestnega muzeja Ljubljana in Mestne galerije pa prinaša nove izzive tudi na področju prostovoljnega dela.

---

⁸ Ena od skupin si je, na primer, določila število obiskovalcev, ki ga mora vsak pripeljati v muzej prek svoje socialne mreže.

PROSTOVOLJSTVO – VIZIJA ALI RESNIČNOST

Prostovoljstvo obstaja v slovenskem prostoru že veliko let. Kaže se v gasilskih društvih, Rdečem križu, Karitasu, društvih prijateljev mladine, planinskih društvih, društvih upokojencev ter drugih kulturnih, športnih in humanitarnih društvih. Posebnega zakona, ki bi urejal prostovoljno delo v Sloveniji, pa žal še vedno nimamo. Znotraj posameznih zakonov (zakon o socialnem varstvu, zakon o gasilstvu, zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami, v šolstvu z oblikovanjem nacionalne mreže prostovoljnega dela šolske mladine) je priznana vključenost prostovoljstva kot oblike dela.

Leta 2001 so v okviru mednarodnega leta prostovoljcev na 16. svetovni konferenci prostovoljcev v Amsterdamu na Nizozemskem v okviru mednarodne zveze za prostovoljno delo (IAVE - International Association for Volunteer Effort / http://www.iave.org/resources_udecl.cfm) posodobili in začrtali programe prostovoljstva in prostovoljnega dela s sprejetjem **Univerzalne deklaracije o prostovoljstvu**.

V deklaraciji je zapisano, da prostovoljstvo predstavlja temeljni kamen civilne družbe, saj oživlja najplemenitejša stremiljenja človeštva – prizadevanja za mir, svobodo, priložnost, varnost in pravičnost za vse ljudi.¹ Poudarjeno je, da bi vsi ljudje na svetu morali imeti pravico svobodno razdajati svoj čas, nadarjenost in energijo drugim posameznikom in skupnostim za delovanje posameznikov ali skupin, ne da bi za to pričakovali denarno poplačilo.²

Prostovoljstvo tako posameznikom omogoča vseživljenjsko učenje, krepi vrednote, premaguje razlike, ki nas ločujejo, ter spodbuja ustvarjalnost na novih delovnih področjih. Ob vsem tem pa se lahko vprašamo, v kolikšni meri je prostovoljstvo že razširjeno v muzejih po Sloveniji? V nekaterih slovenskih muzejih je zelo navzoče, predvsem pa je treba s tem v zvezi poudariti tesno povezanost z Univerzo za tretje življenjsko obdobje. Prav ta povezanost je tudi obrodila sadove. Leta 2006 sta Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in Narodni muzej Slovenije prišla do zasnove in v letu 2007 realizirala izobraževalni program Mediator v kulturi ali Zgodovina Slovencev za nas in druge.³ Ta program je članom Univerze za tretje življenjsko obdobje omogočil dejavno vključevanje v muzej, seznanjanje z muzejskim delom ter vplival na spremembe dela in poslanstvo muzejskih ustanov. V svojem članku v Publikaciji Univerze za tretje življenjsko obdobje je ga. Rajka Bračun poudarila pomembnost programa **kulturni mediator** s temi besedami: "Njihovo delo in poslanstvo se ne zaključijo med "štirimi stenami". Ker si človek pridobiva znanje in izkušnje ter širi svojo socialno mrežo (predvsem z leti), so kulturni mediatorji tudi pomembni ambasadorji – glasniki Narodnega muzeja Slovenije in slovenske kulture.⁴ Druga pomembna ciljna skupina prostovoljcev v muzejih so vsekakor mladi, ki v svoji mladosti izžarevajo željo po spoznavanju novega, možnosti za pridobivanje izkušenj za študij ali poklic, občutku koristnosti in osebne izpolnitve.

¹ E-dokumenti – www.prostovoljstvo.org.

² E-dokumenti – www.prostovoljstvo.org.

³ Rajka Bračun, *Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije*, Publikacija Univerze za tretje življenjsko obdobje, december 2007.

⁴ Rajka Bračun, *Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije*, Publikacija Univerze za tretje življenjsko obdobje, december 2007.

Ne glede na starostno strukturo je zelo pomembna odgovornost prostovoljcev ter organizacij in skupnosti v okviru katerih delajo, da:

- ustvarjajo okolja, v katerih prostovoljci s svojim delom dosegajo cilje,
- določajo merila za prispevek prostovoljcev, vključno s pogoji, na podlagi katerih je zavezanost organizacije in prostovoljca mogoče pretrgati, in razvijajo politiko vodenja prostovoljne dejavnosti,
- skrbijo za primerno zaščito,
- omogočajo prostovoljcem primerno usposabljanje, redno vrednotenje in priznavanje zaslug,
- zagotavljajo dostop do sodelovanja in možnost zanj vsakomur brez vsakršnih zadržkov.

Podlaga uspešno vpeljanemu in izvedenemu prostovoljnemu delu v ustanovah je skrbno pripravljen in dorečen program, ki mora že v začetku imeti jasno zastavljene cilje ter hkrati omogočiti dopolnitev.

Prve zasnove programa prostovoljnega dela smo v Muzeju novejše zgodovine Celje začeli izvajati že s preimenovanjem muzeja po letu 1991. Razdelili smo jih v tri skupine, in sicer glede na naravo dela in področje, ki ga pokrivajo:

- sodelavci pri izvajanju muzejskih programov (demonstratorji v Muzejski ulici obrti),
- sodelavci pri terenskem delu,
- dijaki in študenti, ki se udeležujejo muzejskih raziskovalnih delavnic.

Z leti je naše področje delovanja dobilo nove razsežnosti, postalo je bolj kompleksno. Začeli smo razmišljati o posodobitvi programa prostovoljnega dela. Ponuditi smo želeli zanimivo in razgibano delo, ki črpa vsebino iz aktualnega časa. Izdelali in začrtali smo večplasten program prostovoljnega dela z naslovom **CELJE – MESTO MOJIH SPOMINOV IN MOJEGA ŽIVLJENJA**. Program je namenjen tudi predstavnikom Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki jih delo v muzeju veseli. Omogočili jim bomo večjo vključenost v družbo in z njihovo pomočjo omogočili lokalni razvoj ustanove. Po drugi strani pa želimo z vključitvijo mladih približati vsebine našega muzeja mlajšim generacijam. Ljudem bomo ob prihodu predstavili muzej in delo v muzeju ter jih seznanili z možnostmi za opravljanje prostovoljnega dela; razdelili smo ga na dva segmenta:

- delo z obiskovalci,
- delo v zbirkah.

Po opravljenem pogovoru se bomo seznanili z njihovimi motivi in pričakovanji pri opravljanju prostovoljnega dela v muzeju.

Vsakemu posamezniku, ki se bo odločil za opravljane prostovoljnega dela v našem muzeju, bo omogočeno:

- našim obiskovalcem predstaviti spomine in približati življenje v Celju ob pomoči posameznih predmetov na razstavah in jim tako posredovati zgodbo;
- spoznavati posamezne predmete iz muzejskih zbirk, jih dopolnjevati in dokumentirati;
- sodelovati v posameznih razstavnih vsebinah in se vključevati vanje ter pomagati pri postavitvi razstave;
- oblikovati in ponuditi nove vsebine, ki bodo izboljševale kakovost obiska v muzeju;
- postati prijatelj muzeja.

Vsi muzeji tako v Sloveniji kot po svetu imajo načrtana poslanstva. Zadnji del poslanstva našega muzeja se glasi: "Z oživljanjem predmetov in njihovih zgodb muzej razjasnjuje preteklost, pomaga pri razumevanju sedanosti in soustvarjanju prihodnosti. Je prostor spoznavanja, učenja, druženja in razmišljanja." Izhodišča za vključitev poslanstva v prostovoljno delo so načrtana. Z uvajanjem in moderniziranjem posameznih pristopov pri opravljanju prostovoljnega dela pri različnih starostnih skupinah bomo lažje razjasnili preteklost, pomagali pri razumevanju sedanosti in skupaj gradili prihodnost.

Zelo moramo biti pozorni, da programi prostovoljnega dela v današnjem času ne ostanejo

le vizija, temveč postanejo resničnost. To lahko dosežemo le z razvojem timskega dela kustosov in prostovoljcev, kajti osebe, ki se danes odločajo za prostovoljstvo, so tiste, ki zahtevajo veliko znanja, pripravljenost za nenehno učenje in izpopolnjevanje. Vključevanje teh bo našemu delu dalo nove razsežnosti.

Janja Rebolj
Muzej in galerije mesta Ljubljane

VOCH – PROSTOVOLJCI ZA KULTURNO DEDIŠČINO

ZAČETKI PROJEKTA

Leta 2005 sem se udeležila Grundtvigovega izobraževanja o Kolbovih učnih stilih v muzejih v Amsterdamu. Sodelovanje s kolegi iz Italije in Anglije je pomenilo zasnovo sodelovanja, ki je privedlo do povabila k sodelovanju pri projektu Prostovoljci za kulturno dediščino. Ker sem malo predtem projekt s podobno vsebino predlagala Skupnosti muzejev Slovenije, sem sedaj predlagala, da ta postane partner v projektu, k sodelovanju pa smo povabili še naše kolege iz Štajerske (Avstrijske) zveze muzejev (MUSIS), s katerimi smo v tistem času začeli sodelovanje prek Slovenskega muzejskega društva. Na prvem sestanku v Bologni spomladi 2006 smo se dogovorili, da kooordinacijo projekta prevzame SMS; na razpis za Grundtvigov multilateralni projekt iz evropskega sklada Program vseživljenjskega učenja se je prijavilo osem partnerjev iz štirih evropskih držav. Z izkušenimi italijanskimi in angleškimi partnerji smo pripravili tako dobro projektno dokumentacijo, da je bil projekt sprejet. Časovni okvir projekta je od 1. novembra 2007 do 31. oktobra 2009.

Partnerji. Poleg Skupnosti muzejev Slovenije sodelujejo v projektu še naslednji partnerji: Istituto Beni Culturali della Regione Emilia-Romagna, Bologna, Italija, Museo del Tessuto di Prato, Italija, ECCOM, European Centre for Cultural Organisation and Management, Rim, Italija, Amitié, Bologna, Italija, MUSIS, Verein zur Unterstützung der Museen und Sammlungen in der Steiermark, Graz, Avstrija, Manchester Museum, Manchester, Velika Britanija, EMF European Museum Forum Trust, Bristol, Velika Britanija.

IZHODIŠČA PROJEKTA

Partnerji smo se lotili projekta zavedajoč se vse večjega pomena prostovoljcev za ohranitev kulturne dediščine in življenja kulturnih ustanov, kot so muzeji. Ta fenomen smo želeli raziskati na evropski ravni, identificirali smo različne tipe prostovoljnega dela in področja dejavnosti, na katerih prostovoljci delujejo, da bi združili dobre izkušnje in razvili usposabljanje, ki je usmerjeno tako v prostovoljce kot tudi v ljudi, ki so odgovorni za programe v zvezi s prostovoljstvom znotraj kulturnih organizacij.

Kulturna dediščina je v Evropski skupnosti strateško področje, saj podpira integracijo različnih evropskih komponent in prepoznavanje razlik in podobnosti, ki označujejo krajevne in narodne kulture in tradicije.

Ohranitev in valorizacija dediščine pa zahtevata več virov – tako finančnih kot tudi človeških – kot jih lahko zagotovi javni sektor.

V nekaterih evropskih državah so te vloge enakomerno razporejene med javni in zasebni sektor, velikokrat na podlagi prostovoljstva, da lahko prihodnjim generacijam zagotovijo predajo nepoškodovanih krajev, spomenikov, lokacij in predmetov s kulturno in zgodovinsko vrednostjo in – kjer je to mogoče – izboljšajo ter s tem omogočijo razumevanje skupne preteklosti in krepitev vezi med evropskimi državljani.

Projekt VOCH izhaja iz prepričanja, da morajo institucije, v katerih delajo prostovoljci,

skrbeti za zadostno usposabljanje ne le za pridobivanje veščin in znanja, ki so potrebni za izvajanje pogosto zelo specializiranih nalog, temveč da to tudi pripomore k osebni rasti posameznih prostovoljcev kot članov skupnosti ter evropskih državljanov.

NAČRTOVANE DEJAVNOSTI PROJEKTA IN REZULTATI

Projekt smo začel vsi partnerji z Raziskavo o prostovoljcih v sektorju kulturne dediščine na evropski ravni. Elektronska verzija raziskave »Prostovoljci v muzejih in kulturna dediščina: Evropski pregled« je že dostopna na spletni strani projekta www.amitie.it/voch.

Ves čas smo zbirali študijskih primere dobre prakse. Osrednji pozornost pa smo namenili razvoju izobraževanja za prostovoljce (Italijani in Avstrijci) in koordinatorje in vse tiste, ki bodo svoje znanje prenašali na prostovoljce (Slovenci). Ugotovitve smo tudi pripravili za objavo smernic za dobro prakso pri delu s prostovoljci v tiskani obliki. Rezultate projekta pa smo razširjali še v obliki konferenc in informativnih dnevov.

CILJI PROJEKTA

V projektu smo želeli združiti znanje in izkušnje ter v pestrosti evropskih praks ter ponuditi elemente, ki jih bodo lahko v vseh evropskih državah uporabili za oblikovanje modelov za obuditev, nov zagon ali dober začetek organiziranega prostovoljstva na področju kulturne dediščine. Ponuditi »priročnik« (zbrane primere dobrih praks), ki bo dobra začetna osnova za učinkovit razvoj prostovoljstva na področju kulturne dediščine. Pomemben del projekta je predstavljal razvoj izobraževanja za prostovoljce za delo v muzejih in strokovne delavce v muzejih za uspešen prenos znanja na prostovoljce in koordinacijo njihovega dela. Seveda pa smo s pritegnitvijo pozornosti tako splošne kot strokovne javnosti s širjenjem rezultatov projekta želeli ustvariti klimo, ki bo podpirala razvoj prostovoljstva na področju kulturne dediščine v vseh segmentih družbe in vseh starostnih skupinah ter omogočila medsebojno oplajanje in rast organizacij, ki skrbijo za kulturno dediščino in prostovoljce.

SLOVENSKI DEL PROJEKTA

V prvi fazi projekta smo vse slovenske muzeje povabili k sodelovanju in vsem smo poslali anketo, ki smo jo v projektu uporabil za vse evropske države.

Do 9. maja 2008 smo navezali stik z 59 članicami SMS.

42 muzejev se je odločilo, da želijo sodelovati pri projektu. 9 muzejev je povedalo, da že ima izkušnje s prostovoljci. 11 muzejev se ni odzvalo na povabilo k sodelovanju, dva pa se zaradi časovne stiske nista odločila za sodelovanje pri projektu, vendar sta želela spremljati razvijanje projekta.

Za sodelovanje pri projektu so se določili: Arhitekturni muzej Ljubljana, Narodni muzej, Slovenski etnografski muzej, Tehniški muzej Slovenije, Prirodoslovni muzej Slovenije, Muzej novejšje zgodovine, Slovenski šolski muzej, Moderna galerija, Narodna galerija, Dolenjski muzej Novo mesto, Goriški muzej, Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec, Mestni muzej Ljubljana, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Pokrajinski muzej Maribor, Galerija Božidar Jakac, Mestna galerija Ljubljana, Obalne Galerije Piran, Umetnostna galerija Maribor, Belokranjski muzej, Koroški muzej Ravne, Kulturni center Ivana Napotnika, Kulturni center Kamnik, Muzeji radovljiške občine, Zasavski muzej Trbovlje, Mestni muzej Idrija – Muzej za Idrijsko in Cerkljansko, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Muzej novejšje zgodovine Celje, Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, Mednarodni grafični likovni center, Slovenski verski muzej, Gornjesavski

muzej Jesenice, Kobariški muzej, Muzej Železniki, Muzej premogovništva Velenje, Železniški muzej, Galerija sodobne umetnosti Celje, Zavod za kulturo, turizem in razvoj Rogatec, Gorenjski muzej Kranj in Tržiški muzej.

Izkušnje s prostovoljci so imeli: Narodni muzej, Loški muzej, Moderna galerija, Goriški muzej, Pokrajinski muzej Celje, Zasavski muzej Trbovlje, Galerija Božidar Jakac, Zavod za kulturo in izobraževanje Ljutomer, Miklova hiša in Mestni muzej Ljubljana.

PROMOCIJSKE DEJAVNOSTI

O projektu smo obvestili medije in predstavili projekt različnim strokovnim javnostim. Ker je povprečna starost zaposlenih v slovenskih muzejih precej več kot 40 let in ker imamo hkrati že projekt, ki se usmerja na starejšo populacijo, smo se odločili da se usmerimo tudi na mlade. Jeseni 2008 smo projekt predstavili na **Študentski areni** in izvedli anketo, da bi ugotovili, ali in koliko so študentje pripravljeni sodelovati kot prostovoljci v muzejih. Odziv je bil presenetljivo dober in to je dalo Skupnosti muzejev zagon, da se je udeležila tudi **Festivala prostovoljstva mladih** ter predstavila slovenske muzeje kot novo opcijo za prostovoljno delo.

VRHUNEC PROJEKTA: IZOBRAŽEVANJE ZA STROKOVNE DELAVCE V MUZEJIH

SMS se je odločila, da se osredotoči na izobraževanje strokovnih delavcev za uspešen prenos znanja na prostovoljce in koordinacijo njihovega dela.

Ko smo načrtovali usposabljanje slovenskih muzejskih strokovnih delavcev za delo s prostovoljci, smo imeli pred očmi predvsem ta izhodišča:

- pestrost in zahtevnost posamezni del v muzejih, ki pa jih lahko omilimo tako, da posamezne faze dela razdelimo na preprostejše in manj zahtevne (če omenimo kot primer restavriranje – ni potrebno, da bi prostovoljec obvladal celoten spekter restavratorskih postopkov, usposobimo ga lahko le za enega ali dva postopka, ki ustrezata njegovemu predznanju in sposobnostim);
- naši strokovni delavci so strokovnjaki na svojih področjih, potrebujejo pa znanja s področja učinkovitega prenosa znanja in komunikacije s prostovoljci;
- slovenskim muzealcem bi močno olajšali delo s prostovoljci, če bi jim ponudili administrativno-menedžerske modele pridobivanja in vodenja prostovoljcev;
- dodatna vrednost bi bilo izobraževanje, ki bi ponudilo znanja in veščine, ki bi jih muzejski delavci s pridom uporabili tudi na drugih področjih svojega dela (in idealno tudi za svojo osebno rast).

Mestni muzej Ljubljana je v letih 2005–2007 sodeloval pri projektu Center vseživljenjskega učenja INTI¹, v katerega so bile vključene predvsem različne izobraževalne ustanove za odrasle. Sodelovanje je omogočalo izdatno dodatno izobraževanje za vse partnerje s področja vodenja, mehkih veščin in učinkovitega prenosa znanja, hkrati pa tudi izkušnjo različnih izobraževalnih institucij in metod izobraževanja. Vse to so bile bogate izkušnje, ko smo snovali izobraževanje za slovenske strokovne delavce za delo s prostovoljci. Na podlagi teh izkušenj smo izbrali partnerja, izobraževalno podjetje Glotta Nova, d.o.o., ki se je odlikovalo prav po bogatih programih za usposabljanje mentorjev, tutorjev, in izobraževalcev odraslih. Podjetje je imelo tudi reference pri evropskih projektih s tega področja, dodatna prednost partnerja pa je bila, da je lahko zagotovil učna gradiva tako v slovenskem kot v angleškem jeziku. Ker nismo želeli odkrivati tople vode, smo se za administrativno-koordinatorski del usposabljanja obrnili na Slovensko filantropijo, krovno organizacijo prostovoljnega dela na Slovenskem. Na ta način smo sestavili tim

---

1 Projekt so financirali tudi Ministrstvo za šolstvo R Slovenije in Evropski socialni sklad.

strokovnjakov (trenerka Glotte Nove, muzealka in trenerja Slovenske filantropije), in pripravili program 4-dnevnega usposabljanja za muzealce.

Teme programa smo preliminarno evalvirali s predstavniki muzejev, ki so želeli sodelovati pri projektu.

Usposabljanje smo izvedli v dveh blokih: trajalo je dvakrat po dva delovna dneva v marcu 2009; upoštevali smo aktivno metodo delavnice, saj smo želeli, da udeleženci čim več novih znanj pridobijo izkustveno, ob pomoči sodobnih metod pospešenega učenja.

TEME IZOBRAŽEVANJA

Prostovoljstvo v sodobni družbi

- Zakaj prostovoljstvo v muzeju
- Slovensko prostovoljstvo
- Pravne osnove dela s prostovoljci

Učinkovita komunikacija – uspešnejši prenos znanja

- Komunikacijski model in temeljna načela komunikacije
- Človekovi čutni kanali – zaznavni sistemi
- Vzpostavljanje dobrega stika
- Motivacijske vrednote

Odrasli v mentorskem procesu

- Odrasli se učijo drugače
- Vloge prenašalca znanja v muzeju
- Možgani in komunikacija
- Učni stili v muzeju
- Učinkovito posredovanje informacij po vzorcu 4-MAT
- Aktivno poslušanje
- Veščina zastavljanja vprašanj

Motivacija

- Kako motivirati sebe in druge
- Vrnitveno sporočilo – «sendvič» kot motivacijsko in (samo)evalvacijsko orodje

Reševanje konfliktov

- Konfliktno zaporedje in konfliktni stili
- Upravljanje s seboj v konfliktni fazi
- Odzivi na konflikte in medosebna komunikacija v fazi konflikta

Delavnice Delo s prostovoljci v muzejih, učinkovito prenašanje znanja in koordinacija dela, se je udeležilo 17 udeležencev iz 15 slovenskih muzejev. Ocenili so jo kot odlično (anketa je bila anonimna, dobil smo 15 vrnjenih vprašalnikov).

Pri pripravi delavnice smo združili svoje moči Skupnost muzejev Slovenije z muzejsko svetovalko in izobraževalno trenerko Janjo Rebolj, izobraževalno podjetje Glotta Nova s trenerko Bernardo Potočnik in Slovenska filantropija s trenerjema Primožem Jamškom in Jakom Kovačem. Delavnice se je udeležilo 17 strokovnih delavcev iz 15 slovenskih muzejev. K uspešnosti delavnice je pripomogla tudi preliminarna evalvacija izbranih tem.

V zadnji fazi projekta partnerji pripravljamo publikacijo, ki bo s primeri dobrih praks rabila v prihodnje muzejem, ki se bodo podali na pot dela s prostovoljci.

Dušana Findeisen

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje
Evropska platforma starejših (Age), Bruselj

STAREJŠI PROSTOVOLJNI KULTURNI MEDIATORJI

Konceptualni temelji prostovoljstva starejših in razvoj modela sodelovanja med Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje in muzeji

UVOD

Sredi starajoče se evropske družbe je čas, da se znebimo konvencionalnih pogledov na starost in staranje, da priznamo in spodbujamo zmožnosti starejših za sodelovanje v družbenem in ekonomskem razvoju, v novih, zahtevnih prostovoljskih vlogah. Kakor kultura tako ima tudi prostovoljstvo kohezivno moč; če pa ju povežemo, z njima lahko omogočimo integracijo obrobni družbenih skupin v družbo, s tem pa trdneje povezano družbo. Poleg tega spremenjena kulturna vloga muzejev te sili, da večjo pozornost namenijo svoji angažiranosti, povezovanju z nevladnimi organizacijami ter delu z obiskovalci. Živa vez med muzejem in njimi so *prostovoljni kulturni mediatorji v muzejih*. V slovenskem prostoru je Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje sprva sama, pozneje v sodelovanju s partnerji, Slovenskim etnološkim društvom in Slovenskim muzejskim društvom začela razvijati model sodelovanja Univerze z muzeji, sodelovanja njenih slušateljev pri prostovoljnem delu v muzejih. V tem prispevku predstavljamo predvsem kohezivno družbeno vlogo kulture in prostovoljstva starejših v starajoči se družbi in program Mediator v kulturi.

KOHEZIVNA DRUŽBENA VLOGA KULTURE IN PROSTOVOLJSTVA

Kultura in prostovoljstvo imata nekaj skupnih značilnosti: pomagata strniti družbene sile, še posebno v ateističnih družbah. V času, ko je bil kulturni minister André Malraux, je tako veljalo, da *igra kultura vlogo odrešitelja, kolektivnega odrešitelja; narod obvaruje pred nevarnostjo, narod trdno poveže. Drži ga skupaj*.

Kultura in umetnost, kulturna dediščina v retoriki Andréja Malrauxa pomenita *nekaj, kar ni dano samo zase, marveč nekaj, kar je treba pridobiti, doseči, usvojiti. Kultura in umetnost ustvarjata skupno občutljivost, pri tem pa oblikujeta skupnost*. Podobno bi lahko dejali za prostovoljstvo. Tudi prostovoljstvo gradi skupno občutljivost za tisto, kar je v skupnosti vredno ter pomaga skupnost graditi in jo povezati.¹ Tudi prostovoljstvo je tako kot sta kultura in umetnost napor. Napor na temelju vrednot, na temelju vrednega. Malrauxeve misli so dale podlago za nastanek ministrstva za kulturo in že leta 1959 si je peta francoska republika zadala nalogo, da bo *velike umetniške stvaritve približala kar največjemu številu ljudi*.² Šlo je torej za *demokratizacijo kulture* ne glede na takratni družbeni model. Francoska država si je tako v šestdesetih letih preteklega stoletja zadala nalogo, da bo iz kulture gradila svojo politiko, da bo na tej podlagi vzdrževala trdno povezanost naroda, da bo usmerjala družbene spremembe, da bo ponudila državljanom možnost, da se poistovetijo s kulturo.

To je tudi francoskim muzejem dalo posebno mesto. Kultura, ki jo širijo muzeji, nima le danes tako opevanih ekonomskih učinkov, marveč *ima individualno in družbeno*

¹ Jean Caune, *La culture en action. De Vilar à Lang: le sens perdu*, Grenoble 1999.

² André Malraux, *La Politique, la culture: Discours, articles, entretiens, 1925-1975*, Pariz 1996, str. 257. Jean François Lyotard, *Signé Malraux*, Pariz 1996.

transformativno vlogo, ima zgodovinsko vlogo, vlogo prenašalke splošnih vrednot, vlogo povezovalke družbene skupnosti, borke proti družbeni neenakosti, muzeji kot nosilci kulture pa imajo vse večjo družbeno odgovornost.

Omenjeno razmišljanje o kulturi in dostopnosti kulture čim večjemu krogu ljudi je pomembno za našo obravnavo. *Prostovoljstvo v muzejih* naj bi pripomoglo h graditvi te dostopnosti. Prostovoljci naj bi bili v teh prizadevanjih živa vez med muzejsko ustanovo, prizadevanji muzejskih delavcev in obiskovalci. Vez, ki nosi v sebi *neoprijemljivo, nevidno, nesnovno kulturno dediščino. Dediščino, ki jo starejši prostovoljci, tolmači kulture, lahko posredujejo obiskovalcem, če jim to omogočimo v drugače zastavljenih, novih prostovoljskih vlogah.* Prostovoljstvo muzeju tedaj ni več obrobna pomoč pri delih, ki so za muzejske delavce preobsežna, da bi jih opravili sami, marveč postane *samostojno območje muzejskega delovanja. Takrat ga je treba primerno obravnavati; oblikovati koncept, ga vtkati v strukturo dela muzeja, poiskati ustrezne metode za sodelovanje med zaposlenimi in prostovoljci, razviti postopke za animacijo, odkriti novo področje dela.*

In vendar je nekdanje močno razvito in cenjeno prostovoljstvo – domala obveza izobražencev do svojega naroda – doživelo na Slovenskem klavno usodo. Pod vplivom Karla Marxa in njegovega prepričanja, da država mora poskrbeti za zadovoljevanje potreb državljanov, je v 20. stoletju civilna družba, kjer je obseg prostovoljstva največji, v vzhodnih evropskih državah domala izginila. Seveda so društva še zmeraj obstajala, a pogosto je nastanek spodbudila država in jih je tudi imela pod svojim nadzorom. Prostovoljno delo je veljalo za manjvredno, le plačano delo je bilo vredno. Prostovoljno delo, če in ko je obstajalo, naj bi teklo v prostem času, a kaj, ko je bil tudi prosti čas, kolikor ni bil posvečen pripravi na delo, manjvreden. Prostovoljstvo pa je bilo v razmišljanju ljudi takrat povezano predvsem z “obveznim” naloženim prostovoljnim delom in političnim izobraževanjem. To je izničilo vrednost njegove narave.

Po daljši prekinitvi smo danes priča ponovnemu razcvetu prostovoljskih dejavnosti. Temu dejstvu se pridružujejo tudi oblikovalci evropskih politik. Leto 2011 bo tako najverjetneje proglašeno za “Leto prostovoljstva in vzajemnosti med generacijami”, bo pa to vplivalo na slovensko politiko na tem področju in tudi na razvoj prostovoljstva vseh rodov – povsod, ne le v društvih, marveč tudi v javnih ustanovah, torej tudi v muzejih. Opisana družbena in politična težnja pa se preplete z napovedano spremenjeno opredelitvijo in predvsem s spremenjeno kulturno vlogo muzejev. Muzeji imajo med vsemi kulturnimi ustanovami najmočnejšo vlogo in bodo preživeli tudi v prihodnosti, če se bodo prilagodili svoji spremenjeni kulturni vlogi. V prihodnje naj bi imeli poleg svoje tradicionalne vloge ustanove, ki “zbira, preučuje, ohranja in predstavlja dediščino”,³ tudi vlogo ustanove, ki oblikuje družbene spremembe. Imeli naj bi vse bolj družbeno angažirano vlogo, bili naj bi vse bližje obiskovalcem, vse bolj naj bi poglobljali dejavne vezi z nevladnimi organizacijami.⁴

V takšen družbeni in kulturni kontekst se umešča *prostovoljstvo v muzejih*, v ta kontekst smo na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje umestili razvoj modela *Mediator v kulturi*; modela in prakse povezovanja med Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje in muzeji pri izobraževanju in uvajanju starejših prostovoljcev v delo muzejev.

STARANJE PREBIVALSTVA IN POMEN PROSTOVOLJSTVA STAREJŠIH

Prebivalstvo Evrope se stara. Staranje prebivalstva prinaša spremembe, ki vplivajo in bodo vplivale na razmerja med generacijami. Ta spremenjena razmerja bodo prinesla

³ ICOM <http://www.city.ac.uk/ictop/mus-def.html> (dostop 11. 6. 2009).

⁴ V letnih poročilih Louvra je v posebnem poglavju predstavljeno sodelovanje te muzejske ustanove z nevladnimi organizacijami.

tudi možnost, da starejši odrasli prevzamejo vloge, ki so jih doslej igrali predvsem poklicno dejavni odrasli. Dejavno bodo sodelovali v ekonomskem, družbenem, političnem in kulturnem razvoju. Sleherna *družba namreč na svoj način konstruira starost in konstruira jo zmeraj znova, ji na novo določa meje, določa starostna obdobja in določa smisel življenjskim obdobjem.*⁵ Ta konstrukt se že danes spreminja, še bolj pa se bo spreminjal v bližnji prihodnosti.

Nekaj povsem svežih podatkov iz evropskih projekcij. Do leta 2060 se število prebivalcev v Evropi ne bo spremenilo, 500 milijonov nas bo. Bomo pa precej starejši. V letu 2008 je bilo starejših od 65 let 17 % tega števila, leta 2060 nas bo po napovedih 30 %. Današnja srednja starost je 40 let, leta 2060 bo 48 let. Rodnost se zmanjšuje, priseljevanje tudi. Aktivnega prebivalstva bo manj, delovna sila se bo starala. Število starejših se bo najbolj povečalo v obdobju 2015–2030, ko bodo šle v pokoj baby boom generacije.⁶ Smo torej sredi *staranja prebivalstva*.

Starejši so del družbe in postajajo večinski del. Od izobraženosti in delovanja večinske družbene skupine, torej starejših, bo v veliki meri odvisno, kako dobro bomo delovali vsi drugi. Kakor bo postlano starejšim, bo postlano tudi vsem drugim rodovom, drugim posameznikom. Filozofi, denimo Nietzsche, niso zaman opozarjali, da je *jaz* zmeraj nasledek oziroma posledica *mi*, torej nas vseh. Sleherni človek je seštevek vseh drugih. In če so drugi predvsem starejši, je ta seštevek odvisen predvsem od njih.

Starejši niso nevidni, imajo svoje potrebe in pričakovanja, to bomo morali priznati, in *predvsem imajo zmožnosti, ki jih družba potrebuje. Te zmožnosti lahko ponudijo skupnosti v obliki plačanega dela in obliki prostovoljnega dela, vendar ne kakršnegakoli! To delo ne more biti zgolj obrobno delo, delo, ki ostane.* To prostovoljno delo naj podpira ambicioznost starejših, njihovo voljo do spreminjanja samih sebe in spreminjanja družbenega okolja. *Takšno razmišljanje ni priljubljeno, kajti stereotipi nam o starosti povedo vse kaj drugega. Predvsem naj bi bila starost nezahtevna, nevidna, nemoteča.* Tako kot se okrog starosti plete veliko negativnih in pozitivnih stereotipov, tako se ti stereotipi pletejo tudi okrog prostovoljnega dela (starejših). Zato pravimo, da je prostovoljno delo starejših dvakrat stigmatizirano in zato ga moramo spremljati; potrebna je močna in nenehna kampanja za prepričevanje javnosti, če želimo doseči ustrezne družbene spremembe. *Ni dovolj, da muzeji prepričajo sebe in starejše prostovoljce, da je prostovoljstvo vredno, prepričevati je treba tudi javnost.* Sredi teh dejavnosti pa se vsi spreminjamo.

Staranje prebivalstva tako narekuje, da se moramo čim prej znebiti izdelanih pogledov na starost, spremeniti številna konvencionalna razmišljanja o izobraževanju in dejavnostih starejših, tudi prostovoljnih, in tudi pogledov na prosti čas starejših. Starejši prostovoljno delo opravljajo v prostem času, tistemu torej, ki ga ne namenjajo dejavnostim, ki zagotavljajo preživetje.

V današnji storilnostni družbi se pojem prosti čas razslojuje na dvoje: resni prosti čas in naključni prosti čas.⁷ Pojem "resno preživljanje prostega časa" kaže, kako pomembna je storilnost v razširjeni praksi prostega časa. "Resno preživljanje prostega časa" pomeni, da ima starejši človek, upokojenec, dejavnosti, s katerimi vzdržuje zaposljivost, si načrta novo poklicno pot, pridobi predstavo o svoji družbeni vrednosti, napreduje. Velikokrat prosti čas pomeni tudi poglobljanje vezi z drugimi ljudmi, kajti prosti čas največkrat pomeni dogovarjanje in usklajeno sodelovanje. *Prosti čas lahko pripomore k večjemu spoštovanju samega sebe, uresničenju samega sebe in vključitvi v družbo.* Takšen prosti

⁵ Anne-Marie Guillemard, *Le déclin du social*, Paris 1986. Jean Philippe Durandal, *Le Pouvoir gris. Sociologie des groupes de pression de retraités*, Pariz 2002.

⁶ *The 2009 Ageing Report* (www.ec.europa.eu/economy_finance/publications, dostop 11. 6. 2009).

⁷ Robert Stebbins, *Amateurs, Professionals and Serious Leisure*, Montreal 1992, cit. v: Chris Rojek, *Leisure and Culture*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York 2000, str. 17. Dušana Findeisen, Prosti čas upokojencev, izobraževanje in/za dejavno staranje, *Staranje prebivalstva: izziv in odgovornost države, podjetnikov in posameznikov*, Ljubljana 2008, str. 60–64.

čas je v velikem nasprotju s tem, kar Stebbins imenuje "naključno preživljanje prostega časa", tisto torej, v okviru katerega iščemo hitro zadovoljitev želja in ugodje; gre za oblike preživljanja prostega časa, kot so pasivno gledanje televizijskih programov, postopanje po trgovinah, srečevanje z vrstniki v kavarnicah ob kavi, klepet, igranje kart, ribarjenje, potovanja, s katerimi je moč izstopiti iz vsakdanje rutine in naj brez navora prinesejo prijetna doživetja. Naključne oblike preživljanja prostega časa se zdijo bolj razširjene in priljubljene in so del življenjskega scenarija za obdobje po upokojitvi. V nasprotju s povedanim pa je "resno preživljanje prostega časa", ki razvije občutek za upravljanje s samim seboj in omogoči napredovanje ter boljšo integracijo v skupnost in tako pripomore k stabilnosti in skladnosti družbe. Pri "resnem preživljanju prostega časa" se starejši človek uči transakcijske analize, ker želi pomagati sebi in otrokom, delati prostovoljno na telefonskih številkah za pomoč ljudem v stiski. Uči se geografije Slovenije, da lahko napiše skupaj s kolegi monografijo o slovenskih pokrajinah, raziskuje prosti čas Ljubljančanov za Mestni muzej Ljubljana, postane prostovoljni kulturni mediator v muzeju itd. Oblike resnega preživljanja prostega časa, med katere sodi prostovoljstvo kulturnih mediatorjev, v slovenskih muzejih omogočajo kulturno in moralno potrditev skupnosti, sredi katere se nekdo lahko prepozna kot pripadajoči in delujoči član družbe.⁸

ZGODOVINA, VSEBINA IN POSLANSTVO PROGRAMA MEDIATOR V KULTURI

Program se oplaja z vsemi predhodnimi izkušnjami in praksami. Začetki prostovoljstva na Slovenski univerzi segajo v leto 1984. Takrat smo z novim projektom Univerze začeli pluti proti družbenemu toku; z obsežnim prostovoljnim delom smo postavili temelje danes veliki Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje.⁹ Univerza je do današnjih dni ostala prostovoljska organizacija, ki temelji na sodelovanju upokojenih in zaposlenih, pa tudi mladih, ki komaj vstopajo v svet dela. V okviru prostovoljstva na Univerzi se prepletajo generacije.

Projekt sodelovanja med Univerzo in slovenskimi muzeji ima zgodovinsko gledano več faz.

(1) Prva faza se je nedvomno začela z začetnim poslanstvom Univerze leta 1984, to pa je predvsem *vračanje starejših odraslih v kulturo, vračanje kulture v izobraževanje odraslih* (povezava je bila v usmerjenem izobraževanju povsem razvrednotena in izbrisana). V tem času so nastale tudi prve povezave s slovenskimi muzeji, denimo z Mestnim muzejem v Ljubljani. To je bil tudi čas, ko smo razvijali prakso in teorijo izobraževalnega in kulturnega turizma, ki nas je naravno povezal z muzejskimi ustanovami. Faza, ko je v naših programih prevladovala kultura, ko je bilo izobraževanje namenjeno predvsem osebni rasti, je okrog leta 1991 ob številnih družbenih in političnih spremembah preraslo v naslednjo fazo.

(2) Druga faza je *bila faza spodbujanja dejavnega državljanstva starejših odraslih*. Intenzivneje smo se začeli posvečati izobraževanju za sodelovanje starejših v družbi, v obliki bodisi plačanega bodisi prostovoljnega dela. To delovanje sta podpirala razvoj novih izobraževalnih programov in usmeritev za dejavno staranje. Ob podpori sklada Save the Children Fund smo se udeležili več mesecev trajajočega izobraževanja na nacionalnem svetu za razvoj prostovoljstva v Londonu. Zavod za odprto družbo nas je podprl in izšel je priročnik *Prostovoljstvo starejših za starejše*; v njem smo posplošili svoje izkušnje in raziskovalne izsledke.

⁸ Findeisen 2008 (op. 7).

⁹ Dušana Findeisen, *Jezikovna vzgoja starejših odraslih na Univerzi za tretje življenjsko obdobje*, Ljubljana 1995, magistrsko delo, tipkopis; Dušana Findeisen, *Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih*, Ljubljana 1999, doktorska disertacija, tipkopis.

(3) V tretji fazi smo vključili v mednarodno raziskavo o demokratičnem državljanstvu.¹⁰ Vse bolj smo se povezovali s številnimi nevladnimi in javnimi organizacijami v Sloveniji in Evropski uniji. Postali smo izvedenci za vprašanja zaposlovanja starejših – torej dejavnega sodelovanja starejših v družbi – pri organizaciji Age v Bruslju, sodelovali smo na tematskih konferencah Evropske komisije kot izvedenci za “drugačno” prostovoljstvo starejših, komentirali javne politike prostovoljstva, denimo politike Velike Britanije, raziskovali prostovoljstvo in predvsem nove prostovoljske vloge starejših in dejavno staranje. Vse bolj nas je zanimala povezava med izobraževanjem starejših in “profesionalnim”, zahtevnim prostovoljnim delom, takšnim, ki narekuje tematsko izobraževanje in izobraževanje za razumevanje prostovoljstva. Tako in drugače se je krepila naša vloga pri oblikovanju prostovoljstva starejših v slovenskem prostoru.

(4) Četrta faza se je začela oblikovati, ko nas je mag. Gojka Pajagič Bregar iz Narodnega muzeja Slovenije opozorila na razmišljanje dr. Maje Žvanut, da bi nemara morali mlade študente “varovalce” muzejskih postavitev, zamenjati s starejšimi, načeloma odgovornejšimi starejšimi. Prižgala se je luč. Izkušnje nerazmejenih pristojnosti iz preteklosti so nas takrat spodbudile, da smo začeli oblikovati pogodbo o sodelovanju med Narodnim muzejem Slovenije in Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje, potem pa še pogodbo o sodelovanju med muzejem in prostovoljci, hkrati pa smo tako zasnovali tudi nov projekt, ki naj bi kot vsi projekti prinesel novo kvaliteto našemu delu. S pisanjem pogodbenih členov so se namreč naše misli začele oblikovati, postavili smo zaporedje dejanj, postopkov, razmejili smo naloge. Ob tem sta se začela oblikovati vsebina projekta in naše kasnejše skupno delo; delo Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje in delo slovenskih muzejev. Na začetku smo v projektu sodelovali Narodni muzej Slovenije, Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in Slovenska Filantropija.

Svoje izkušnje, spoznanja, raziskovalne izsledke, vrednote smo združili v razvoj sodelovalnega modela Mediator v kulturi, ki povezuje tematsko izobraževanje starejših odraslih in izobraževanje za začetek prostovoljnega dela, izobraževanje muzejskega osebja za uvajanje prostovoljstva, prostovoljnih kulturnih mediatorjev v slovenske muzeje ter močno javno kampanjo za destigmatizacijo prostovoljstva starejših odraslih.

V okviru mednarodnega projekta LACE, *vseživljenjsko učenje in dejavno državljanstvo v starajoči se evropski družbi* (angl. Lifelong learning and Active Citizenship in Europe's ageing society),¹¹ v katerem je šlo za oblikovanje dejavnega državljanstva starejših, smo uvedli nov grozd izobraževalnih programov, ki vodijo v organizirano prostovoljstvo starejših in povezovanje z javnimi ustanovami: ustna zgodovina, umetnost pripovedovanja, izobraževanje za prostovoljno delo v slovenskih muzejih. Naša prizadevanja je raziskovalno spremljal Inštitut za raziskovanje staranja na Univerzi v Marylandu (Maryland Institute Of Ageing) v ZDA.¹²

(5) Peta, najmočnejša in povsem nova faza razvoja projekta se je začela s pridružitvijo sodelavke Rajke Bračun Sova, umetnostne zgodovinarke in muzeologinje. Vključila se je v LACE, stvari vzela v svoje roke in se projektu povsem posvetila. Pridobili smo subvencijo Islandije, Lichensteina in Norveške in ob pomoči Finančnega mehanizma EGP, Norveškega finančnega mehanizma in Sklada za nevladne in neprofitne organizacije v Sloveniji navezali partnerstvo s Slovenskim etnološkim društvom in Slovenskim muzejskim društvom.¹³ Oblikovali smo podlago za sodelovanje, pri tem pa smo se naslanjali na tradicijo Univerze; spoznanja zbiramo in jih širimo v prostor v obliki uvajalnih seminarjev za muzeje in prostovoljce. V okviru kampanje za prepričevanje javnosti se

¹⁰ Adult Education for Democratic Citizenship: A review of the research literature in 9 European countries (www.univerzazatretjeobd-drustvo.si/knjiznicno .../Andragogika.doc, dostop 13. 6. 2009).

¹¹ Projekt LACE: www.lace-project.net.

¹² Jumbo Klercq, Joke Zwart (ur.), *Lifelong Learning as a Key to Active Citizenship*, Baarn 2007.

¹³ Projekt Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturni dediščine: www.kulturni-mediator.si.

vrstijo nastopi in objave.¹⁴ Številni so nastopi v radijskih in televizijskih oddajah, ob različnih strokovnih priložnostih, ob obisku izvedencev Evropske komisije, namenjenih izobraževanju odraslih, partnerjev v projektih LACE in SENIOR, v poletnem taboru Evropske organizacije za kvaliteto na Brdu pri Kranju in drugod.¹⁵ Z vsako oddajo, nastopom v javnosti, raziskovalno nalogo¹⁶ se pogloblja védenje in izpopolnjuje model sodelovanja, ki ima zdaj svoj slogan "Kultura starejših – popotnica mlajšim", ima svojo spletno stran, plakat in zgibanko, je v domačih in mednarodnih objavah. Nastajajo znanstvene objave in monografska publikacija, končana je obsežna raziskava o stanju prostovoljstva v slovenskih muzejih. Sodelovanje Ministrstva za kulturo RS in Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje se zrcali v Nacionalnem akcijskem načrtu za uresničevanje politike kakovostnega staranja in varstva starejših. Kulturni mediatorji prihajajo ne le v Narodni muzej Slovenije, marveč tudi v druge muzeje po Sloveniji (Arhitekturni muzej Ljubljana, Muzeje Radovljiške občine, Loški muzej Škofja Loka, Dolenjski muzej Novo mesto, Tehniški muzej Slovenije, Prirodoslovni muzej Slovenije, Slovenski etnografski muzej). V vsakem muzeju za usposabljanje ter vodenje prostovoljnih kulturnih mediatorjev skrbi muzejski delavec, koordinator ali koordinatorica te dejavnosti.

V kaj verjamemo? Da so starejši nosilci kulture; da je prostovoljstvo starejših lahko zahtevno, profesionalno in takrat mora zadostiti profesionalnim kriterijem, za katere verjamemo, da jih javne ustanove lahko najbolje postavljajo. Prizadevamo si, da bi starejši imeli nove prostovoljne vloge v muzejih – da bi opravljali delo, ki je vez muzeja z obiskovalci, ali delo, ki bi muzeju prineslo novo kvaliteto, pa ga muzejski delavci zaradi preobremenjenosti ne zmorejo opraviti. Verjamemo, da skupaj z muzeji lahko pripomoremo k destigmatizaciji starejših, njihovega izobraževanja in prostovoljstva. Vztrajamo pri trditvi, da kulture brez starejših ni, ni je brez vpletenosti starejših v življenje in delovanje skupnosti, saj je kultura seštevka kolektivnih duševnih in duhovnih artefaktov, tj. sistemov simbolov, idej, prepričanj, estetskih zaznav, vrednot, itd. ter prepoznavnih načinov obnašanja, kot so denimo združevanje in delovanje v ustanovah, skupinah, opravljanje obredov, organiziranje, itd. Vse to se seveda zrcali v osebni kulturi posameznikov, tudi v kulturi, ki jo v muzeje prinašajo prostovoljni kulturni mediatorji.

ZAKLJUČEK

Starejši so sredi svojega kulturnega popoldneva nedvomno tolmači kulture *par excellence*. Prostovoljno sodelovanje izobraženih in dodatno izobraženih starejših v muzejih spreminja njihov položaj v družbi, razmerja med generacijami, ki se v starajoči

¹⁴ Pomembnejše objave: Dušana Findeisen, Kako postati prostovoljni kulturni mediator v Narodnem muzeju Slovenije, *Novičke Andragoškega centra Slovenije*, marec 2007, str. 21–23; Učijo se za nove prostovoljske vloge, *Dnevnik*, 5. november 2007, str. 10; Rajka Bračun, Festival za tretje življenjsko obdobje: sožitje generacij, *Vzajemna*, 10. 2007, str. 7; Rajka Bračun, Učenje in izobraževanje za dejavno državljanstvo: prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije, *Zborovanje slovenskega muzejskega društva, Slovenj Gradec, 4.–6. oktober 2007* (ur. Darko Knez, Slovensko muzejsko društvo), str. 22–26; Rajka Bračun, V muzeju s starejšimi kulturnimi mediatorji, *Prepletanja: revija Združenja za socialno gerontologijo in gerontagogiko Slovenije*, 23, 2007, str. 12–13; Rajka Bračun, *Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije*, Ljubljana 2007; Dušana Findeisen, Prelom v pogledu na starejše: izobraževanje, osebnostna rast in delo za skupnost, *Šolski razgledi*, št. 15, 6. oktober 2007, str. 8; Maja Žvanut, Kulturni mediatorji v muzejih – zelo potrebna novost, *7. festival za tretje življenjsko obdobje: zbornik* (ur. Igor Krevl, Inštitut Hevrek), Ljubljana 2008, str. 77–78; Rajka Bračun, Izobraževanje za organizirano prostovoljno delo, *7. festival za tretje življenjsko obdobje: zbornik* (ur. Igor Krevl, Inštitut Hevrek), Ljubljana 2008, str. 71–74; Rajka Bračun Sova, Kultura starejših – popotnica mlajšim, *Vzajemnost*, november 2008, str. 65; Rajka Bračun Sova, Voluntary Cultural Mediator for Slovenian Museums, v: *Netbem Newsletter* (Netzwerk Bürgerschaftliches Engagement im Museum; glasilo mreže za dejavno državljanstvo v muzejih), september 2008 (spletna objava).

¹⁵ Za seznam nastopov gl. letna poročila Univerze za tretje življenjsko obdobje (www.univerza3.si).

¹⁶ Sanja Knežević, *Izobraževanje starejših na Univerzi za tretje življenjsko obdobje za osebnostno rast in sodelovanje v družbi*, Ljubljana 2008, diplomsko delo, tipkopis; Vida Papić, *Volonteri u muzejima: današnje stanje i potrebe muzeja*, Zagreb 2008, diplomsko delo, tipkopis.

se družbi morajo spremeniti, in podpira spreminjajočo se kulturno vlogo muzejev; ti naj bi postali sooblikovalci družbenih sprememb, torej družbeno angažirani. Več poudarka naj bi dali obiskovalcem, vezem z njimi.

Še več, v povezavi z delom kulturnih mediatorjev v slovenskih muzejih se odpirajo številna vprašanja, ki bi jih bilo treba raziskovalno spremljati, obstoječo prakso pa razširiti, se ob tem bogatiti s spoznanji, spoznanja pa vrniti v prakso. Pred nami je dolgo delovanje, ki bo imelo družbeno in kulturno transformativno vlogo.

Rajka Bračun Sova, samozaposlena pedagoginja v kulturi in kustosinja, Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje • **Maja Furlan**, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani • **Andreja Breznik**, Slovensko muzejsko društvo • **Sonja Kogej Rus**, Slovensko etnološko društvo

SMO PRIPRAVLJENI NA (STAREJŠE) PROSTOVOLJCE? RAZISKAVA MED SLOVENSKIMI MUZEJSKIMI DELAVCI¹

1. UVOD

Prostovoljstvo ima na Slovenskem dolgo tradicijo. V 19. stoletju, v času formiranja nacionalnih držav, so Slovenci delovali v številnih društvenih dejavnosti, v katerih so se tkale medsebojne vezi in se je oblikovala skupnost. Pomemben je bil občutek pripadnosti. To ni bil le čas taborov, čitalnic, hranilnic, zadrug, ampak tudi nastanka muzejstva na Slovenskem. Pobuda za ustanavljanje muzejev – če izvzamemo leta 1821 ustanovljeni Deželni muzej za Kranjsko – je največkrat izhajala iz delovanja lokalnih muzejskih ali zgodovinskih društev. Predvsem nepoklicnim muzealcem, ljubiteljem gre zasluga, da je kulturna dediščina ostajala v domačih muzejih.²

Z italijansko okupacijo leta 1942 je bilo delovanje društev prepovedano. Z njimi je skorajda poniknilo tudi prostovoljstvo, ki se je skrivaj zateklo v Cerkev. Po koncu druge svetovne vojne je država nekaj časa še puščala ljudem svobodno voljo, kasneje pa je prevzela močan nadzor nad civilno družbo in delovanjem društev. Društva so nastajala kot nekakšne (para)državne tvorbe, prostovoljstvo pa je dobilo pridih amaterizma in prostočasnosti, nečesa, kar je manj vredno kot plačano delo. Še danes ima marsikdaj slabšalni prizvok.

Obdobje po osamosvojitvi Slovenije prinaša nove vzvode družbene solidarnosti. V luči predvidenih potreb subsidiarne države – države, ki skrb za zadovoljevanje potreb državljanov prenaša na posameznika in lokalno skupnost – nastajajo nove oblike prostovoljskih dejavnosti na različnih področjih družbenega življenja, tudi v kulturi. Organizirano prostovoljstvo postopoma uvajajo na sistemski in izvedbeni ravni tudi v slovenskih muzejih. Program Mediator v kulturi, ki ga v našem prostoru vodi Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, je primer celostnega modela organiziranega prostovoljnega dela v slovenskih muzejih. Namenjen je starejšim prostovoljcem. Osrednjo pozornost namenja aktiviranju zalog znanja in izkušenj starejših, pridobivanju novega znanja, potrebnega za osebno rast in sodelovanje v družbi, spreminjanju odnosa družbe do starejših, spreminjanju odnosa družbe do muzejev in oblikovanju dinamične (družbene) vloge muzejev.³ Program Mediator v kulturi je bil vključen v slovensko študijsko delo, posvečeno vplivom izobraževanja na dejavno staranje,⁴

¹ Raziskava je bila izvedena v okviru projekta *Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine* s sredstvi Programa Finančnega mehanizma EGP, Norveškega finančnega mehanizma in Sklada za nevladne in neprofitne organizacije v Slovenije. Projekt *Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine* predstavlja partnersko sodelovanje Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje (nosilka projekta), Slovenskega muzejskega društva in Slovenskega etnološkega društva v obdobju od junija 2008 do decembra 2009.

² *Vodnik po slovenskih muzejih* (ur. Gregor Moder, Zveza muzejev Slovenije), Ljubljana 1992, str. 7.

³ Literatura: Rajka Bračun Sova, So slovenski muzeji družbeno odgovorni? Mediator v kulturi – razvojni model univerze za tretje življenjsko obdobje, *Argo*, 52/ 1–2, 2009 (v tisku); Jumbo Klercq, Joke Zwart (ur.), *Lifelong Learning as a Key to Active Citizenship*, Baarn 2007, str. 43–49; Rajka Bračun, *Prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije*, Ljubljana 2007; Maja Žvanut, Kulturni mediatorji v muzejih – zelo potrebna novost, *7. festival za tretje življenjsko obdobje: zbornik* (ur. Igor Krevl, Inštitut Hevrek), Ljubljana 2008, str. 77–78; Rajka Bračun, Izobraževanje za organizirano prostovoljno delo, *7. festival za tretje življenjsko obdobje: zbornik* (ur. Igor Krevl, Inštitut Hevrek), Ljubljana 2008, str. 71–74; Rajka Bračun, Učenje in izobraževanje za dejavno državljanstvo: prostovoljni kulturni mediatorji v Narodnem muzeju Slovenije, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Slovenj Gradec, 4.–6. 10. 2007* (ur. Darko Knez, Slovensko muzejsko društvo), Ljubljana 2007, str. 22–26.

hrvaško študijsko delo o prostovoljski dejavnosti v muzejih,⁵ kot primer dobre prakse je bil predstavljen v nemškem Glasilu mreže za dejavno državljanstvo v muzejih⁶ in je zajet v najnovejše nacionalno poročilo Andragoškega centra Slovenije o celostnem modelu izobraževanja starejših odraslih.⁷

Od česa je odvisna uspešnost prostovoljskih programov za starejše, programov torej, ki so usmerjeni v dejavno sodelovanje starejših v družbi? Od "trdne vere", pravi Findeisen, "da se starejši lahko razvijajo, da imajo do dejavne starosti pravico in da se življenje ne more umetno presekati z ločnico imenovano upokožitev ali upokožitvena starost."⁸ Raziskave, povezane z izobraževanjem starejših in dejavnim staranjem, k čemur uvrščamo tudi prostovoljno delo, kažejo, da so dejavnosti starejših in njihov družbeni položaj pod močnim vplivom stereotipov o starosti.⁹ Predvidevamo, da lahko tudi v slovenskih muzejih organizacijo in možnosti za prostovoljno delo starejših bistveno usmerjajo ne samo že omenjene konvencionalne podobe o prostovoljstvu, pač pa tudi (ali predvsem) izdelani pogledi na starost.

V današnjih časih se je pojmovanje starosti bistveno spremenilo. Zapisi iz antičnih časov kažejo, da so bili stari ljudje izjemno spoštovani. Z njihovim statusom je bilo povezano dostojanstvo, avtoriteta. Dojemali so jih kot zakladnico modrosti.¹⁰ V stoletjih pa se je ta podoba postopoma spreminjala in pripeljala do današnje, največkrat negativne, podobe starejšega človeka.¹¹ Ko govorimo o predsodkih in stereotipih v povezavi s starimi ljudmi, ne moremo mimo pojma ageizem. Ageizem je prvi definiral Butler kot proces sistematičnega stereotipiziranja in diskriminacije posameznika na osnovi njegove starosti.¹² Starejši so tako večkrat označeni kot senilni, togi v mišljenju, staromodni, osamljeni, bolni itd. V definiciji je moč prepoznati dvoje vedenj: diskriminacijo (posamezniku se odreka možnosti na osnovi njegove starosti) in predsodke (starejši so zaznani stereotipno, največkrat v negativni smislu). Zakaj je pri dejavnem vključevanju starejših na določeno delovno področje to pomembno? Le malokrat se namreč zavedamo, da na naše presojanje in odločanje vplivajo implicitna prepričanja. Na odločanje vodilnih in koordinatorjev prostovoljstva v muzejih tako morda vpliva skupek prepričanj, da se starejši bistveno razlikujejo od drugih zaradi starosti same.

Raziskovanje predsodkov, vezanih na starost, se je začelo v petdesetih letih 20. stoletja. Tuckman in Lorge sta med prvimi pokazala, da prevladujejo negativna prepričanja o starosti pred pozitivnimi.¹³ Novejše študije temu niso čisto pritrdile. Rezultati so precej mešani. Obstajajo tako objave, v katerih poročajo o negativnih stališčih do starejših, kot take, v katerih se je izkazalo, da so prevladujoča pozitivna stališča.¹⁴ Po izsledkih metaanaliz pa je moč zaključiti, da na splošno prevladujejo negativna stališča do starostnikov. Pri tem so testi implicitnih asociacij pokazali tudi, da so na starost vezani predsodki močnejši kot spolni ali rasni predsodki.¹⁵

⁴ Sanja Knežević, *Izobraževanje starejših na Univerzi za tretje življenjsko obdobje za osebno rast in sodelovanje v družbi*, Ljubljana 2008, diplomsko delo, tipkopis, str. 60–64.

⁵ Vida Papić, *Volonterji u muzejima: današnje stanje i potrebe muzeja*, Zagreb 2008, diplomsko delo, tipkopis, str. 30–36.

⁶ Older Voluntary Cultural Mediators for Slovenian Museums, *Netzwerk Bürgerschaftliches Engagement im Museum (NETBEM) Newsletter*, september 2008, str. 5. (<http://www.oemuseumsverbund.at>, dostop 11. 6. 2009).

⁷ Nevenka Bogataj, Dušana Findeisen, *Celostni model izobraževanja starejših odraslih v Sloveniji: upoštevajoč družbene temelje in vlogo izobraževanja odraslih, značilnosti starejših odraslih in primere dobre prakse*, Ljubljana 2008, str. 115, 141–142.

⁸ Dušana Findeisen, *Prostovoljstvo starejših za starejše*, Ljubljana 1998, str. 11.

⁹ Bogataj in Findeisen 2008 (op. 7). Poudariti je treba ugotovitev raziskovalcev, da k utrjevanju stereotipov pripomorejo tudi starejši sami.

¹⁰ Malcolm L. Johnson, The social construction of old age as a problem, v M. L. Johnson, *The Cambridge handbook of age and ageing*, New York 2005, str. 338–345.

¹¹ Johnson 2005 (op. 10).

¹² Robert N. Butler, *Why survive? Being old in America*, New York 1975.

¹³ David J. Schneider, *The psychology of stereotyping*, New York 2005.

¹⁴ Schneider 2005 (op. 13).

¹⁵ Schneider 2005 (op. 13).

Veliko študij se je usmerilo predvsem na stališča glede videza starih ljudi. Za našo raziskavo pa so bistvena tista stališča, ki se nanašajo na kognitivne in osebnostne plati staranja. V skladu s prej opisanim, raziskave kažejo, da na splošno menimo, da so starejši odrasli manj učinkoviti, manj aktivni, manj odločni, nekoristni ter nesamostojni.¹⁶ Je pa tudi res, da so rezultati, če primerjamo ocene starejših odraslih na splošno in ocene določene skupine ali posameznega starejšega človeka, precej drugačni. V neki raziskavi so morali udeleženci ocenjevati točno določenega starejšega človeka. Pri tem so različne skupine ocenjevale različne starejše. Ocene posameznih skupin in prek posameznih skupin so pokazale presenetljivo sliko. Lastnosti, pripisane starejšemu, so bile v večji meri pozitivne. "Testnega" starejšega so opisovali kot kompetentnega in aktivnega. Ocene se niso bistveno razlikovale, če so ocenjevali mlajšo osebo.¹⁷ Raziskava nam kaže, da je pojmovanje starosti zelo odvisno od konteksta. Tako je mogoče pričakovati, da so starejši kot prostovoljci v muzejih, v katerih to že delajo, zaznani pozitivneje kot v muzejih, ki izkušeni s starejšimi prostovoljci še nimajo. Če povzamemo – verjetno je, da je vstop starejših v muzeje v vlogi prostovoljca tudi pod vplivom dojetanja pojma starost in s starostjo povezanih sprememb. V zvezi s starejšimi pa je nujno opozoriti, da je tudi pozitivni ageizem lahko problematičen. Z zaznavanjem starejših kot "vsemogočnih" v njihovi modrosti, znanju in izkušnjah, lahko starejšega človeka obremenimo s težo družbenih pričakovanj, ki jih ne bo mogel izpolniti. V raziskavi smo ugotavljali, kako so slovenski muzeji pripravljene na starejše prostovoljce. Muzejsko okolje smo preverjali na dveh ravneh: na ravni prostovoljstva in na ravni ciljne skupine starejših odraslih.

2. METODA RAZISKAVE

Vprašalnik smo po elektronski poti poslali 68 slovenskim muzejem in ga naslovili na vse muzejske delavce. Raziskava je potekala v dveh časovnih obdobjih (s podaljšanim rokom oddaje vprašalnika) med 17. in 30. septembrom 2008. Vprašalnik je bilo mogoče vrniti po navadni ali elektronski pošti. Vrnjenih je bilo 69 izpolnjenih vprašalnikov. Enega smo zaradi pomanjkljivih podatkov iz obdelave izločili. Vprašalnik je reševalo 10 moških in 59 žensk različnih starosti (tabela 1) in stopenj izobrazbe (tabela 2). V vzorec sta bila vključena vodstveni in nevodstveni kader slovenskih muzejev.

Tabela 1
Starostna struktura muzejskih delavcev glede na oddane vprašalnike

Starost	N	%
19–30	11	14,5
31–44	32	46,4
45–54	18	26,1
55–64	7	10,1
65 in več	1	1,5

Tabela 2
Izobrazbena struktura muzejskih delavcev glede na oddane vprašalnike

Izobrazba	N	%
Nedokončana OŠ	0	0
Končana OŠ	0	0
Poklicna šola	0	0
Srednja šola	5	7,2
Višja šola	2	2,9
Univerzitetna izobr. ali več	62	89,9

¹⁶ Schneider 2005 (op. 13).

¹⁷ Schneider 2005 (op. 13).

3. REZULTATI

Opravljen je bila statistična analiza (za analizo podatkov je bil uporabljen statistični paket SPSS 13.0 ter Excell), s katero smo s pomočjo osnovnih statističnih modelov opravili analizo izkušenj muzejskih delavcev s prostovoljnim delom ter identificirali njihova prevladujoča stališča do prostovoljnega dela, do starejših in dejavnega vključevanja starejših prostovoljcev v muzeje.

3.1. Osebne in institucionalne izkušnje s prostovoljstvom

Rezultati so pokazali, da je 93 % muzejskih delavcev že izkusilo prostovoljno delo. Tabela 3 prikazuje, kateri so bili tisti motivi, ki so jih vodili pri opravljanju prostovoljnega dela in k odločitvi zanj.

Tabela 3
Motivi muzejskih delavcev za opravljanje prostovoljnega dela

Motivi	N	%
Pridobiti novo znanje	29	42,0
Spoznati nove ljudi	18	26,1
Pregnati osamljenost	2	3,3
Narediti kaj koristnega zase in za druge	52	75,4
Preizkusiti se v nečem novem	18	30,0
Biti ponosen sam nase	2	3,3
Uporabiti lastno znanje in izkušnje	50	72,5
Izstopiti v javnost	0	0,0

Vidimo, da prevladujejo tile trije motivi: da bi naredili kaj koristnega zase in druge, da bi uporabili lastno znanje ter pridobili novo. V najmanjši meri pa so jih vodili osamljenost, ponos in želja po izstopanju v javnosti. Pri tem jih je koristnost dobra polovica (53 %) označila kot najpomembnejši motiv. Drugi najpogostejši motiv je bil uporaba lastnega znanja in izkušenj (23 %).

78 % muzejskih delavcev je seznanjenih z možnostjo prostovoljnega dela. Odgovore udeležencev smo razvrstili po vsebinskih področjih, in sicer socialno varstvo, okoljevarstvo in naravna dediščina, zdravstvo, kultura in umetnost, turizem, šport, izobraževanje in religija. Udeleženci so odgovarjali tako v obliki naštevanja posameznih organizacij kot ciljnih skupin.

Na področje socialnega varstva smo vključili odgovore, kot so: Hospic, Karitas, Rdeči križ, gasilski domovi, ŠENT, Zavod za zaposlovanje, dnevni centri za mlade, Rdeči noski, Slovenska filantropija. Drugi sklop odgovorov pa se je nanašal na ciljne osebe: pomoč starejšim občanom, pomoč invalidnim osebam, pomoč brezdomcem.

Na področje zdravstva smo uvrstili odgovore Zdravniki brez meja, prostovoljno delo v bolnišnicah ter krvodajalstvo. Na področju kulture in umetnosti so se pojavile knjižnice in muzeji kot organizacije, kjer je organizirano prostovoljno delo. Na področju okoljevarstva in naravne dediščine so se pojavljala predvsem razna društva, kot so jamarsko društvo, Lovska zveza Slovenije, Prirodoslovno društvo, Društvo za preučevanje metuljev, itd. Na področju religije so udeleženci omenjali predvsem delo v župniji oz. natančneje pomoč pri verouku ali skavtstvo. Izobraževanje so pokrivali odgovori, kot so učna pomoč učencem in dijakom, pomoč pri izvajanju obveznih izbirnih vsebin v srednjih šolah, prostovoljno poučevanje v srednjih šolah ter delo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje. Področje turizma in športa je bilo najmanjkrat omenjeno, razen v enem primeru (planinski

vodnik). Nekatere odgovore, kot so “prostovoljno delo v raznih NGO”, “študijski krožki” ali “Zveza prijateljev mladine” nismo uvrščali, saj lahko pokrivajo več področij.

Polovica vseh odgovorov se je nanašala na socialno varstvo (52 %), naslednja največja skupina pa je bila okoljevarstvo in naravna dediščina (19 %). Področje kulture in umetnosti, kamor smo uvrstili tudi muzeje, pa je bilo zastopano v 8 % odgovorov.

Sicer pa se je 49 % muzejskih delavcev že srečalo z organiziranim prostovoljstvom znotraj muzejev. Nekaj izkušenj, ki so jih zapisali:

“Pred dvema letoma sem vodila projekt Filmi na starih tirih, v katerem smo pripravili vsebino projekta (dokumentarne filme o Bohinjski železnici), določili časovno in prostorsko shemo, kako bo projekcijska dvorana na kolesih (star obnovljen vagon) potovala po progi in poiskali društva, lokalne oblasti ali železniške uprave na večjih železniških postajah, da prevzamejo skrb za izvajanje filmskega programa v njihovem kraju. Namen je bi dosežen (promocija stoletnice Bohinjske proge in filmov o tej progi), odziv dober (članek v Glasniku SED).”

“V tržiškem muzeju sem skupaj s člani društva za ohranjanje dediščine kraja Sv. Neža postavljala skupno razstavo o tej krajevni skupnosti. Tudi društva delujejo na prostovoljni bazi, vendar sem se morala močno prilagajati njihovemu prostemu času.”

3.2. Starejši odrasli in prostovoljstvo

Drugi sklop raziskave se je nanašal na dožemanje starejših in njihovih motivov za prostovoljno delo. 84 % muzejskih delavcev je menilo, da bi se starejši želeli angažirati na kakem novem področju dela, torej drugačnem od nekdanjega poklicnega področja. Odgovori na vprašanja o motivih, ki vodijo starejše odrasle pri prostovoljstvu, so bili dokaj enakomerni. Najbolj je izstopal motiv, ki govori o zavrženih sposobnostih, izkušnjah in znanju. Da se starejši odločajo za prostovoljno delo, da se le-to ne bi zgodilo, je odgovorilo kar 89 % vseh muzejskih delavcev. Delež pri drugih motivih se giblje med 59 in 76 %. V najmanjši meri menijo, da starejši odrasli vstopajo na področje prostovoljstva zaradi ponosa (32 %).

Tabela 4

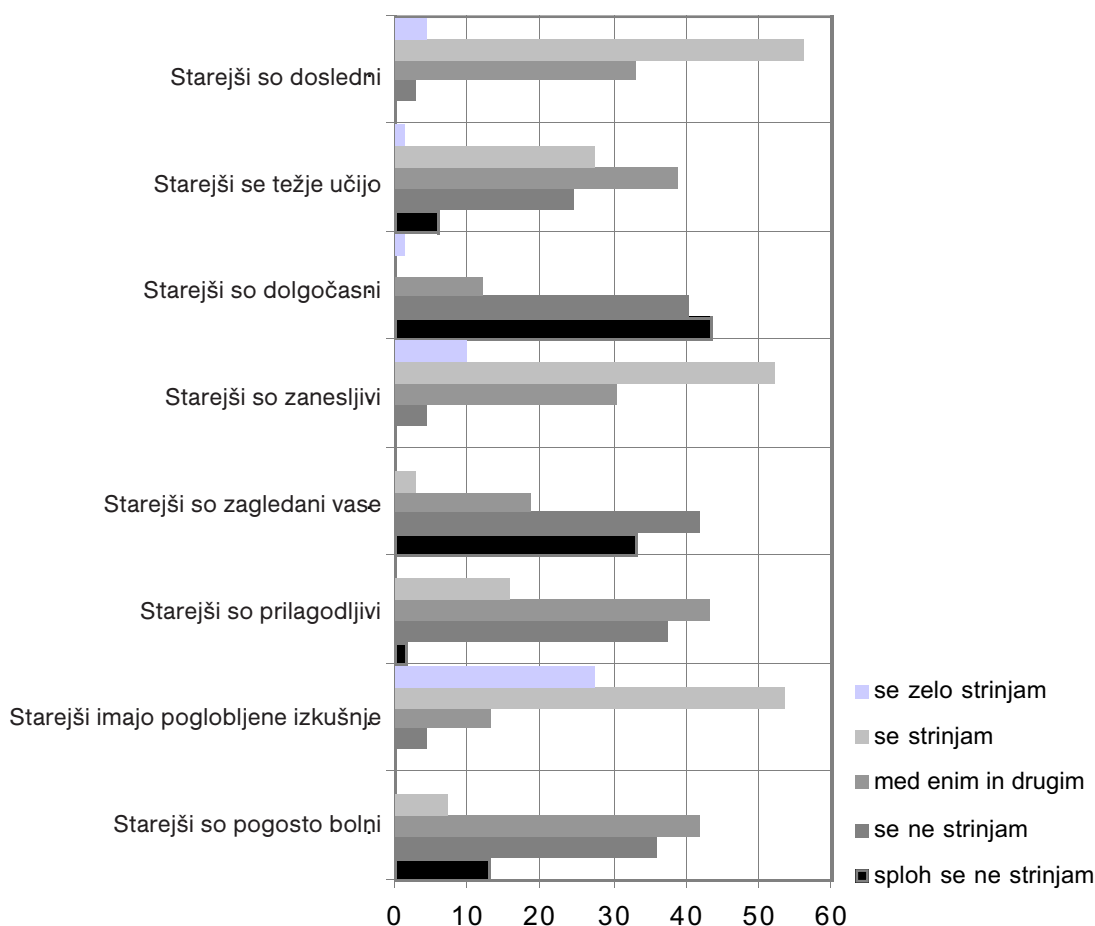
Motivi starejših odraslih za opravljanje prostovoljnega dela po mnenju muzejskih delavcev

Najpomembnejši motivi	N	%
Pridobiti novo znanje	49	71,0
Spoznati nove ljudi	41	59,4
Pregnati osamljenost	46	66,7
Narediti kaj koristnega zase in za druge	53	76,8
Preizkusiti se v nečem novem	41	59,4
Biti ponosen sam nase	22	31,9
Ne zavreči sposobnosti, izkušenj in znanja	62	89,9
Vrniti se v javnost	49	71,0

Pri označevanju, kateri od teh motivov se jim zdi najpomembnejši, pa so se bolj opredelili. Še vedno prevladuje motiv “ne zavreči sposobnosti, izkušenj in znanja” (33 %), sledi “vrnitev v javnost” (19 %). Deleži pri preostalih motivih se gibljejo le med 0 % (ponos) in 14 % (novo znanje).

Spodnja slika nam prikazuje, kako muzejski delavci vidijo starejše odrasle. Če povzamemo rezultate, imajo starejši poglobljene izkušnje (81 %), so zanesljivi (62 %) in dosledni (60 %), niso dolgočasni (84 %) ter niso zagledani vase (75 %). Najbolj neodločeni so muzejski delavci pri ocenjevanju boleznin in prilagodljivosti starejših. 42 % jih tako meni, da za starejše ni značilno niti da so pogosto bolni niti da niso pogosto bolni. 36 % se sicer s tem, da so pogosto bolni, ne strinja. Približno enake vrednosti se pojavljajo tudi glede prilagodljivosti starejših. Nejasna je tudi slika o sposobnosti za učenje pri starejših. 39 % se jih niti strinja niti ne strinja s tem, da se starejši težje učijo. Pri tem se 25 % muzealcev ne strinja s trditvijo, 28 % pa se jih strinja.

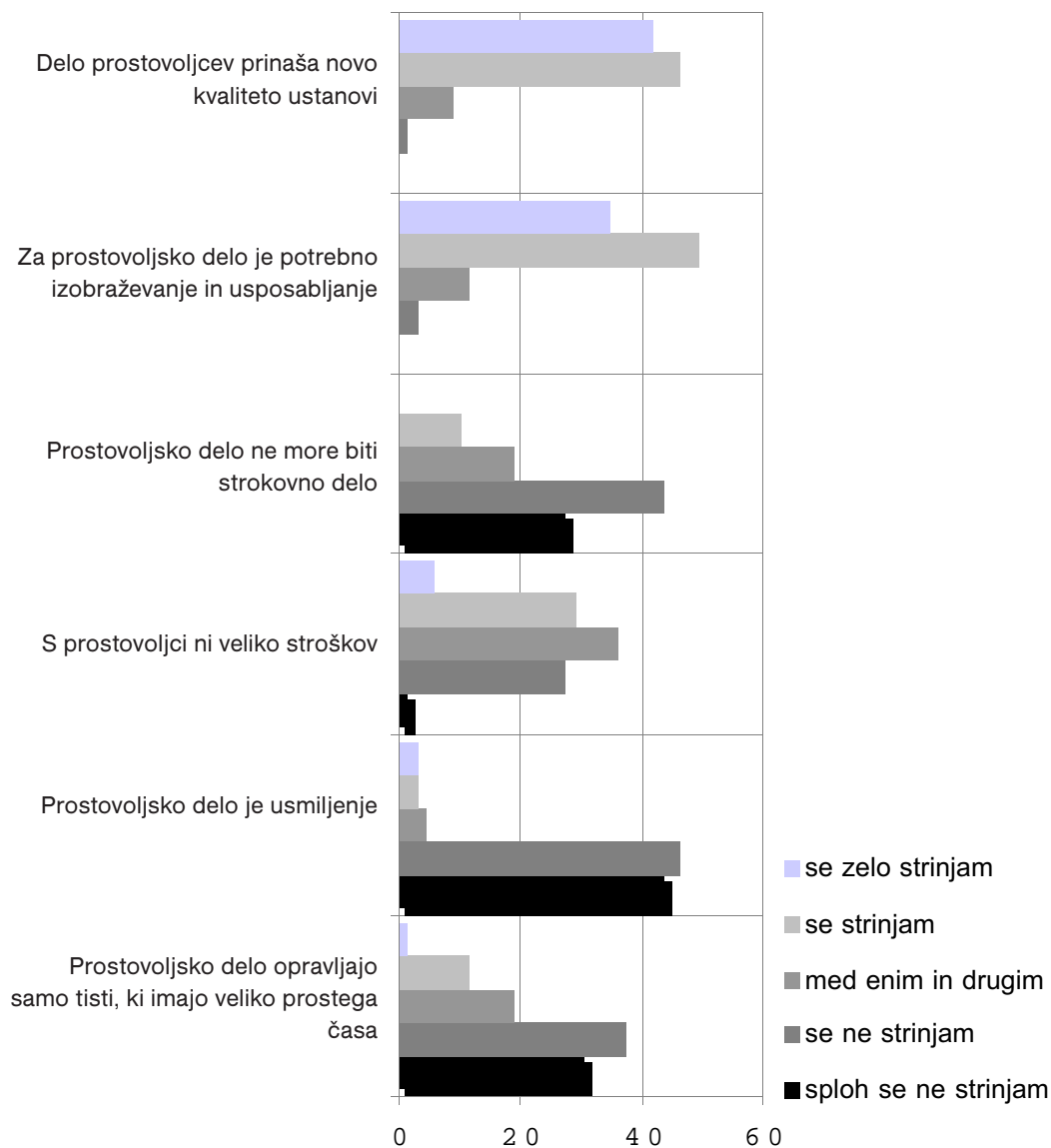
Sl. 1 Stališča muzejskih delavcev do starejših odraslih.

Slika 2 nam prikazuje poglede muzejskih delavcev na prostovoljstvo. 68 % jih meni, da ni potrebno imeti veliko časa, če želiš prostovoljno delovati. 90 % jih meni, da prostovoljstvo ni usmiljenje. Da je prostovoljno delo lahko strokovno delo, meni 71 % muzejskih delavcev. Glede na to je pričakovano tudi delež tistih, ki menijo, da je prostovoljce potrebno izobraževati in usposabljanje (84 %). 88 % muzejskih delavcev vidi prostovoljstvo kot dodatno vrednost oz. novo kvaliteto ustanove.

Finančna zahtevnost prostovoljstva je pričakovano najbolj nejasno opredeljena. 36 % je neodločenih, ali prostovoljstvo pomeni dodatne stroške ali ne. Pri tem, da se jih 28 % s tem ne strinja, medtem ko jih je 29 % mnenja, da prostovoljstvo pomeni veliko stroškov.

Sl. 2. Stališča muzejskih delavcev do prostovoljnega dela

3.3. Starejši prostovoljci v muzejih

Le 23 % muzealcev ima izkušnje s starejšimi prostovoljci. Nekaj izkušenj, ki so nam jih zaupali:

“Skušamo jih povabiti kot demonstratorje, prenašalce ljudskega znanja v raznoterih aktivnostih, delavnicah za osnovnošolce. Pomagati so pripravljeni tisti, ki bodisi imajo neko afiniteto do otrok oz. radi nastopajo in se zaradi tega počutijo še vedno družbeno potrebni. So pa zelo občutljivi na odmevnost dogodka, da je udeležba dobra in da čutijo, da je njihovo delo doprineslo k boljšemu jutri.”

“Kulturni prostovoljni mediatorji z Univerze za starejše obdobje: opazila sem, da je za trajno in uspešno sodelovanje potrebna disciplina in red pri delu, kar terja mentorja, usposobljenega in kompetentnega za to delo.”

83 % muzejskih delavcev meni, da lahko starejši prostovoljci vplivajo na povezovanje s ciljnim skupinami muzeja. Izstopata skupini starejših (47 %) in otrok (36 %), srednja generacija pa je bila omenjena v 10 % odgovorov.

V nadaljevanju raziskave nas je zanimalo, kako bi muzejski delavci ohranjali motiviranost starejših prostovoljcev v muzeju. Iz odgovorov udeležencev smo izluščili dve obliki motivacije: nematerialno in materialno.

K nematerialni motivaciji smo uvrstili odgovore, kot so: vključevanje v kolektiv, krepitev občutka pripadnosti muzeju, spoštljiv odnos, osebni stik, pohvala, dobra medsebojna komunikacija, povratna informacija, obveščanje o pozitivnih odzivih občinstva, krepitev občutka koristnosti, krepitev občutka odgovornosti, vključevanje v odločanje v muzeju, novi delovni izzivi, spodbujanje ustvarjalnosti, omogočanje dejavnosti, ki prostovoljce zanimajo, dodatne možnosti za izobraževanje, upoštevanje idej in izkušenj prostovoljcev, predstavitev njihovega dela v javnosti, posebej za prostovoljce pripravljene dejavnosti, prostovoljci ne smejo biti preobremenjeni.

V sklop materialne motivacije pa smo uvrstili odgovore, kot so: male pozornosti, ugodnosti kot zaposleni, popusti za gradivo in spominke, ekskurzije/izleti, praznovanja, nagrade, vabila na dogodke, novoletna in druga muzejska srečanja, brezplačne muzejske vstopnice, muzejske publikacije.

Dve tretjini (65 %) odgovorov sta se nanašali izključno na nematerialno motivacijo. Izključno materialne nagrade je omenilo 6 % muzealcev. Slaba tretjina muzejskih delavcev (29 %) je združila obe motivaciji: materialno in nematerialno. Nekaj predlogov za ohranjanje motiviranosti starejših prostovoljcev, ki so jih zapisali:

“Vseskozi bi jim dal vedeti, da so nam potrebni, da je njihovo delo koristno, povezal bi jih bolje z zaposlenimi, povabil bi jih na druženje in skupne ekskurzije, ...”

“Potrebujejo tudi bolj kompleksne naloge, ne le mehanske, da se krepí občutek odgovornosti, koristnosti, pripadnosti.”

“Skupne ekskurzije”.

“Nudila bi jim temeljno izobraževanje, ki bi ga zaključili s prejemom potrdila o opravljenem izobraževanju, vsako leto bi javno objavila njihova imena (v periodiki, na spletnih straneh ...) in se jim pisno zahvalila, povabila bi jih na novoletna in druga muzejska srečanja, podarila bi članom njihove družine brezplačne vstopnice za ogled muzejskih razstav, nudila bi jim vse muzejske publikacije, vodila bi jih na strokovne ekskurzije, po večletnem prostovoljnem delu bi jih predlagala za nagrado.”

V raziskavi nas je zanimalo tudi, kako bi muzejski delavci ohranjali kvalificiranost oz. usposobljenost starejših prostovoljcev v muzeju. Na vprašanje, kako bi to dosegli, smo dobili najrazličnejše odgovore; razdelili smo jih v tri sklope: oblike in metode, izvajalci, vsebina. Splošnih odgovorov, kot so “nenehno izobraževanje”, “kontinuirano delo oz. srečanja”, “stalno izobraževanje”, “pogosto izobraževanje starejših”, nismo uvrščali.

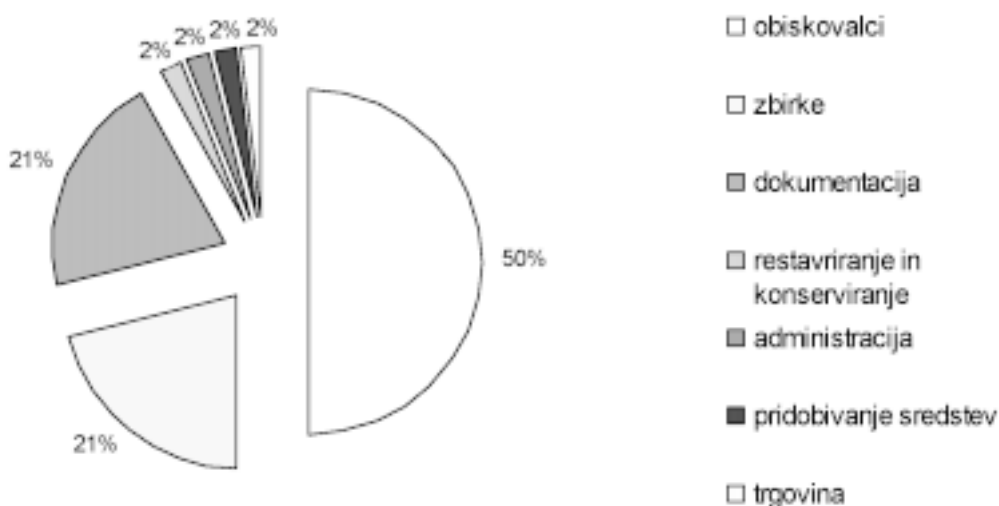
Muzejski delavci so navedli te izobraževalne oblike in metode: tečajji, pogovori, nasveti, učenje od drugih, predavanja, vodstva, praktične vaje, seminarji, preverjanje znanja, ekskurzije, delavnice, obiskovanje drugih ustanov, branje literature, uvajanje v delo.

V sklop “izvajalci in drugi viri izobraževanja” smo uvrstili odgovore, kot so: učenje od sodelavcev; izobraževanje s strani muzejskih delavcev; kustos jim mora biti na voljo za morebitna vprašanja; dostopna knjižnica; hospitacije pri starejših prostovoljcih; gradivo za izboljševanje poznavanja teme; pomoč strokovnih delavcev muzeja; usposobljeno vodstvo, ki jih sprti uči in preverja narejeno.

Vsebinska plat izobraževanj in usposabljanj je bila najmanj dorečena. V ta sklop smo uvrstili odgovore, kot so: informiranje o dejavnostih hiše; izobraževanje za prostovoljstvo; predstavitev muzejskega dela; odpirati je treba strokovna vprašanja, ki so aktualna in zanimajo povprečnega človeka; ozaveščanje o pomembnosti ohranjanja kulturne dediščine (izobraževanja). Pri vsebinski plati izobraževanj je treba omeniti redko, a vendarle obstoječe razmišljanje, da bi vsebino izobraževanja prilagodili zanimanjem prostovoljcev. To kažejo odgovori, kot so: spodbujati jih pri poglobljanju tem, ki jih

zanimajo; glede na zanimanje in sposobnost posameznika bi jih usmerjala v eno področje dela; povezovanje osebnih izkušenj in tudi njihovih interesov; sprejemanje pobud, zlasti potem, ko se že nekaj časa posvečajo isti nalogi.

V zadnjem delu raziskave smo muzejske delavce povprašali o neuresničenih nalogah oziroma področjih. 71 % muzealcev je navedlo, da v njihovem muzeju obstajajo zamisli, ki bi jih želeli uresničiti, pa jih ne morejo, ker nimajo dovolj časa in strokovnjakov. Na spodnji sliki vidimo deleže po posameznih področjih. Polovica odgovorov se je nanašala na delo z muzejskimi obiskovalci, naslednji največji in enako zastopani področji sta bili muzejska dokumentacija (21 %) ter vsebinsko in tehnično delo z muzejskimi zbirkami (21 %). Restavriranje, administracija, pridobivanje finančnih, človeških in materialnih sredstev ter muzejska dopolnilna dejavnost (npr. trgovina, kavarna) pa so področja, ki so bila – vsako posebej – zastopana v 2 % odgovorov.

Sl. 3. Muzejska področja, na katerih se kažejo potrebe po človeških virih.

4. SKLEPNA RAZPRAVA

V deželah z razvito kulturo prostovoljstva je muzejev, ki poleg plačanega omogočajo tudi neplačano prostovoljno delo, vse več, narašča pa tudi število starejših prostovoljcev. Po podatkih raziskave iz leta 2005, ki jo je izvedel britanski Inštitut za raziskave na področju prostovoljstva, kar 95 % britanskih muzejev zaposluje prostovoljce; slaba polovica teh pa je starih več kot 55 let.¹⁸ Na eni strani gre za muzeje – prostovoljske organizacije, v katerih večino dela opravijo prostovoljci, na drugi strani za muzeje, katerih delovanje temelji na sinergiji plačanih in neplačanih sodelavcev. Primer Britanskega muzeja, ki smo ga imeli priložnost поблиžje spoznati, kaže, da se prostovoljci vključujejo

¹⁸ Angela E. Paine, Justin D. Smith, Steven Howlett, *Exhibiting Support: developing volunteering in museums*, London 2006, str. 6, 8.

¹⁹ Rajka Bračun Sova, Prostovoljno delo – dodana vrednost muzeja: pogovor s Kusumo Barnett, vodjo sekcije prostovoljcev v Britanskem muzeju, *Argo*, 2008, 51/1, str. 117–120. O prostovoljski dejavnosti v Britanskem muzeju, ki jo vodi K. Barnett, je na vabilo Narodnega muzeja Slovenije maja 2008 govoril tudi Xerxes Mazda, takrat gostujoči predavatelj na Poletni šoli muzeologije v Piranu. Povzetek njegovega predavanja s kritično refleksijo na prakso Narodnega muzeja Slovenije za objavo pripravlja Andreja Breznik.

skoraj v vse segmente muzejske dejavnosti, pri čemer so vloge prostovoljcev in redno zaposlenih jasno razmejene.¹⁹ To je razumljivo. Le če so vloge in naloge neplačanih in plačanih sodelavcev jasno opredeljene, je sinergija enih in drugih mogoča, prekrivanje odgovornosti pa v nasprotnem primeru nujno vodi v konflikt. Da bi slovenski muzejski delavci ustvarili ustrezne možnosti za delovanje prostovoljcev, morajo v prvi vrsti poznati naravo in poslanstvo prostovoljstva, pa tudi značilnosti prostovoljcev oz. družbenih skupin, iz katerih prostovoljci izhajajo.

Da ima glavnina slovenskih muzejskih delavcev že izkušnje s prostovoljnim delom (zunaj družinske skupnosti) in da se jih je polovica že srečala s posamezniki ali organiziranimi skupinami prostovoljcev znotraj muzejev, je nedvomno dobra popotnica za uvajanje prostovoljstva v slovenskih muzejih. Kljub temu so v očeh zaposlenih slovenski muzeji premalo prepoznavni kot ustanove, ki bi v svoje delo in poslanstvo vključevale prostovoljce. Med možnostmi za organizirano prostovoljno delo, ki jih muzealci poznajo, so namreč v ospredju različni socialnovarstveni prostovoljski programi.

Pri vzpostavljanju programov prostovoljnega dela v slovenskih muzejih, ki bi bili namenjeni (tudi) starejšim, je treba upoštevati ugotovitve najnovejših slovenskih raziskav o udeležbi starejših v izobraževanju, ki kažejo, da se starejši kljub bogati ponudbi sorazmerno malo vključujejo v izobraževanje. Dejavniki, zaradi katerih ostajajo starejši v veliki meri nedejavni in izključeni iz družbenega dogajanja, še niso povsem znani, nekatere smeri razmišljanja pa so že nakazane; starejši naj bi pridobili več nadzora nad vsemi platmi izobraževalne dejavnosti, vključno z vsebino in organizacijo, to pa pomeni večjo povezanost učenja starejših s socialnim okvirom, v katerem učenje poteka (omogočanje dejavne integracije v okolje).²⁰ Tako lahko sklepamo, da pestra in bogata ponudba muzejskih prostovoljskih programov še ne zagotavlja udeležbe starejših prostovoljcev; pri načrtovanju in izvajanju programov prostovoljnega dela za starejše je treba bolj upoštevati resnično zanimanje, potrebe in možnosti starejših, pa tudi okolja, iz katerega izhajajo.

Začetni motivi starejših za prostovoljno delo so lahko najrazličnejši. Slovenski muzejski delavci menijo, da se starejši odločajo za prostovoljno delo predvsem zato, da lahko uporabijo svoje znanje in izkušnje, pa tudi zato, da se bolje vključijo v družbeno dogajanje. Drugi motivi, ki naj bi tudi vodili starejše k vključevanju v prostovoljno delo, so po mnenju muzealcev enako pomembni. To so: da so koristni, da si pridobijo novo znanje, da se srečajo z novimi izzivi, da navežejo socialne stike, da preženejo osamljenost in ne nazadnje da krepijo samozavest. Teorija izobraževanja starejših pravi, da gre pri starejših za povsem drugačne izobraževalne cilje, saj so povezani bolj z osebnimi in socialnimi ter manj s kognitivnimi in poklicnimi cilji.²¹ Sklepamo, da bi muzejski prostovoljski programi upoštevali potrebe, interese in možnosti starejših starejšim morali ponujati predvsem socialno oporo (druženje) in možnosti za povezovanje s skupnostjo. S tem v zvezi je treba opozoriti na to, da lahko starejši prostovoljci prek svojih socialnih mrež vplivajo na povezovanje muzejev z njihovimi ciljnim skupinami; o tem so prepričani tudi muzealci.

Podatki o prevladujočih stališčih muzejskih delavcev do starejših na eni in prostovoljnega dela na drugi strani, ki smo jih pridobili z raziskavo, ustvarjajo sliko, ki kaže večinoma naklonjenost razvoju prostovoljstva starejših v slovenskih muzejih. Muzealci v veliki meri ocenjujejo starejše kot izkušene, dosledne, zanesljive in odprte. Neodločeni so pri povezovanju starejših s pogosto boleznijo in premajhno prilagodljivostjo, pri povezovanju starejših s težjo učljivostjo, značilnim biološko pogojenim predsodkom o starejših, pa so mnenja med muzealci deljena. Bolezen, zmanjšane kognitivne zmožnosti,

²⁰ Bogataj in Findeisen 2008 (op. 7), str. 30.

²¹ Dušana Findeisen, *Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih*, Ljubljana 1999, doktorska disertacija, tipkopis.

neprilagodljivost seveda niso značilnosti samo starejših, ampak vseh generacij (in zato tudi starejših). Enako velja za pozitivne predsodke. Rezultati raziskave opozarjajo na potrebo po tem, da vzpostavljanje prakse starejših prostovoljcev v slovenske muzeje spremlja izobraževanje muzejskih delavcev o starejših in starosti (podobno kot se to izvaja v programu Mediator v kulturi).

Da je slovensko muzejsko okolje spodbudno za razvoj prostovoljstva, potrjujejo tudi prevladujoča stališča muzejskih delavcev do prostovoljnega dela. Muzealci na splošno menijo, da prostovoljstvo pomeni novo kvaliteto za ustanovo. Prostovoljno delo večinoma povezujejo z dejavnim načinom življenja (in ne obilico prostega časa, ki naj bi ga imel človek, če želi delati prostovoljno), izobraževanjem in usposabljanjem (in ne usmiljenjem ali dobrosrčnostjo, ki naj bi za prostovoljstvo po starih predstavah zadostovalo) in s strokovnostjo (zahtevnost je sicer atribut plačanega dela, zato dviguje vrednost prostovoljcev oz. prostovoljnega dela). Glede na izražena stališča sklepamo, da bi muzealci morda vključevali prostovoljce v poslanstvo muzeja na način, ki bi podpiral usposobljenost in avtonomnost prostovoljcev.

O tem, ali delo s prostovoljci pomeni malo ali veliko stroškov, so muzealci neodločeni, čeprav poročajo o izkušnjah s prostovoljci znotraj muzejske sfere. Teorija prostovoljstva pravi, da je za uspešno pridobivanje in ohranjanje prostovoljcev potrebna ustrezna organizacijska podpora, ta pa zahteva materialna, človeška in ne nazadnje finančna sredstva. Ugotavljamo, da bi bilo treba naklonjenost slovenskih muzealcev prostovoljstvu, kot se je izkazalo v naši raziskavi, organizacijsko in sistemsko podpreti. Na potrebe po profesionalizaciji prostovoljstva v muzejski dejavnosti kažejo tudi podatki o izkušnjah muzejskih delavcev s (starejšimi) prostovoljci.

Pridobiti prostovoljce je veliko, ohraniti jih je še več. Raziskave o prostovoljstvu starejših kažejo, da starejši prostovoljci pričakujejo bolj osebni pristop; za prostovoljno delo naj bi jih posebej povabili oz. prosili, potrebujejo namreč možnost ustvarjanja in odločanja, povratne informacije ter občutek pripadnosti.²² Predvsem z nevidnimi motivacijskimi sredstvi bi po podatkih naše raziskave sodeč motiviranost starejših prostovoljcev vzdrževali tudi slovenski muzealci, ki sicer s starejšimi prostovoljci v muzeju nimajo veliko izkušenj. Pomanjkanju teh izkušenj lahko morda pripišemo tudi nekritičnost muzejskih delavcev do oblik, ciljev in namenov izobraževanja in usposabljanja starejših. Potrebe po (prostovoljskih) sodelavcih v slovenskih muzejih se po podatkih naše raziskave kažejo predvsem pri delu z obiskovalci, najmanj pa v administraciji, pri restavriranju, pridobivanju sredstev in muzejski dopolnilni dejavnosti. Teh in drugih rezultatov raziskave, ki nakazujejo osnovne smernice za razvoj prostovoljstva (starejših) v slovenskih muzejih, pa zaradi majhnega odziva muzejskih delavcev ne kaže posploševati. Glede na število redno zaposlenih strokovnih delavcev v slovenskih muzejih in razstaviščih²³ in število vrnjenih vprašalnikov namreč predvidevamo, da se je na raziskavo odzvalo le okoli 14 % muzejskih delavcev.

²² Findeisen 1998 (op. 8), str. 20.

²³ V letu 2007 je bilo v slovenskih muzejih in razstaviščih redno zaposlenih 474 strokovnih delavcev za določen in nedoločen čas (vir: Statistični urad Republike Slovenije). V času pisanja prispevka na SURS podatki za leto 2008 niso bili dostopni.

ODPRTI FORUM

Moderatorka sklopa: Karla Kofol

DVA PROJEKTA TEHNIŠKEGA MUZEJA SLOVENIJE USPEŠNA NA EVROPSKEM RAZPISU

Tehniški muzej Slovenije je bil v letu 2009 izjemno uspešen pri črpanju sredstev EU. Na razpisu »Cultural Programme – v sklopu ukrepi sodelovanja« sta bila podprta dva projekta;

1. kot vodja projekta *Central European Science Adventure* bo TMS prejel podporo EU v višini 193.300 EUR, pri realizaciji projekta pa bodo sodelovali tehniški muzeji iz Avstrije, Češke, Slovaške, Poljske in Madžarske;

2. Kot partner pa bo TMS sodeloval pri projektu »*Taste of Europe*«; nosilec projekta je švedski muzej Museum of work. V celotnem projektu sodeluje devet muzejev iz devetih držav (Švedska, Danska, Portugalska, Estonija, Češka, Madžarska, Velika Britanija, Finska in Slovenija).

Namen projekta *Central European Science Adventure* je predstavitev srednjeevropskih znanstvenikov in inovatorjev ter njihovih del širši javnosti, predvsem najmlajšim. V sklopu projekta želimo poudariti skupno zgodovino tega dela Evrope ter osvetliti in predstaviti najpomembnejše znanstvenike in inovatorje, od katerih številni do sedaj niso bili znani širši javnosti. Poudarek projekta je na multimedijški igri oziroma tekmovanju, zasnovanem za otroke od 9. do 14. leta starosti, ki bo potekalo v prostorih vseh sodelujočih muzejev, pri tem pa bodo vključene osnovne šole vseh držav partneric. Poleg igre bodo spremljevalne dejavnosti še:

- baza podatkov najpomembnejših znanstvenikov, tehnikov, inovatorjev in izumiteljev Srednje Evrope (spletni leksikon),
- spletni portal,
- delavnice za otroke in strokovno muzejsko javnost.

Multimedijško igro (tekmovanje) bomo v celoti pripravili v TMS, saj imamo bogate izkušnje s pedagoškimi programi in muzejskimi delavnicami. Igra bo skupaj s posebej zasnovanim prizoriščem od jeseni leta 2010 najprej predstavljena v Tehniškem muzeju Slovenije, v zadnjih mesecih projekta pa bo potovala še do vseh preostalih partnerjev. Igra bo tudi prevedena v lokalne jezike, uporabljati pa jo bo mogoče tudi po izteku projekta. Baza podatkov bo dostopna vsem uporabnikom spleta, prevedena pa bo v šest lokalnih jezikov sodelujočih partnerjev ter angleškega.

Projekt bo potekal od junija 2009 do maja 2011.

Cilji dejavnosti projekta CESA:

- predstavitev skupne tehniške dediščine Srednje Evrope ob pomoči inovativnih, kulturnih in pedagoških praks; namen je prenos znanja na naše najmlajše na zanimiv in doživljajski način;
- ozaveščanje o medsebojnem povezovanju, skupni zgodovini, vrednotah in zapuščini;
- ustvariti trajno mrežo in komunikacijo med Srednjeevropskimi tehničnimi muzejskimi institucijami ter pozneje tudi širše; namen je tesnejše sodelovanje in preprostejša izmenjava informacij;
- ustvariti kvalitetno dodatno muzejsko ponudbo za vse sodelujoče muzeje z možnostjo razširitve na druge države.

Omenjeno tekmovanje za TMS pomeni dodatno obogatitev že tako obširnega pedagoškega programa muzeja in bo tudi po izteku projekta ostalo kot posebna

privlačnost muzejske ponudbe. Dodatni vrednosti projekta sta možnosti za širjenje v druge države in organizacija posebnih tekmovanj na območju, ki precej presega ozemlje, ki ga pokrivajo sodelujoči partnerji. Modularna zasnova omogoča tudi sodelovanje na različnih prireditvah, kot so znanstveni festivali in gostovanje po sorodnih ustanovah. Namen projekta »*Taste of Europe*« je raziskovanje pridelava hrane v Evropi ter poraba te v socialni, kulturni, zgodovinski in sodobni perspektivi. Vsak sodelujoči muzej je izbral "značilno" živilo, s katerim bo povezan projekt (Švedska – mleko, Danska – prašiči, Portugalska – olivno olje, Estonija – krompir, Češka – pivo, Madžarska – koruza, Velika Britanija – ribe, Finska – kruh in Slovenija – med).

Projekt bo potekal od maja 2009 do novembra 2011.

Cilji projekta:

- priprava razstave, ki bo spodbujala sodelovanje javnosti, medkulturni dialog; polemike o pridelavi hrane, vpliv proizvodnje in porabe hrane na človeka in naravo;
- sodelovanje, izmenjava izkušenj, znanj, podatkov med evropskimi muzeji;
- seminarji, debate, predavanja med trajanjem projekta;
- internetna stran, na kateri bodo na voljo podatki iz vseh devetih držav;
- zbiranje podatkov in gradiva, ki bodo na voljo vsem zainteresiranim.

Razstava bo narejena v devetih "izvodih" in bo hkrati razstavljena v vseh sodelujočih muzejih. Vsak muzej bo imel poudarek na svoji temi, hkrati pa bo vključeval tudi izsledke preostalih. Ob razstavi bodo potekale številne dejavnosti, namenjene različnim ciljnim skupinam (od šolskih skupin, družin do strokovne in laične javnosti).

TMS že več let sodeluje na različnih razpisih EU in nekaj projektov je bilo že uspešno dokončanih. V teh primerih je šlo za manjše kratkotrajne dejavnosti, ki pa ob skrbnem načrtovanju lahko prinesejo tudi dolgoročno korist. Letošnja projekta pa sta bistveno večji zalogaj, saj predvsem z vodenjem še nimamo večjih izkušenj. Prav zato bomo v prihodnjih dveh letih projektoma posvetili še posebno pozornost, saj ju želimo izvesti tako, da bodo zadovoljili tako obiskovalce kot stroko. Dobra ocena ob kocu projekta je odlična popotnica za nadaljnje razpise. Ob tem je treba poudariti, da gre za pomemben dosežek slovenske muzejske stroke, saj je to prvi primer, da je slovenski muzej nosilec projekta iz omenjenega program EU in prav tako prvi primer, da je slovenski prijavitelj uspel z dvema projektoma na istem razpisu.

Izvedba tega projekta je financirana s strani Evropske komisije.

Vsebina publikacije (komunikacije) je izključno odgovornost avtorja in v nobenem primeru ne predstavlja stališč Evropske komisije.

This project has been funded with support from the European Commission.

This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Education and Culture DG

Culture Programme

IZOBRAŽEVALNA ZGODOVINSKO-ZEMLJEPISNA IGRA Z RAČUNALNIKOM ODKRIVAMO SVET. ORBIS LUSUS

PREDSTAVITEV PROJEKTA V SLOVENSKEM ŠOLSLEM MUZEJU

Orbis lusus (slov.: igra sveta ali zemljepisna igra) je sodobna tridimenzionalna računalniška igra v navidezni resničnosti z izrazito zgodovinsko-zemljepisno izobraževalno vlogo. Na igriv in današnjemu času prilagojen način posreduje védenje o preteklosti in mejah znanja v preteklih zgodovinskih obdobjih. Učenje in odkrivanje neznanih svetov, ki jih v igri predstavljajo zvezde, združuje z radovednostjo in ugodjem. Prijetno preživljanje prostega časa po starem pedagoškem načelu postavlja v področje koristnega in uporabnega. Zahteva razmišljanje in orientiranje v različnih okoljih in razvija občutek za prostor in čas. Skozi različne svetove, ki jih zamenjujejo krajevne, pokrajinske, svetovne in ne nazadnje tudi meje vesolja, prehaja iz preteklosti v sedanjost. Med potovanjem z raznovrstnimi prevoznimi sredstvi odpira nova obzorja in omogoča raznovrstne poglede na svetove.

Misel o pripravi izobraževalne računalniške zgodovinsko-zemljepisne igre Z računalnikom odkrivamo svet se je začela oblikovati med pripravo razstave z naslovom Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci, ki je bila v Slovenskem šolskem muzeju od 28. marca do 14. novembra 2007. Pomembno spodbudo ji je dala predstavitev zgodovinske družabne igre iz 17. stoletja, ki jo je po zapisu v knjigi *Orbis lusus pars prima seu lusus geographicus*¹ imel dr. Jernej Sekolec 11. aprila 2007 prav tako v Slovenskem šolskem muzeju.

Za slovenski prostor je družabna igra iz 17. stoletja toliko pomembnejša, ker je njen avtor nadobudni 18-letni turjaški grof Volf Engelbert. Najprej jo je avgusta leta 1659 pod mentorstvom profesorja Matije Kirchofferja, 28-letnega jezuita iz beneške Verone, predstavil na javnem predavanju na jezuitski univerzi v Gradcu, potem pa jo je še istega leta objavil v knjižni obliki. Namen opisane družabne igre je bil pridobivanje geografskega znanja in zabava. Knjiga ima 254 strani. V prvem poglavju (41 strani) avtor povzema temeljno geografsko znanje, ki naj bi ga igralci vsaj v grobih potezah obvladali, da bi v igri lahko uživali in ob njej utrjevali ter razvijali svoje geografsko znanje. V drugem poglavju (22 strani) so opisani zemljevid in drugi pripomočki ter osnovna pravila igre. Tretje poglavje je najobsežnejše (189 strani). Predstavlja nekaj praktičnih napotkov za igro, sicer pa največ prostora namenja opisom 1680 polj, na kolikor jih je razdeljen zemljevid zemeljske krogle. V knjigi je tudi veliko zanimivih misli in utrinkov, ki neposredno in živo izražajo znanstvena, politična, verska in druga vprašanja, ki so zanimala tedanje

¹ Orbis lusus pars prima seu lusus geographicus, defensus ac demonstratus ab illustrissimo S. R. I. comite Wolffgango Engelberto ab Auersperg in alma universitate Graecensi, praeside R. P. Matthia Kirchoffer S. I., AA. LL. et Phil. Doctore, ejusdemque Mathematices Professore ordinario, anno MDCLIX mense Augusto. Graecii, typis Francisci Widmanstadii. V slovenskem prevodu se glasi: Igra sveta ali geografska igra, prvi del, ki jo je meseca avgusta leta 1659 zagovarjal in predstavil grof svetega rimskega cesarstva Volf Engelbert Turjaški na univerzi v Gradcu pod predsedstvom Matije Kirchofferja, člana jezuitskega reda in doktorja svobodnih umetnosti in filozofije. Knjigo, ki je danes ohranjena le v nekaj izvodih, je mogoče dobiti v semeniški knjižnici v Ljubljani. Natisnjena je bila v Gradcu pri Francu Widmanstatu.

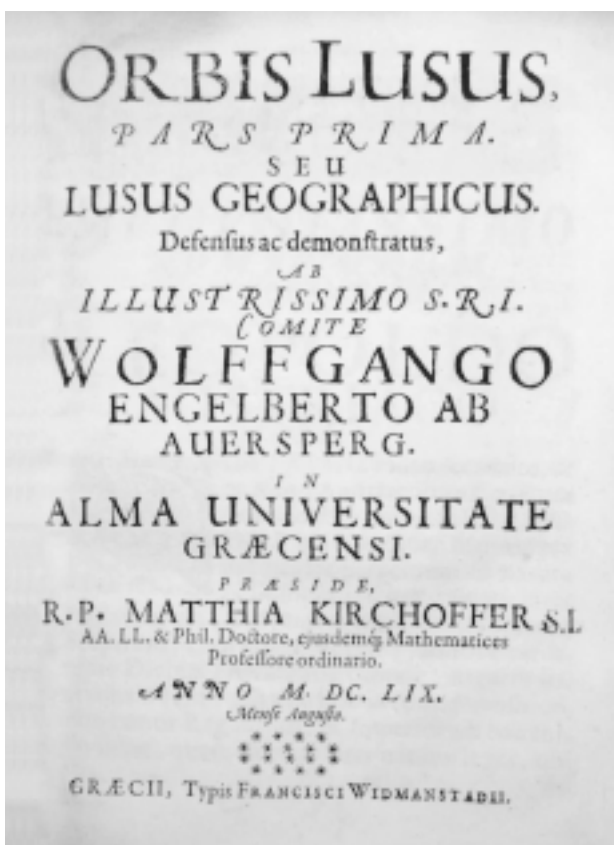
Sl.1

izobražence. Igra je ena od najzgodnejših predstavnic svoje vrste in se po obsegu, podrobnostih in času nastanka razlikuje od podobnih iger tistega časa, ki so imele podlago po večini v igralnih kartah. Zato je nekoliko presenetljivo, da je ni v specializiranih bibliografijah iger, tako npr. v Bibliografiji knjig o igrah od 15. do 18. stoletja (*Bibliographie der Spielbuecher des 15. bis 18. Jahrhunderts, 1473–1700*), in da je ostala neopažena, pa čeprav je bila knjiga omenjena v različnih bibliografskih in drugih zgodovinskih delih.²

Knjiga je napisana v latinskem jeziku, tedaj jeziku znanosti. Z opisom igre kaže znanje zemljepisa izobražencev v slovenskih deželah v 17. stoletju. Po načelu jezuitske

pedagogike, da je treba prijetno združevati s koristnim in igro z učenjem, je imela izrazito izobraževalni in vzgojni pomen.³

Neposreden korak k zasnovi računalniške izobraževalne zgodovinsko-zemljepisne igre je po predstavitvi družabne igre iz 17. stoletja izzvalo predvsem vprašanje, ali bi bilo mogoče pozabljeno zemljepisno igro, na katero je opozorila razstava o začetkih pouka geografskih vsebin in geo-

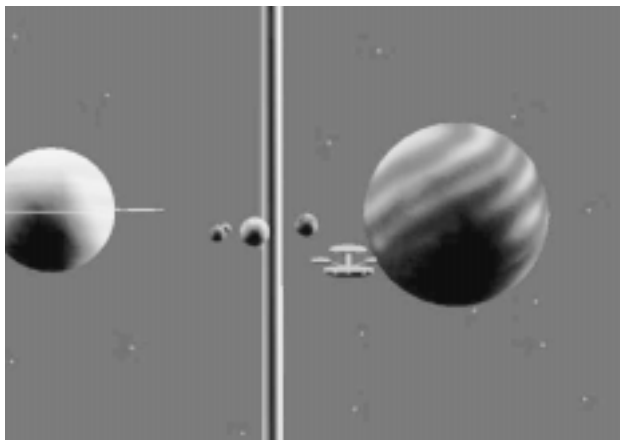

Sl.2

Sl. 1 Grof Volf Engelbert Auersperg (1641–1709) avtor zgodovinske igre Orbis Lusus iz 17. stoletja. (Narodna galerija, Ljubljana)

Sl. 2 Naslovnica knjige Orbis Lusus iz leta 1659. (Semeniška knjižnica, Ljubljana)

Sl. 3 Model osončja, avtorsko delo, dr. Tomaž Amon 2008.

Sl.3

² Jernej Sekolec, Predstavitev igre: Orbis lusus – igra sveta ali geografska igra, v: *Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci*, Priloga št. 2, Razstavniki katalog – Slovenski šolski muzej, Ljubljana 2007, str. 114–120.

³ Odlomek iz predgovora h knjigi lepo ponazarja jezuitski pogled na izobrazbo:

“Bog se rad igra s stvarmi, ki jih je ustvaril, in človek si s sodelovanjem v Božji igri pridobiva modrost, ker je za ravnanje z materialnim svetom potrebna sposobnost razumevanja. Med različnimi znanostmi je ni primernejše od geografije, ki bi na prijetnejši način omogočala človeški pameti spoznavati razigranega Boga ali ki bi bolj lajšala naše doumevanje zakonov, ki vladajo v naravi. Združevanje koristnega s prijetnim pri poučevanju znanja o svetu je splošno vodilo, ki je podlaga vsemu drugemu. Da bi le vsak, ki zavrača prijetno koristnost, spoznal, kako napačno razmišlja in škodi blagru svoje duše, ko zavrača izredno prijetnost geografske znanosti.” Ibidem., str. 119.

grafije med Slovenci v Slovenskem šolskem muzeju, obuditi na način, da bi bila vabljiva in poučna tudi za današnji čas. Nazadnje se je izkazalo, da je izziv ob ustrezni strokovni podpori mogoče sprejeti, vendar ne le s posodobitvijo zgodovinske igre in izbiro novega medija, temveč tudi s prostorsko in časovno razširitvijo njene vsebine.

Nova računalniška izobraževalna igra *Orbis Lusus*, ki smo jo izdelali v Slovenskem šolskem muzeju, je kljub drugačnemu pristopu v tridimenzionalnem računalniškem okolju ohranila velik del prvotne vzgojno-izobraževalne vloge in miselnega ozadja ter staro baročno ime. V izhodišču je z obravnavo civilizacijskih in kulturnih razmer v 17. stoletju zgodovinsko obogatena in obarvana zemljepisna računalniška igra. V osnovi jo sestavljajo "svetovi", ki jih predstavlja izdelan model vesolja in v tridimenzionalno obliko predelani zemljevidi; omogočen je prehod med njimi bodisi po izbranih zvezdah bodisi neposredno ob pomoči računalniškega orodja. Ker je med igro mogoče prehajati iz enega v drug "svet" in med svetovi krožiti ter se igrati, igra nikakor ne pomeni ujetost v določen prostor ali čas, ampak v vsakem trenutku ob pomoči znanja zgodovine in zemljepisa, logičnem sklepanju in pozornem branju zemljevidov omogoča prehod v nov „svet“ in na novo „zvezdo“.

"Svetovi" se po izbranih zvezdah časovno in prostorsko stikajo in dopolnjujejo. Zvezde so nad tridimenzionalnimi zemljevidi oz. "svetovi" in so vezane na izbrane točke oz. polja pod njimi. Med potovanjem v območju izbranega tridimenzionalnega zemljevida se igralcu ob stiku z zvezdami zastavijo določena vprašanja iz geografije v 17. stoletju; nanje mora pravilno odgovoriti, da lahko nadaljuje načrtano pot in zbere čim več točk in si prisluži čim boljše oceno. Po znanju pri odgovorih je ocenjena uspešnost potovanja; znanje je ovrednoteno s številkami. Za dobro opravljeno pot je igralec pohvaljen, v nasprotnem primeru pa ga igra sama spodbuja, da se trudi in si prizadeva izboljšati svoje znanje.

Izhodišče igre je vedno v tridimenzionalnem zemljevidu sveta iz 17. stoletja, ki ga obdajajo alegorične podobe letnih časov in antičnih mitoloških oseb. Ob prekinitvi igre, novem začetku ali ob težavah na potovanju se igralec iz vseh "svetov" in iz vseh "zvezd" vedno vrne na izhodiščno točko na zemljevidu nad mestom Rim, ki je za zahodno civilizacijo od antike naprej dolgo veljal za središče sveta. Iz svetovnega zemljevida je mogoče prestopiti na druga dva tridimenzionalna zemljevida, na pokrajinskega in krajevnega, oz. v "svet", pa tudi na zunajčasovni in prostorsko neomejen medplanetarni svet. Življenje na krajevni ravni v 17. stoletju se v številnih primerih še vedno kaže pod vplivom vraževerja, na pokrajinski in svetovni ravni pa so vidni pomembni premiki v napredku znanosti in poznavanju zemljepisnih pojavov.

Za računalniško predstavitev 17. stoletja v navidezni tridimenzionalni obliki "svetov" smo uporabili Bleaujev zemljevid sveta,⁴ Sansonov zemljevid slovenskih in sosednjih dežel,⁵ Valvasorjev zemljevid Cerknškega jezera⁶ in modela zemlje ter Osončja.⁷ Bistvo računalniške igre je potovanje po omenjenih "svetovih", na katerem spoznavamo svet v 17. stoletju. Naše znanje o tej dobi preverjamo in dopolnjujemo z odgovori na vprašanja, ki se nam zastavljajo s prihodom na območje izbrane zvezde na tridimenzionalnih zemljevidih.

Smisel igre je odgovarjanje na vprašanja, ker se nam pravilni in negativni odgovori samodejno seštevajo. S prekinitvijo potovanja in izhodom iz igre (s klikom na računalniško okno "konec" v desnem zgornjem kotu računalniškega zaslona) se izpišeta tudi rezultat in ocena znanja oz. uspešnosti potovanja. Za vsak pravilen odgovor prejme igralec 10

⁴ Willem Jansz Bleau: *Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula*, Amsterdam 1635.

⁵ Nicolas Sanson, Pierre Mariette: *Hertzogthuber Steyer, Karnten, Krain &, Duchés de Stirie, Carinthie, Carniole* ..., Paris 1657.

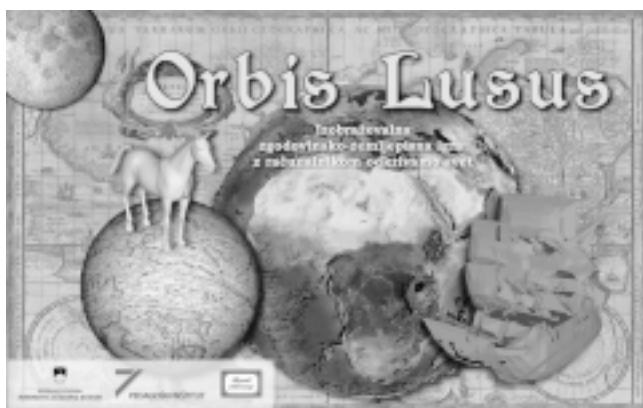
⁶ Johann Weichard Valvasor: *Die Ehre des Herzogthums Krain [Slava vojvodine Kranjske]*, Laibach – Nürnberg 1689, I. Band/IV. Buch, Tab. str. 632–633: 2te unveränderte Auflage, J. Krajec – V. Novak, Rudolfswerth 1877.

⁷ Avtorsko delo dr. Tomaža Amona 2007.

točk, za negativnega pa se dve točki odštejeta. Po pravilnem odgovoru se v območju zvezde zastavi naslednje vprašanje; tako se nadaljuje, dokler se igra tako kot ob vsakem nepravilnem odgovoru samodejno ne vrne v izhodišče našega potovanja v izbranem "svetu".

Z vsako novo igro začnemo novo potovanje iz istega izhodišča. V območju zvezd tridimenzionalnega svetovnega zemljevida se v izhodišče nad mestom Rim vrnemo po vsakem nepravilnem odgovoru ali po osvojitvi zvezde in od tod začnemo vsako novo potovanje k novi zvezdi. Med zvezdami na Bleaujevem zemljevidu sveta, ki so precej neenakomerno razporejene, saj jih je večina v srednji Evropi, drugod po svetu pa jih je le za vzorec, nekatere izstopajo po svojem pomenu in zaradi omogočanja prehoda v druge svetove. Na severovzhodu je tako večja zvezda, ki po pravilnem odgovoru omogoči prehod v planetarni svet, zvezda nad območjem slovenskih dežel pa prehod v tridimenzionalni zemljevid slovenskih in sosednjih dežel, na katerem se nam odpira nov svet, povezan s preteklostjo Slovencev v 17. stoletju.

Po prihodu v območje zemljevida slovenskih in sosednjih dežel se z odhodom z zvezde vedno vrnemo v izhodišče tega tridimenzionalnega zemljevida oz. "sveta", ki je določeno nad Ljubljano. Med zvezdami na tem "svetu" se po svojih posebnih lastnostih razlikujeta zvezdi nad Cerkniškim jezerom, ki odpira nov tridimenzionalni svet Cerkniškega jezera in okolice, in zvezda nad Benetkami, ki omogoča prehod in vrnitev v izhodišče Bleaujevega zemljevida sveta nad mestom Rim.

Sl. 4 Vstopna slika računalniške izobraževalne Orbis Lusus igre na podlagi zemljevida: Willem Jansz Bleau: Nova totius terrarum orbis geographica ac hydrographica tabula, Amsterdam 1635. (Slovenski šolski muzej 2008)

Na Cerkniško jezero je mogoče priti tudi po drugi poti. Poleg poti iz Ljubljane vodi tja neposredna povezava na Bleaujevem zemljevidu sveta po zvezdi nad mestom London. Prehod iz Londona na Cerkniško jezero pa ni enosmeren, saj omogoča prehod tudi v nasprotno smer, in sicer s Cerkniškega jezera tudi v London. Prav tako je v nasprotno smer, s Cerkniškega jezera, priti tudi v izhodišče tridimenzionalnega zemljevida slovenskih in sosednjih dežel. Dvosmeren prehod s tridimenzionalnega zemljevida slovenskih in sosednjih dežel na zemljevid sveta omogoča zvezda nad Benetkami, če igralec tako kot pri drugih prehodih pravilno odgovarja na zastavljena vprašanja. Benetke so tako zaradi lastnosti svoje zvezde postale vez med ožjim slovenskim in širšim svetovnim "svetom", med slovensko in svetovno zgodovino.

Čeprav je prehajanje med svetovi navidezne resničnosti na tridimenzionalnih zemljevidih po drugi strani mogoče tudi z lažjo uporabo računalniških orodij oz. gumbov za preklop tridimenzionalnih svetov, pa je tudi jasno, da na lažji poti ne bomo mogli osvojiti vseh točk in ne pokazati vsega znanja zemljepisa in zgodovine. Sijoče zvezde nad zemljevidi bodo ostale neosvojene in še naprej vabile igralca, da jih obiše.

Iz izhodiščnega položaja je mogoče potovati v vse smeri. Pri tem je mogoče z uporabo določenih tipk na tipkovnici poljubno izbrati oz. nastaviti položaj pogleda. Tridimenzionalne zemljevide si pred prihodom na zvezdo lahko podrobneje ogledamo

z različnih položajev: čisto od blizu, od daleč ali od strani in z izbranega položaja tudi potujemo. Če tridimenzionalne "svetove" zares dobro spoznamo, je velika verjetnost, da bomo tudi pri odgovorih ob prihodu na posamezno zvezdo uspešnejši. Naše potovanje po zemljevidih t. i. navidezne resničnosti lahko spremljamo tudi na orientacijskem zemljevidu v posebnem računalniškem orodju (na zgornji desni strani zaslona). Pod orientacijskim zemljevidom se tudi izpiše vsakokratni položaj oz. pot igralca. Družabna računalniška igra je zaradi teh lastnosti dobro učno sredstvo in pripomoček za učenje prostorske orientacije.

Za potovanje je v igri na voljo več različnih prevoznih sredstev; ta se spreminjajo glede na možnosti za potovanje. Za potovanje po morju je treba uporabljati ladjo; ta je igralcu na voljo tudi na izhodišču igre na Bleaujevem tridimenzionalnem zemljevidu. Ob prehodu z morja na kopno se ladja samodejno spremeni v konja, za potovanje po zraku pa v baročnega angela, ki z nebesnim svodom ponazarja obdobje zgodovinske igre iz 17. stoletja. Po slovenskih in sosednjih deželah je v 17. stoletju mogoče potovati s pomočjo viteza, po morju pa prav tako z ladjo. Cerkniško jezero si je mogoče ogledati iz čolna, za potovanje po kopnem pa je na voljo konj. Če se bomo dvakrat podali na Slivnico, kjer je bilo po starem verovanju zbirališče čarovnic, nas bo pod svoje okrilje vzela čarovnica, z njo pa bomo lahko potovali tudi po zraku in si jezero ogledali tudi iz ptičje perspektive. Po prehodu v medplanetarni svet bomo potovali z vesoljsko ladjo in pri tem opazovali planete iz izbranih položajev. Glede na vrsto potovanja in "svetove", v katerih je igralec, igra samodejno ponuja izbrana prevozna sredstva.

Po vsakem stiku in odhodu z zvezde se igra vrne v izhodišče, zvezda pa ugasne in ni več dosegljiva do začetka naslednje igre. Na njeno območje je mogoče priti samo v novi igri. Ko ugasnejo oz. se potopijo vse zvezde, je igre tako rekoč konec. Čeprav je mogoče po "svetovih" še vedno potovati, pa rezultata potovanja in ocene znanja na osnovi pravih in nepravilnih odgovorov ni mogoče več spremeniti.

Z dodajanjem novih zvezd in postavljanjem novih vprašanj bi bilo mogoče igro nadaljevati in jo podaljševati v neskončnost. Z vsako novo zvezdo bo potovanje še bolj zanimivo in vznemirljivo. Na novih potovanjih se bomo srečevali z novimi izzivi, ki bodo odpirali nova obzorja. Nove zvezde bodo odpirale pot k novemu znanju. Naj bo v igri ali življenju, nikjer ne sme biti žal časa in ne truda, da bi jih osvojili. Brez truda in prizadevnosti pa tako in tako ni mogoče do zvezd.

Ob denarni pomoči Ministrstva za šolstvo in šport je projekt pod okriljem Pedagoškega inštituta leta 2008 v celoti izpeljal Slovenski šolski muzej. Zasnovo igre in materiale je pripravil mag. Stane Okoliš, za računalniško programiranje, obdelavo podatkov in programske rešitve je poskrbel dr. Tomaž Amon, pri pripravi vprašalnika je sodeloval Marko Ljubič, prof. zgodovine in diplomiran pedagog, za oblikovanje naslovnice pa se je trudila Ksenija Guzej, profesorica likovne vzgoje.⁸ Igra je namenjena učencem višjih razredov osnovnih in srednjih šol ter tudi vsem, ki jih zanima. Na letnem srečanju ravnateljev je bila igra na CD-mediju razdeljena tudi vsem osnovnim in srednjim šolam. Izobraževalna igra, ki smo jo po navdihu z razstave Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin in geografije med Slovenci izdelali v Slovenskem šolskem muzeju, je danes dostopna tudi v večini splošnih knjižnic.

⁸ Stane Okoliš, *Orbis lusius [elektronski vir]: izobraževalna zgodovinsko-zemljepisna igra: Z računalnikom odkrivamo svet*, Pedagoški inštitut, Ljubljana 2008.

PRILOGE

Priloga št. 1 tehnična navodila

Kratek opis programa

Orbis lusus je igra v okolju računalniške navidezne resničnosti. V njej smo v obliki tridimenzionalnega navideznega objekta. Podlaga našega sveta so zemljevidi iz 17. stoletja – med igro jih lahko poljubno zamenjujemo – in model vesolja. Računalnik vedno ve, kje smo in to tudi pokaže na monitorju na desni strani ekrana. Tu vidimo piko na pomanjšanem orientacijskem zemljevidu, ki predstavlja naš položaj. Prevozna sredstva so različna in se spreminjajo glede na podlago.

Ukazi za premikanje

Ladjo (ali drugo prevozno sredstvo) usmerjamo s smernimi kazalci (kurzorji), naprej jo poženemo s tipko „g“, ustavimo jo s tipko „r“, v vzvratno smer pa jo poženemo s tipko „e“. Priporočamo, da postavite kazalec leve dlani na tipko „g“, sredinec na tipko „r“ in prstanec na tipko „e“. Sedaj se počutite, kot da vozite avto; „g“ je plin, „r“ je zavora in „e“ vzvratna prestava. Če pritiskamo smerne kazalce skupaj s pritiskanjem na tipko SHIFT (shift + kurzor), ladjo premikamo navpično navzgor, navzdol ali vodoravno v levo oziroma desno. Če se potopite v kakšno goro ali tla, se rešite s pritiskanjem na SHIFT + smerni kazalec navzgor.

Če se zgubite, pritisnite tipko „9“ ali „0“. To vas bo postavilo v izhodiščni položaj.

O kameri

Naš tridimenzionalni navidezni objekt vedno spremlja tudi kamera, ki predstavlja naše „oko“ v svet navidezne resničnosti. Privzeti položaj kamere je za ladjo nekoliko zgoraj. Če ladjo hitro poženemo naprej, vidimo, da kamera nekoliko zaostane in potem dohiti našo ladjo. Če pritiskamo tipko „e“, poganjamo ladjo nazaj v vzvratno smer, zato se kamera „obrne“ in naš model zagledamo čelno, ne v hrbet, kot smo sicer navajeni. Položaj kamere lahko spreminjamo tudi ročno: tipka „j“ postopoma dviguje kamero, tipka „n“ jo spušča. Podobno vlogo imata tudi tipki „k“ in „m“, vendar delujeta nekoliko drugače. Privzeti položaj kamere povrnemo s pritiskanjem na tipko „b“.

Medsebojno vplivanje v sistemu

Ker program vedno ve, kje smo, nam glede na naš položaj zastavi tudi ustrezno vprašanje iz kviza. Program med igro pravilne in nepravilne odgovore sešteva in nam ob izhodu iz igre tudi izpiše seštevke točk in oceno naše uspešnosti.

Posebno opozorilo

Pravilne rešitve na vprašanja v kvizu so shranjene v eni od datotek programa.

Namestitev in odstranitev programa

Mapo OrbisLusus prekopiramo s CD-ja na naš trdi disk (npr. na namizje). Namestitev je s tem končana. Program poženemo tako, da z dvojnim klikom odpremo datoteko OrbisLusus.exe; ta je v mapi OrbisLusus.

Minimalne sistemske zahteve
Windows 98, 2000, XP
512 MB RAM
300 MB prostora na trdem disku
CD-ROM pogon

dr. Tomaž Amon

KDO SO UPORABNIKI MUZEJEV IN GALERIJ?

Pobuda slovenskim muzejem in galerijam za enoten prikaz značilnosti uporabnikov

“Trženje je konsistentni napor, z njim gradimo temelje za družbeno razumevanje in spoštovanje. Čez čas javnost prepozna vrednote, na osnovi katerih so muzeji ustanovljeni, dediščino, ki jo zbirajo, znanje, ki ga utelešajo in storitve, ki jih izvajajo. V povračilo bo javnost z velikim razumevanjem uporabljala in še bolj podpirala muzeje.”¹

O trženju storitev v muzejih in galerijah, uporabi orodij trženjskega spleta je v zadnjem času veliko govora tako v vsakdanji muzejski praksi, na ravni strokovnih združenj kot tudi v strokovni literaturi. V zadnji številki revije *Argo* Andreja Breznik povzema najnovejša teoretska dognanja marketinga v muzejih kot neprofitnih storitvenih organizacijah, podrobno pojasnjuje orodja storitvenega trženja in posreduje aplikacijo trženja na programih Narodnega muzeja Slovenije². V pričujočem prispevku pa se osredotočamo samo na eno izmed pomembnih trženjskih orodij, na uporabnike.

Uporabniki, njihove značilnosti, želje in potrebe predstavljajo eno izmed osmih orodij trženja storitev, ki osnovno formulo štirih orodij (izdelek, cena, tržne poti in trženjsko komuniciranje) dodatno širi s štirimi novimi: z udeleženci (izvajalci in uporabniki, storitvenim procesom, fizičnimi dokazi in kakovostjo. Muzeji – od ustanove do ustanove različno – poljubno sestavljajo in poudarjajo sebi prilagojena orodja marketinškega spleta glede na svojo marketinško strategijo in različnost, glede na zbirke, področja in stroke, glede na kontekst, lokacijo, lastništvo, financiranje in zgodovino³. Začetna točka za vsakršno marketinško dejavnost pa je priti naproti potrebam, ki jih uporabniki iščejo in želijo zadovoljiti. Z raziskovanjem in razumevanjem potreb uporabnikov bo muzej lahko razvil svoje produkte in tako olajšal proces izmenjave.⁴

Potočnik za pripravo, izvajanje, spremljanje in nadzor storitvenih trženjskih dejavnosti poudarja stalen dotok svežih in natančnih podatkov ter informacij o dogajanjih na trgu in v okolju storitvene ustanove. Razumljivo je, da nobena storitvena ustanova ne more zadovoljiti potreb in želja uporabnikov, če ne ve, kdo so, kakšni so njihovi motivi za nakup, kaj si želijo in potrebujejo, kako njihove potrebe že zadovoljujejo konkurenčne storitve. To pomeni, da je skoraj nemogoče načrtovati tržno uspešno ponudbo, če ne vemo, katere storitve uporabniki potrebujejo in kakšne značilnosti (vsebinske in kakovostne) bi morale te storitve tudi imeti. Brez podatkov o trženju in informacij tudi ne moremo pripraviti in izvajati uspešnih oglaševalskih dejavnosti in pospeševati prodaje. Za oblikovanje posameznih trženjskih dejavnosti moramo poznati vedenje uporabnikov in njihovo odzivanje na različna komunikacijska sporočila. To omogoča pravilno izbiro medijev, prek katerih bomo obveščali možne uporabnike svojih storitev. Vsebinsko tržno-informacijskega sistema sestavljata dve skupini podatkov: primarni podatki in informacije, ki jih sami zbiramo (v muzejih in galerijah so to na primer pregledi obiskovalcev in evalvacije) in sekundarni podatki in informacije, ki so podatki storitvene ustanove (statistika dnevnega letnega obiska) ali specializiranih ustanov (na primer ministrstvo,

¹ American Association of Museums, *Museums for a New Century*, Washington 1984, str. 100.

² Andreja Breznik, Uporaba orodij trženjskega spleta pri zasnovi muzejskih izobraževalnih programov z aplikacijo na programih Narodnega muzeja Slovenije, *Argo*, 51/1, 2008, str. 63–72.

³ S. Weil, *Rethinking the Museum: And other meditations*, Washington 1990, str. 50.

⁴ Fiona Mc Lean, *Marketing the Museum*, London 1997, str. 89.

statistični urad). Med podsisteme tržno-informacijskega sistema sodijo trženjsko obveščanje, statistični podatki ter raziskave trga.⁵

Za muzeje kot storitvene ustanove so strokovnjaki za muzejski marketing pred dobrimi 15 leti prepoznali tri temeljne razloge, za izvajanje trženjskih raziskav. Prvič, glede na diskusije o finansiranju in naraščajoči odgovornosti porabe sredstev morajo muzeji vedeti, kako izpolnjujejo svoje javno poslanstvo. Drugič, muzeji naj bi formalizirali svoje programe tržnih raziskav, namesto da vodijo ad hoc študije. In končno, kadar je obisk slabši od pričakovanega ali se celo manjša, morajo muzeji bolje spoznati potrebe, interese in pričakovanja ter motivacije svojih uporabnikov⁶. Med petimi pomembnimi razlogi za uporabo tržnih raziskav, ki jih navaja Munlyjeva, je treba poudariti zlasti pomen zbiranja informacij kot pomoč pri dolgoročnem planiranju, formuliranju novih razstav in programov, novih storitev kot tudi pri oceni njihove učinkovitosti. Za postavitev teorij in načel, ki izhajajo iz prakse, ne gre pozabiti na vlogo poznavanja občinstva in njihove "uporabe" muzejev.⁷ V muzejski literaturi, ki zadeva marketing, se v tržnih raziskavah in evalvacijskih študijah največ uporablja izraz "obiskovalec", ki je omejujoče narave, saj se nanaša samo na tiste, ki pasivno obiskujejo muzej. Zato bomo tudi v pričujočem članku uporabili širši izraz "uporabnik", čeprav vemo, da k muzejski javnosti prištevamo tudi deležnike (angl. stakeholders) in druge vplivne organizacije.

Za pridobivanje informacij so na voljo kakovostne in kvantitativne marketinške raziskave. Kakovostne so manj znane, a pomembne, kadar želimo odkriti občutke in prepričanja ter vrednote ljudi. Izvajajo jih v obliki skupinskih pogovorov – (fokusnih skupin) ali posamičnih (globinskih) intervjujev. S kvantitativnimi raziskavami, o čemer govori tudi pričujoči članek, pa pridobivamo empirična in statistična razmerja in odnose in dobivamo odgovore na vprašanja kdo, kje, kdaj in kako. Zbiramo številke. Z njimi opredelimo, koliko ljudi sodi v določeno kategorijo in ima določene poglede. Tovrstnim raziskavam pravimo tudi pregledi (angl. survey) in pri tem uporabljamo metodo standardnega vprašalnika, s katerim pisno ali ustno anketiramo vnaprej določen vzorec uporabnikov. Splošni namen pregleda je na podlagi vidnih podatkov priti do odločitev, prepoznati možnosti in pomagati razrešiti negotovosti in tveganja.⁸

Iz pregleda, katerega primer navajamo v prilogi, lahko izluščimo štiri poglobljena področja informacij: ravni uporabe storitve (časovne so: ura, dan, teden, konec tedna, letni čas, prostorske pa: razstavni prostori, kavarna, večnamenska dvorana, učilnica, garderoba ipd.), značilnosti obiska (prihoda in samega obiska muzeja, na primer: razdalja in čas, potreben za pot do muzeja, vrsta prevoznega sredstva, pogostost obiskov, uporaba storitev, obisk drugih muzejev in dejavnosti za prosti čas), profil ali značilnosti uporabnikov/obiskovalcev (spol, starost, poklic, izobrazba in drugi demografski podatki) in medijska pozornost (medijski profil – kaj uporabniki berejo, katere tv-programe, spletne strani, bloge spremljajo).

Kajpak je pri izbiri vprašanj treba biti razumen in funkcionalen tako glede na zmožnosti anketirancev kot na muzejske vire (osebje, oprema, analiza), zato so potrebne odločitve, katere informacije sploh potrebujemo. Muzej najprej analizira problem. Ali želi izboljšati storitve, da bi se približal potrebam obiskovalcev? Ali je sploh potrebna empirična raziskava, če pa v informacijskem sistemu že so sekundarne informacije (znotraj muzeja ali raziskave v turizmu, poročila statističnega urada), morda pa jih je moč pridobiti od drugih muzejev in muzejem sorodnih dejavnosti.

⁵ Vekoslav Potočnik, *Trženje storitev*, Ljubljana 2004, str. 189–191.

⁶ B. C. Seagram, L. H. Patten in C. W. Lockett, *Museum management and Curatorship*, 12/1, 1993, str. 29–41.

⁷ M. E. Munely, Asking the Right Questions: Evaluation and the museum mission, *Museum News*, 64/3, 1986, str. 18–23.

⁸ McLean 1997 (op. 4), str. 93.

V MML že več kot deset let skrbimo za pregled nad obiskovalci v omejenem obsegu in povezavi s sumativnimi evalvacijami obsežnejših razstav. Zasnove tovrstnih raziskav in delno tudi sodelovanje pri izvedbi pa smo opravili tudi v dveh nacionalnih muzejih. V Slovenskem etnografskem muzeju v okviru evalvacije prepoznavnosti pred preselitvijo v nove prostore, v Muzeju novejše zgodovine Slovenije pa kot evalvacijo pred začetkom prenove stalne razstave Slovenci v 20. stoletju. Nedavno smo v Mestnem muzeju Ljubljana (MML) izvedli še tržno raziskavo med dnevnimi "uporabniki" slovenske prestolnice in pri tem pridobili pomembne in za muzej koristne informacije, kdo in zakaj ne/obiskuje MML in nekatere v anketi izbrane muzeje in galerije. Skratka, zabeležili smo prepoznavnost teh ustanov v naključno izbranem vzorcu 630 mimoidočih.

Letošnji Pregled obiskovalcev in kakovosti ponudbe v na novo nastali in iz dveh združeni ustanovi Muzej in galerije mesta Ljubljane bo tokrat po vrsti in količini podatkov o 400 naključno izbranih obiskovalcih in njihovih značilnostih, obisku in ravneh uporabe muzejskih storitev obsežnejši kot doslej. V pregled bomo vključili še raziskovalni sklop, posvečen kakovosti muzejskih storitev in oceni zadovoljstva (glej V6 v vprašalniku) po obisku na treh lokacijah nove ustanove. Raziskava bo, da bi še bolj odprli vrata in izboljšali dostopnost novim ciljnim skupinam uporabnikov, še bolje prilagodili muzejske storitve in programe vsem in vsakomur in s tem zagotovili večjo kakovost storitev.

V prilogi predstavljamo anketni vprašalnik kot orodje za omenjeno raziskavo. Pri tem smo se opirali na vire s področja kulture, pa tudi turizma, v katerem je ocenjevanje kakovosti storitev, zmogljivosti pa tudi kulturnih znamenitosti že nekaj vsakdanjega⁹. Oceno zadovoljstva najdemo celo na spletu, ko rezerviramo hotel ali dobimo vprašalnik v kampu, pri vstopu v arheološki park, naravni rezervat ali pred znamenito arhitekturno dediščino. Pozivam slovenske muzeje in galerije pa tudi druge kulturne ustanove, da na osnovi vseh navedenih argumentov pridobijo najosnovnejši pregled obiskovalcev in poskrbijo za enoten sistem; tega je moč dopolnjevati s specifičnimi, za vsak muzej posebnimi parametri. Za vzpodbudo naj služi avstralski primer dobre prakse, ki ga navajam v nadaljevanju.

*"Prepoznavanje obiskovalcev je postala primarna naloga kulturnih ustanov v Avstraliji iz tega pa je izhajala še potreba, kako bi lahko obiskovalce ene ustanove primerjali z obiskovalci druge".*¹⁰ je zapisala posebna interesna skupina za evalvacije in raziskave uporabnikov Muzejev Avstralije in se leta 2004 namenila pripraviti standardizirna vprašanja, ki naj bi jih uporabljale kulturne ustanove širom po Avstraliji. Rezultat uporabe takšnih vprašanj bi bila informacija, ki bi seznanjala vsako ustanovo in omogočala primerjavo te z drugimi. V svoji pobudi za sodelovanje z naslovom *Profiling your visitors* (Opisovanje značilnosti vaših obiskovalcev), v katerem je leta 2004 oblikovalo vprašanja 8 ustanov, večinoma muzejskih (med njimi so bile tako nacionalne kot regionalne in specialne), so zapisali, da bi uporaba takih vprašanj muzejskim profesionalcem pomagala bolje razumeti kulturno "industrijo" v nacionalnih okvirih. Pričakujejo tudi, da bodo tudi ustanove, ki nimajo dostopa do osebja, ki se posveča raziskavam občinstva, dobile s tem koristno pomoč. V opisu, kako so prišli do skupnih vprašanj v anketi, navajajo, da so najprej opravili revizijo dosedanjih vprašanj, ki navadno opisujejo obiskovalce v različnih ustanovah. Vprašanja so potem primerjali in združili, da bi z njimi dobili primeren razpon odgovorov za opis značilnosti obiskovalcev in da bi z odgovori zadostili potrebam po pripravi poročila vladnim organom in statistiki. Na koncu so poenotena vprašanja primerjali še s podobnimi vprašanji, ki jih uporablja Avstralski biro za statistiko, tako da

⁹ Marek M. Nowacki, Evaluating a museum as a tourist product using the serqual method, *Museum Management and Curatorship*, 20, 2005, str. 235–250; Slovenska turistična organizacija, *Raziskava med obiskovalci turističnih znamenitosti*, 2005, ne" http://www.slovenia.info/si/Tr_ne raziskave in analize, str. 100–104.

¹⁰ Evaluation & Visitor Research SIG, Museums Australia, *Profiling Your Visitors, A Collaborate Initiative for Australian Cultural Institutions*, May 2004, <http://www.amol.org.au/evrsig>, brez navedbe strani.

so lahko značilnosti obiskovalcev v kulturnih ustanovah lahko primerljive z značilnostmi posameznih območij v državi in celotnim prebivalstvom Avstralije. Anketo so izvajali ustno, za pisno izpolnjevanje pa so formate vprašanj prilagodili.

Menim, da bi se lahko ob tem primeru marsikaj naučili in ga seveda uporabili kot enega od virov za pričujočo pobudo.

K enotnemu sistemu beleženja značilnosti obiskovalcev kliče tudi dosedanji popis obiskovalcev v slovenskih muzejih in galerijah, ki ga lahko preberemo v poročilih Statističnega urada Republike Slovenije. Iz teh poročil, ki so hipotetično skrčeni pregledi tistih podatkov, ki jih hrani in obdeluje Ministrstvo za kulturo, po tem, ko jih pridobi od muzejev in galerij, zdaj težko izvlečemo primerne za odločitve, potrebne pri načrtovanju javnih programov. Ne nazadnje, v marketinško usmerjenih muzejih/galerijah, v katerih je projektna skupina prepojena z marketinško kulturo, kulturo dostopnosti, odprtosti in pozornosti do uporabnikov, so ti vhodni podatki pomembni za vse nadaljnje odločitve pri načrtovanju razstav. Še več, manj se lahko nadejamo tveganj, bolj bodo pretehtani tudi naši finančni načrti.

Priloga: Vprašalnik

PREGLED OBISKOVALCEV IN KAKOVOSTI PONUDBE V MUZEJU IN GALERIJAH MESTA LJUBLJANE A/ lokacija anketiranja: _____ B/ datum: _____	2009
---	-------------

VPRAŠALNIK

Spoštovani obiskovalec, Muzeji in galerije si prizadevajo zagotoviti prijetne in poučne trenutke pri obisku razstav, delavnic, predavanj in drugih dogodkov. Vljudno vas prosimo, da nam zaupate nekaj podatkov o današnjem obisku in s tem pripomorete k temu, da bo Vaš prihodnji obisk še prijetnejši. Anketa je povsem anonimna in zahteva nekaj minut Vašega časa. Izbrani odgovor preprosto obkrožite. Prosimo Vas, da anketo rešuje samo ena oseba. Za sodelovanje se Vam najlepše zahvaljujemo!

V(prašanje)1: **Ste v zadnjih 12 mesecih obiskali kak muzej/galerijo v Ljubljani?**

ne, nisem	1	→ PRESKOČI NA V3
da, enkrat	2	→ NADALJUJ Z V2
da, več kot enkrat	3	→ NADALJUJ Z V2

V2: **Katere od spodaj naštetih galerij in muzeja ste obiskali v zadnjih 12 mesecih?**

ime muzeja/galerije	obiskal	ne obiskal/la	ne vem
MESTNI MUZEJ LJUBLJANA	1	2	3
MESTNA GALERIJA	1	2	3
	1	2	3
	1	2	3
	1	2	3

V3: **Kako ste danes prišli do te galerije?** (obkrožite lahko več odgovorov)

z avtomobilom oz. kombijem	1	z avtobusom	5
z motornim kolesom	2	z vlakom	6
peš	3	z mestnim busom LPP	7
s kolesom	4	drugo (prosimo navedite):	8

V4: **Kateri so glavni razlogi, da ste se odločili za obisk tega muzeja/galerije?**
(Prosimo, označite 3 najpomembnejše razloge)

bil/a sem v neposredni bližini	1	nekaj za dušo	6
razstava, ki je trenutno na ogled	2	splošno zanimanje za kulturne znamenitosti	7
kulturna prireditev, dogodek	3	voden ogled razstave	8
kot del organiziranega izleta, sprehoda	4	obisk kavarne	9
preživeti lep dan v mestu	5	drugo (prosimo navedite):	10

V5: **Ali ste tukaj?** (obkrožite samo en odgovor)

sam	1	s kolegi iz službe ali poslovnimi partnerji	7
z odraslim prijateljem/prijateljico, znanko/znancem	2	z otroki od 0–2 leti	8
s partnerico/partnerjem, z ženo/možem	3	z otroki od 3–6 let	9
z odraslim sorodnikom	4	z otroki od 7–12 let	10
z mojimi starši	5	z otroki od 13–17 let	11
z mojimi starimi starši	6	z organizirano skupino	12

V6: **Pred vami je nekaj dejavnikov, ki vplivajo na kakovost muzejskega obiska. Prosimo, z X označite svojo oceno (zadovoljstva) po obisku tega muzeja/galerije.**

Ocenite ta muzej/galerijo

DEJAVNIKI POMEMBNI ZA OCENO ZADOVOLJSTVA	odlično	dobro	niti dobro niti slabo	slabo zelo slabo	nisem izkusil-a, ne morem odgovoriti
Zunanji videz muzeja/galerije					
Označenost, jasnost dostopa v stavbo					
Dostopnost za starejše in osebe s posebnimi potrebami					
Prijaznost in pozornost osebja					
Zadovoljivost informacij o ponudbi in programih pri vstopu					
Jasnost oznak za razstavo in drugo ponudbo					
Zadostnost pomožnih informacij za ogled razstave					
Jasna smer ogleda					
Razvidnost zasnove razstave in razporeditev					
Vidnost in razumljivost pisnih informacij na razstavi					
Splošno vzdušje, doživetje prostora					
Uporaba novih tehnologij: multimedija /audio/video					
Dostopnost razstav otrokom					
Prilagojenost razstav osebam s posebnimi potrebami					
Razstava spodbuja k pogovoru med obiskovalci					
Estetika oblikovanja					
Možnost dotikanja razstavljenih predmetov					
Vodeni ogled					
Čistoča toaletnih prostorov					
Ustreznost odpiralnega časa					
Dostopnost cen v muzejski trgovini					
Kakovost ponudbe v muzejski kavarni					

V7: **Koliko denarja ste porabili pri današnjem obisku (brez vstopnine)? EUR:** _____

Prosimo, navedite za kakšne namene ste ga porabili? _____

V8: Koliko bi bili največ pripravljeni porabiti za ... (Navedite skupne zneske za vas in vse z vami.)

NAKUP	v EUR
V muzejski trgovini	
V kavarni	
drugo: strokovna vodenja, delavnice...	

V9: Ali boste še kdaj obiskali naš muzej/galerijo?

da, najverjetneje še to leto	1	zagotovo ne	4
verjetno še kdaj v prihodnosti	2	ne vem	5
verjetno ne	3		

V10: Ali boste priporočili obisk našega muzeja/galerije svojim prijateljem in sorodnikom?

da	1	ne	2	ne vem	3
----	---	----	---	--------	---

V11: **Spol** : ženski 1   moški 2

V12: **Letnica rojstva**: 19 _____

V13: **Prosimo obkrožite, kje trenutno bivate?**

v Ljubljani	1	v sosednji državi (I, A, HR, H)	4
v okolici Ljubljane do 50 km	2	zunaj sosednjih držav v Evropi	5
v Sloveniji nad 50 km od Ljubljane	3	drugi deli sveta	6

V14: **Ali ste...**

zaposlen/a	1	→	NADALJUJ Z V15
iščem delo	2	→	NADALJUJ Z V15
upokojenec	3	→	NADALJUJ Z V15
dijak, študent	4	→	NADALJUJ Z V16
domača dela	5	→	NADALJUJ Z V16
Drugo	6	→	Napišite:

V15: **V katero dejavnost bi uvrstili poklic, ki ga opravljate ali ste ga opravliali pred upokojitvijo?**
(obkrožite samo en odgovor)

DEJAVNOST		DEJAVNOST	
1	TRGOVINA, PROMET, GOSTINSTVO	9	ENERGETIKA
2	INFORMACIJSKA IN KOMUNIKACIJSKA	10	PREDELOVALNA
3	FINANČNA IN ZAVAROVALNIŠKA	11	GRADBENIŠTVO
4	STROKOVNA, ZNANSTVENA, TEHNIČNA, POSLOVNA DEJAVNOST	12	RUDARSTVO
5	JAVNA UPRAVA IN OBRAMBA	13	KMETIJSTVO
6	IZOBRAŽEVANJE	14	DRUGE DEJAVNOSTI
7	ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO		
8	KULTURNE, RAZVEDRILNE IN REKREACIJSKE		

V16: Dokončana stopnja izobrazbe?

osnovna	1	visoka	4
srednja	2	podiplomska	5
višja	3	drugo:	6

V17: Koliko znašajo vaši osebni mesečni neto dohodki v evrih?

pod 400 EUR	1	1201–2000 EUR	4
401–800 EUR	2	nad 2000 EUR	5
801–1200 EUR	3		

V17: Če nam želite še kaj sporočiti, pripomniti, pohvaliti, napišite, prosim:

HVALA ZA VAŠE SODELOVANJE V ANKETI IN LEP DAN ŠE NAPREJ!